

ДЕМОГРАФІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
ВИХОДИТЬ 4 РАЗИ НА РІК
ЗАСНОВАНИЙ У ЛИСТОПАДІ 2004 р.
КИЇВ

4 (62) • 2025

ЗМІСТ

Людський розвиток

СВІТЛАНА СІДЕНКО Соціальний вимір європейської інтеграції	3
ОЛЕНА МАКАРОВА Вплив складових індексу щастя на резильєнтність суспільства	23
ЛЕОНІД КІСТЕРСЬКИЙ, ТАРАС ПОПОВСЬКИЙ, ЮРІЙ ПОПОВСЬКИЙ Вплив розвитку «зеленого» автотранспорту на структуру зайнятості у транспортному секторі	39

Соціально-демографічні процеси

СВІТЛАНА АКСЬОНОВА, ТЕТЯНА ГАРАЩЕНКО, ТАРАС ПОТІХА Репродуктивні втрати через аборти у перші роки повномасштабної війни в Україні	59
ОЛЕНА МАЛИНОВСЬКА Міграція як виклик, джерело та інструмент індивідуальної та суспільної стійкості	79
НІНА ПЕТРУХА, СЕРГІЙ ПЕТРУХА, ЄВГЕНІЙ ВЕЛИКИЙ Розвиток недержавного пенсійного забезпечення як чинник довгострокового демографічного зростання	97

Кількісні методи в соціально-демографічних дослідженнях

МАРИНА ОГАЙ, МАКСИМ ОТКИДАЧ, ТЕТЯНА ЛУКОВИЧ Індекс гендерної рівності в Україні: методологія розрахунку та основні результати	114
MONAMED TOUNAMI, BEN LANBIB SIDAHMED, BOUKHALKHAL ALI, DJAAFOURA MOUSAB, MAHDJOUDI HAMZA Determinants of Accidents Among Children Under Five in Algeria: An Analytical Study Based on the 2019 Multiple Indicator Cluster Survey (MICS6)	133
ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРІВ	151
GUIDELINES FOR AUTHORS	154

DEMOGRAPHY AND SOCIAL ECONOMY

SCIENTIFIC JOURNAL
PUBLISHED 4 TIMES PER YEAR
FOUNDED IN NOVEMBER 2004
KYIV

4 (62) ▶ 2025

CONTENTS

Human Development

SVITLANA SIDENKO The Social Dimension of European Integration	3
OLENA MAKAROVA The Impact of Happiness Index Components on Societal Resilience	23
LEONID KISTERSKY, TARAS POPOVSKYI, YURI POPOVSKYI Structural Employment Shifts in the Transport Sector Under the Green Vehicle Transition	39

Socio-Demographic Processes

SVITLANA AKSYONOVA, TETIANA GARASHCHENKO, TARAS POTIKHA Reproductive Abortion Losses in the First Years of the Full-Scale War in Ukraine	59
OLENA MALYNOVSKA Migration as a Challenge, Source, and Instrument of Individual and Societal Resilience	79
NINA PETRUKHA, SERHII PETRUKHA, YEVHENII VELKYI Development of Non-State Pension Provision as a Factor of Long-Term Demographic Growth	97

Quantitative Methods in the Social and Demographic Research

MARYNA OGAY, MAKSYM OTKYDACH, TETIANA LUKOVYCH Gender Equality Index in Ukraine: Methodology of Calculation and Key Results	114
MOHAMED TOUHAMI, BEN LAHBIB SIDAHEMED, BOUKHALKHAL ALI, DJAAFOURA MOUSAB, MAHDJOURDI HAMZA Determinants of Accidents Among Children Under Five in Algeria: An Analytical Study Based on the 2019 Multiple Indicator Cluster Survey (MICS6)	133
GUIDELINES FOR AUTHORS (Ukr.)	151
GUIDELINES FOR AUTHORS	154

Cite: Sidenko, Svitlana (2025). Sotsialnyi vymir yevropeiskoi intehtratsii [The Social Dimension of European Integration]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 4 (62), 3—22.

УДК 316.4+327.7+339.9

JEL Classification: A14; F15; O52

СВІТЛАНА СІДЕНКО, д-р екон. наук, проф., гол. наук. співроб.

Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України
01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: sv_sidenko@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1405-4937

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Україна пов'язує перспективи свого подальшого розвитку з інтеграцією до Європейського Союзу. Як невід'ємна частина Європи Україна орієнтується на чинну в європейських країнах модель соціально-економічного розвитку, що характеризується значною роллю держави у регулюванні соціальних питань, високим рівнем соціального захисту, підтримкою соціальної рівності та справедливості, а також сильним профспілковим рухом та широкими правами працівників. Тому актуальним є поглиблення розуміння функціонування європейської соціальної моделі в нових умовах сучасних глобальних трансформацій; забезпечення збереження і розвитку людського капіталу в умовах війни в Україні; реформування соціальної системи і приведення її до європейських соціальних стандартів у контексті інтеграції України до Європейського Союзу. Соціальна модель Євросоюзу свідчать про її ефективність — за індексом людського розвитку країни — члени посідають провідні позиції у рейтингах Програми розвитку ООН (ПРООН), а також лідирують за показниками якості життя, які включають: матеріальні умови життя, стан здоров'я, освіту, довкілля, економічну безпеку, основні права та ін. Метою статті є виявлення особливостей розвитку європейської соціальної моделі та соціальних стандартів в Європейському Союзі в умовах сучасних глобальних трансформацій, зокрема якості життя та резильєнтності якості життя, що має важливе значення для збереження і розвитку людського капіталу. Новизною статті є визначення на основі аналізу показників якості життя в країнах Європейського Союзу механізмів забезпечення резильєнтності якості життя в умовах існування загроз і

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ризиків, які впливають на людський розвиток. Для дослідження застосовано методи системного аналізу, наукових узагальнень і порівнянь, економіко-статистичного аналізу. Встановлено, що на якість життя впливає низка чинників, серед яких особисті, національні та міжнародні. Тому важливим є забезпечення резильєнтності якості життя, що є здатністю людини зберігати або відновлювати якість життя, попри несприятливі чинники або стресові ситуації, та пристосовуватися до змін. Встановлено, що важливим запобіжним механізмом від негативного впливу цих чинників на людський розвиток і якість життя є соціальні програми, спрямовані на вирішення соціальних проблем та покращення якості життя громадян, що діють у країнах Європейського Союзу. В умовах інтеграції України у європейський правовий, політичний та економічний простір невідкладним є реформування соціальної системи із урахуванням правових і соціальних європейських стандартів, що передбачає вдосконалення системи страхування, пенсійного забезпечення, охорони праці, соціальних програм та інших галузей соціальної політики.

Ключові слова: європейська інтеграція, європейська соціальна модель, індекс людського розвитку, якість життя, резильєнтність якості життя, соціальні програми, соціальні стандарти.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю: поглиблення теоретичного і практичного узагальнення функціонування європейської соціальної моделі в нових умовах сучасних глобальних трансформацій; забезпечення збереження і розвитку людського капіталу внаслідок війни в Україні; реформування соціальної системи і приведення її до європейських соціальних стандартів у контексті інтеграції України до Європейського Союзу.

Метою статті є виявлення особливостей розвитку європейської соціальної моделі та соціальних стандартів в Європейському Союзі в умовах сучасних глобальних трансформацій, зокрема якості життя та резильєнтності якості життя, що має важливе значення для збереження і розвитку людського капіталу.

Новизною статті є визначення на основі аналізу показників якості життя в країнах Європейського Союзу механізмів забезпечення резильєнтності якості життя в умовах існування загроз і ризиків, що впливають на людський розвиток. Встановлено, що важливим запобіжним механізмом від впливу негативних чинників на розвиток людського капіталу і якість життя є соціальні програми, спрямовані на вирішення соціальних проблем та покращення якості життя громадян та загалом на забезпечення розвитку людського капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах актуальним є дослідження проблем розвитку людського капіталу, зокрема проблем забезпечення соціальних стандартів і якості життя громадян, що знайшло відображення в низці робіт українських учених. Так, науковці Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України Л. М. Черенько (L. M. Cherenko), С. В. Полякова (S. V. Poliakova), В. С. Шишкін (V. S. Shyshkin), А. Г. Реут (A. G. Reut), О. І. Крикун (O. I. Krykun), Ю. Л. Ко-

гатько (Yu. L. Kohatko), В. С. Заяць (V. S. Zaiats), Ю. А. Клименко (Y. A. Klymenko) в монографії «Якість життя населення України та перші наслідки війни» дослідили проблеми формування рівня та якості життя українців, демографічні тренди, тенденції на ринку праці, зміни в доходах і зайнятості, динаміку купівельної спроможності, екологічні проблеми, що впливають на якість життя населення, а також перспективи досягнення європейських стандартів якості життя та ін. У роботі розглянуто ключові складові якості життя, на яких має бути зосереджена увага суспільства у перші періоди повоєнного відродження [1].

У статті О. Т. Риндзак (O. T. Ryndzak) з Державної установи «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» «Якість життя населення: концептуалізація поняття» розглянуто теоретико-методологічні основи дослідження якості життя та здійснено аналіз найбільш поширених підходів до її визначення та оцінювання. Якість життя визначено як комплексне, багатовимірне поняття, що відображає рівень і сталість суспільного розвитку та характеризує людину, середовище її життя, а також показує вплив людини на середовище, оціночні судження про життя, ступінь задоволення певними його аспектами та загалом. Підхід забезпечує комплексне вивчення цієї проблеми й врахування екологічних детермінант якості життя в умовах переходу до моделі зеленої економіки [2].

Важливими є дослідження соціальних стандартів в Європейському Союзі в контексті вступу України до Співтовариства. Вчені Херсонського державного університету В. С. Петренко (V. S. Petrenko), А. С. Карнаушенко (A. S. Karnaushenko) та К. В. Мельникова (K. V. Melnikova) у статті «Соціальні стандарти ЄС та їх вплив на українську економіку» проаналізували соціальні стандарти Євросоюзу та їх вплив на українську економіку в контексті можливого приєднання до Співтовариства. Це дослідження розкриває перспективи економічного, соціального та політичного розвитку України в умовах євроінтеграції. У роботі розглянуто конкретні кроки для гармонізації та впровадження стандартів, що сприятиме ефективному інтеграційному процесу та зростанню конкурентоспроможності країни в глобальній економіці [3].

Л. Наливайко (L. Nalyvaiko) з Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ у статті «Соціальна політика та соціальний захист в країнах ЄС: сучасний стан та тенденції» розглянула актуальні питання соціального захисту громадян в умовах трансформації під час переходу України до ринкової економіки. Наголошено на важливості вдосконалення системи соціального захисту як для забезпечення стабільного розвитку суспільства, так і для виконання вимог до членства в ЄС. Узагальнено досвід країн Європейського Союзу щодо соціальної допомоги населенню, зокрема питання переходу від благодійності до соціальної політики на основі оптимальної системи соціальної підтримки та соціального захисту громадян [4].

Розглянуті публікації є важливими для аналізу основних тенденцій розвитку людського капіталу в Європейському Союзі. Пропонована автором стаття якісно доповнює наявні дослідження визначенням якості життя і резильєнтності якості життя в європейській соціальній моделі в нових умовах розвитку глобального світу, що необхідно для вироблення стратегії вирішення соціальних проблем на національному рівні та взаємодії і співробітництва на рівні країн.

Методи дослідження: застосовані методи системного аналізу, наукових узагальнень і порівнянь, економіко-статистичного аналізу.

Соціальний захист населення в європейській соціальній моделі. У сучасному світі ЄС — потужний геополітичний та економічний центр світу, де держави міцно пов'язані відносинами права, спільними інтеграційними інститутами та економічними зв'язками на єдиному внутрішньому ринковому просторі. Характерною ознакою цього інтеграційного угруповання є взаємна обумовленість процесів регіональної економічної, політичної і соціальної взаємодії. Поглиблення інтеграційних процесів у європейському регіоні зумовило об'єктивну необхідність постійної модернізації соціальної політики Євросоюзу, диверсифікації її механізмів, важелів та інструментів для реалізації найважливіших напрямів соціальної взаємодії Співтовариства відповідно до умов сучасної глобалізації.

Особливо привабливою є європейська соціальна модель, яка стала результатом погоджених дій країн — членів у соціальній сфері. Соціальний вимір інтеграції був чітко зафіксований ще в основоположних документах — у Римському Договорі про створення Європейського економічного співтовариства (1957 р.) було викладено кілька соціальних цілей: сприяння зайнятості, покращення умов життя і праці, соціальний захист, розвиток людських ресурсів з метою забезпечення стійкої зайнятості і боротьба з ізоляцією. Період 1950-х—1970-х рр. в умовах значного зростання економіки у багатьох європейських країнах характеризувався розквітом держави загального добробуту (*welfare state*), де реалізується втілення певних норм добробуту, які традиційно вважаються суттєвими для більшості членів суспільства, а держава бере на себе відповідальність за забезпечення соціального захисту і гарантує базові потреби своїх громадян, здійснює великі бюджетні витрати на соціальні програми та послуги й перерозподіл багатства, зменшуючи соціальну нерівність і забезпечуючи більш справедливий розподіл ресурсів. Тобто головне призначення держави — забезпечення високого рівня добробуту для більшості громадян, надання соціального захисту і гарантування справедливості шляхом корекції розподілу доходів і майна.

У 1980—90-ті рр. з поглибленням процесу економічної інтеграції була поставлена задача «сформувати єдиний соціальний простір в рамках Співтовариств», що означало створення єдиної зони захисту соціальних прав у

рамках Євросоюзу. Ці цілі закріплені в Єдиному європейському акті (1986 р.) та Хартії основних соціальних прав трудящих Співтовариства (1989 р.), в якій зафіксовано 12 основних соціальних прав трудящих і досягнуто політичного консенсусу з приводу того, що в рамках внутрішнього ринку Європейського Союзу основні соціальні права працівників не будуть порушуватися. Це засвідчило, що інститути Співтовариства надають вагомому значення «соціальному виміру» інтеграції.

У 1980-х рр. у контексті обговорення наслідків процесу економічної глобалізації голова Європейської комісії Жак Делор уперше вжив поняття «європейська соціальна модель» для протиставлення її англосаксонській неоліберальній моделі та щоб підкреслити унікальний підхід Європи до соціального захисту і регулювання ринку праці й запропонувати альтернативу вільній ринковій моделі. Цей термін Ж. Делор почав використовувати у наукових і політичних дискусіях, аби підкреслити важливість європейської моделі, яка стала відповіддю на виклики глобалізації і намаганням зберегти європейські цінності та соціальну згуртованість.

Формування європейської соціальної моделі, в основу якої покладена система спільних цінностей держав, стало цілком закономірним процесом. Цю модель можна представити як комплекс узгоджених між собою підходів до соціальної політики, що застосовуються в країнах Європейського Союзу, сукупність принципів та інститутів, які визначають підхід до соціальної політики в країнах Співтовариства.

Основними характеристиками європейської соціальної моделі є:

- *соціальна держава*: держава відіграє значну роль у забезпеченні соціального захисту громадян, наданні соціальних послуг та підтримці малозабезпечених;
- *соціальне забезпечення*: становить собою розгалужену систему соціального забезпечення, що включає пенсії, страхування на випадок безробіття, охорону здоров'я та інші види соціальної підтримки;
- *соціальний діалог*: передбачає активну участь соціальних партнерів (профспілок, роботодавців та уряду) у формуванні соціальної політики;
- *рівність та соціальна справедливість* — прагнення до зменшення соціальної нерівності та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян;
- *високий рівень життя*: передбачає спрямованість на забезпечення гідного рівня життя для всіх громадян, включаючи доступ до освіти, охорони здоров'я, житла та інших основних потреб;
- *участь держави у вирішенні соціальних проблем*: держава активно втручається у вирішення соціальних проблем, як-от безробіття, бідність, нерівність та інші;
- *збалансування інтересів* — прагнення до збалансування особистих та колективних інтересів, між індивідуальною свободою та соціальною солідарністю.

Ці складові зорієнтовані на вирішення традиційних соціальних проблем суспільства, пов'язаних із життєзабезпеченням громадян, їх соціальним захистом і дотриманням основних соціальних прав. В європейській соціальній моделі уряди беруть на себе зобов'язання забезпечувати соціальний розвиток і підтримку найменш захищених членів суспільства, оскільки в ринковій економіці саме система соціального захисту покликана нейтралізувати недосконалість ринку.

Водночас у різних країнах по-різному ставляться до масштабів державного втручання в соціальну сферу, оскільки конкретні підходи і філософське обґрунтування соціального захисту сформувалися під впливом чинників історичного розвитку, менталітету, цінностей і традицій нації, суспільної філософії. Також різниця в характері взаємодії ринкової системи, держави і громадянського суспільства, рівні соціально-економічного розвитку і соціальних пріоритетів зумовили декілька різновидів теоретичних концепцій держави добробуту та різні варіанти їх практичної реалізації. Відповідно до цих національних особливостей, що панують в окремих країнах, в Європі можна виділити п'ять соціальних моделей, де європейські держави фокусуються на різних аспектах цієї моделі: північноєвропейську (скандинавську), англосаксонську (ліберальну), континентальну або корпоративну, південноєвропейську (середземноморську) та країн Центрально-Східної Європи, де після ліберально-демократичних реформ 1990-х років почалися перетворення і в соціальній сфері.

Хоча різні європейські держави фокусуються на різних аспектах соціальної моделі, вони все ж мають спільні риси, які чітко дозволяють об'єднати їх в єдину, що відрізняється від будь-якої іншої та містить набір спільних фундаментальних цінностей, що історично поділяються всіма державами інтеграційного об'єднання — забезпечення всіх громадян мінімальними правами і гідними умовами праці, політична відповідальність уряду за рівні і умови зайнятості, забезпечення загальним соціальним захистом, діалог і компроміс між соціальними партнерами (включаючи бізнес, профспілки, уряд і громадян), інклюзивність ринків праці, надання державою послуг і солідарності на основі концепцій соціальної інтеграції та соціальної згуртованості. Реалізація більших чи менших за обсягами державних програм і перерозподіл доходу на користь незахищеної та незаможної частини населення має місце практично в усіх країнах.

Європейська соціальна модель є унікальною за своєю подвійною спрямованістю на економічні і соціальні цілі. Основоположним компонентом й відмінною рисою як європейської соціальної держави незалежно від її національної моделі, так і європейської соціальної моделі, є соціальний захист, що відображає загальний набір цінностей, заснованих на соціальній справедливості, рівності, солідарності, демократії та повазі прав людини.

На сесії Європейської ради в Барселоні в 2002 р. відмічалось досягнення високого рівня соціального захисту населення, а також якісної освіти, підтримання ефективного соціального діалогу, що включають європейські соціальні стандарти. Про високу ефективність чинної в Євросоюзі соціальної моделі свідчить, зокрема, стала тенденція щодо зростання протягом останніх десятиліть індексу людського розвитку через вкладання значних ресурсів в освіту, підвищення кваліфікації та підвищення добробуту; значне зниження ризику бідності протягом останніх десятиліть, висока якість соціальних послуг та ін.

Визначальною рисою економічного розвитку країн Співтовариства в останні десятиліття стали суттєва модернізація європейської соціальної моделі та глибокі зміни в характері їх соціального розвитку в умовах інформаційного суспільства, також значно зросла роль соціальної складової в інтеграційній стратегії Євросоюзу.

Якість життя в європейській соціальній моделі. Оцінити ефективність європейської соціальної моделі можна за різними показниками, одним з яких є якість життя. Як наукове поняття словосполучення «якість життя» вперше застосував видатний американський економіст Джон Гелбрейт у книзі «Суспільство добробуту» (*The Affluent Society*, 1958). Хоча активні дослідження якості життя ведуться з другої половини ХХ ст., в це поняття вкладають різний зміст. Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, термін охоплює фізичне, психічне, емоційне і соціальне здоров'я людини. ООН використовує «якість життя» для оцінки і порівняння соціального та економічного стану населення країни. Але часто крім умов екологічного стану, умов життя, зайнятості і реалізації конституційних прав якість життя трактується більш широко й найчастіше характеризується ще й додатково за демографічними та економічними показниками. Так, у 2009 р. у доповіді міжнародної Комісії з основних показників економічної діяльності і соціального прогресу під керівництвом Нобелівських лауреатів Дж. Стігліца і А. Сена виділені ключові складові поняття якості життя: матеріальні умови життя, здоров'я, рівень освіти, наявність різних навичок, персональна діяльність, політичні і громадянські права, соціальні зв'язки і відносини, стан довкілля, економічна і фізична безпека.

Для оцінки якості життя використовують різні показники, одним з яких є індекс якості життя (*quality-of-life index*), розроблений компанією *Economist Intelligence Unit*, що базується на методології, пов'язаній з результатами досліджень з суб'єктивною оцінкою життя в країні. Індекс був розрахований у 2013 р. та містив дані по 80 країнах з використанням дев'яти факторів якості життя: здоров'я, сімейне життя, громадське життя, матеріальний добробут, політична стабільність і безпека, клімат, гарантії роботи, політична свобода, гендерна рівність.

Найширшого застосування набув один із перших показників якості життя, розроблений у 1961 р. фахівцями ООН, — індекс людського розвитку, який від 1990 р. ПРООН почала використовувати у підготовці щорічних звітів про людський розвиток як індикатор для характеристики якості життя, в основі якого лежить вимір трьох параметрів.

У Європейському Союзі поняття «якість життя», яким користується *Євростат*, охоплює:

1. *Material living conditions (qol_mlc)* — матеріальні умови життя: дохід, споживання (ВВП на душу), матеріальні умови (матеріальні нестатки, житлові умови).

2. *Productive and other main activities* — виробнича та інша основна діяльність: кількість зайнятих, якість зайнятості, інша основна діяльність.

3. *Health* — стан здоров'я: статус за станом здоров'я, детермінанти здоров'я, доступ до системи охорони здоров'я.

4. *Education* — освіта: рівень освіти, самооцінка рівня кваліфікації, освіта протягом життя, можливість здобуття освіти.

5. *Leisure and social interactions* — дозвілля та соціальна взаємодія: дозвілля, соціальна взаємодія.

6. *Economic security and physical safety* — економічна безпека та фізична безпека: економічна безпека, фізична безпека.

7. *Governance and basic rights* — державне управління та основні права: рівень довіри до інститутів та публічних послуг, дискримінація та рівність можливостей, активне громадянство.

8. *Natural and living environment* — довкілля та середовище життя: рівень забруднення довкілля, ландшафт та забудоване середовище.

9. *Overall experience* — загальна оцінка досвіду життя: рівень задоволення життям, афекти (шкідливі чинники впливу на життя) [5].

За кожним напрямом є конкретні показники, розраховувані за результатами статистичних опитувань.

European Statistical Office (Eurostat) для оцінки якості життя на перше місце ставить матеріальні умови буття, які найбільше впливають на неї і є базовою цінністю. За визначенням *Eurostat*, вони містять: дохід, споживання — ВВП на душу населення, та матеріальні умови — матеріальні нестатки життя, житлові умови.

Для аналізу використано статистичні дані з 2010 р. по 2022 р. (це є останні доступні дані), оскільки на цей період припадають наслідки світової фінансово-економічної кризи 2008—2009 рр., яка мала значний вплив на соціально-економічний розвиток країн, та пандемія *Covid-19*, що завдала значних збитків людському розвитку.

Одним із найважливіших показників розвитку економіки, що характеризує економічний стан країни, дає змогу оцінити розмір та динаміку економіки, а також рівень життя населення і якості життя, є ВВП на душу

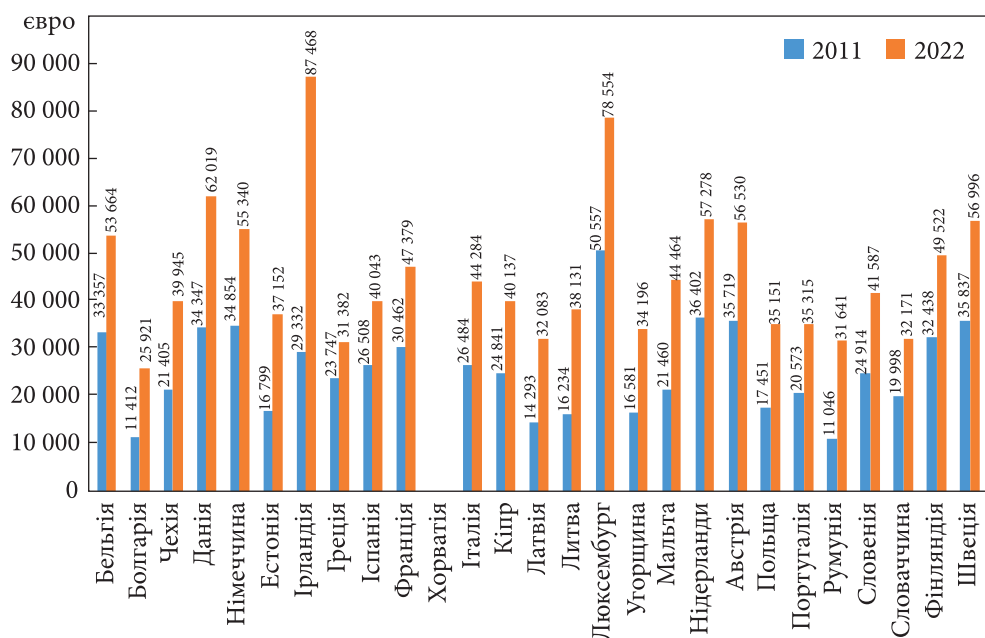

Рис. 1. ВВП на душу населення (дол.)

Джерело: UNDP. Human Development Report 2023/2024: Breaking the gridlock. Reimagining cooperation in a polarized world. New York, 2024. P. 279—282 (Table 2 “Human Development Trends, 1990—2022”).

населення, який показує середній рівень економічної активності та матеріального добробуту та уможливорює порівняння рівня життя та економічного розвитку між різними країнами та регіонами (рис. 1). Найбільші досягнення в Євросоюзі за цим показником мають Ірландія — 87 468 дол. та Люксембург — 78 554 дол., водночас високі показники — понад 50 тис. дол. мають Бельгія, Данія, Швеція, Німеччина, Нідерланди, Австрія, Швеція, а найнижчий — Болгарія [6].

Можна зауважити, що за визначений період в усіх країнах Європейського Союзу спостерігається ріст цього показника: в «старих» членах Співтовариства найбільше зростання мало місце в Ірландії — у 3 рази, Данії і Португалії — у 1,8, Італії — 1,7, Бельгії, Німеччині, Люксембурзі та Швеції — у 1,6 рази. Та найбільше зростання відмічалось у нових членах Євросоюзу: Чехії — 1,8, Польщі — 2, Естонії та Латвії — 2,3, Литві — 2,4 та в Румунії — 2,9 рази.

Базове значення для забезпечення якості життя має дохід — заробітна плата. В країнах Євросоюзу спостерігається різний рівень середньої заробітної плати (рис. 2). Найбільший показник має Люксембург — 4983 євро, а також високі показники вище середньої заробітної плати по Співтовариству, що становить 2580, мають Бельгія, Данія, Німеччина, Ірландія,

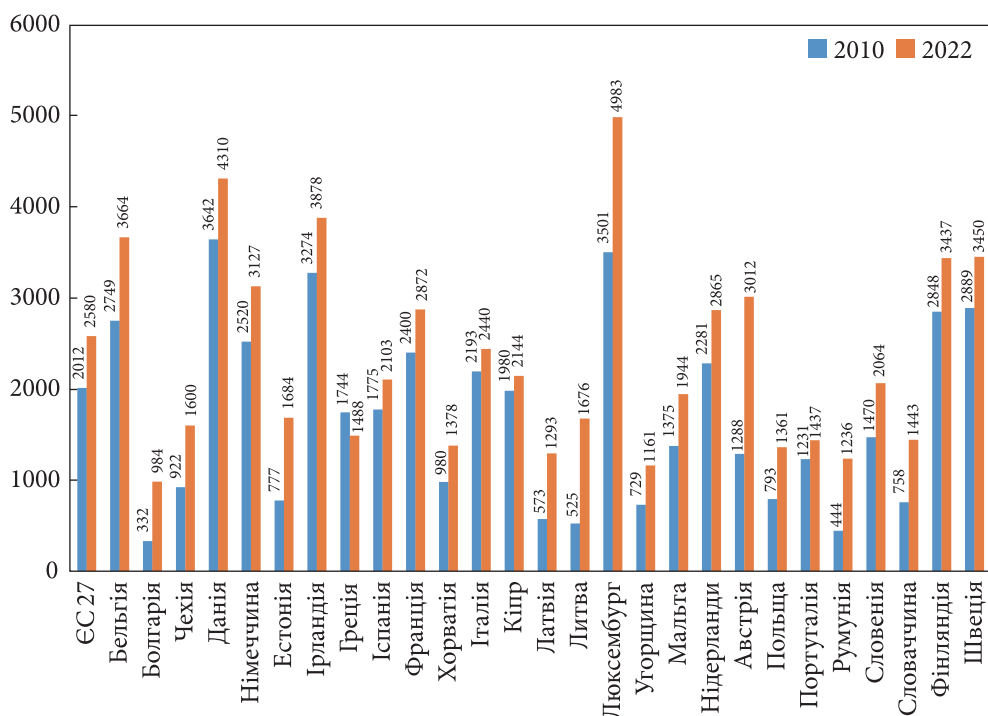

Рис. 2. Середньомісячна заробітна плата в країнах ЄС (євро)

Джерело: Eurostat Data Browser. Structure of earnings survey: monthly earnings. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser>

Франція, Нідерланди, Австрія, Фінляндія, Швеція. Найнижчий рівень середньої заробітної плати спостерігається у Болгарії [7].

У країнах Європи оплата праці відбувається також погодинно, оскільки працівники можуть працювати неповний робочий день, мають неповну зайнятість, обирають зручний графік роботи. Зараз найвища погодинна оплата праці в Євросоюзі в Данії — 44 євро, Бельгії — 40,6, Швеції — 40,4, а найнижчий в Болгарії — 4,70 євро, що обумовлено рівнем продуктивності праці, наявністю досвіду роботи і кваліфікації працівника [8].

Аналіз номінальних заробітних плат у розрахунку на одного працівника дає змогу зробити висновки:

- країни Північної і Західної Європи незмінно лідирують за величиною середньої заробітної плати;
- країни Східної Європи покращують свої позиції в рейтингу за паритетом купівельної спроможності (PPS), але середня заробітна плата в цих країнах залишається значно нижчою ніж у середньому по Євросоюзу;
- країни Південної Європи мають відставання за показниками низьких зарплат і обмеженої купівельної спроможності.

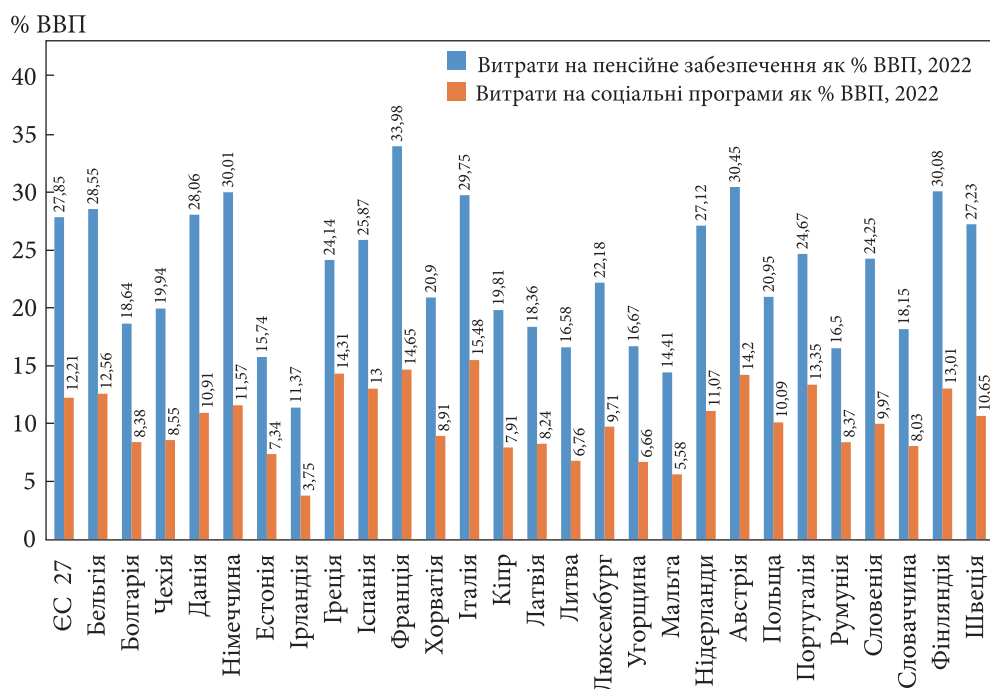

Рис. 3. Витрати на соціальні програми і пенсійні виплати в країнах ЄС

Джерело: Eurostat Data Browser. Expenditure on pensions as percentage of GDP. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser>

Загалом в усіх країнах Євросоюзу у період з 2010 по 2022 р. спостерігається тенденція до зростання заробітної плати.

Важливим чинником забезпечення якості життя є системи пенсійного забезпечення. Міжнародна організація праці відмічає, що перед системою пенсійного забезпечення стоять три основних завдання: захист від бідності з настанням старості; надання доходу із завершенням трудової діяльності, розмір якого, як правило, становить певну суму, пропорційну сумі заробітку перед виходом на пенсію; захист цього доходу від зниження реального рівня життя внаслідок інфляції. Надання пенсійного забезпечення особам похилого віку передбачає впровадження програм соціального страхування, універсальну систему, приватні внески, соціальну допомогу та поєднання цих програм. У країнах Європейського Союзу вони є різноманітними, більшість країн використовують комбінацію цих програм для забезпечення пенсійних виплат. Розмір пенсійних виплат залежать від доходів населення, державної політики, рівня економічного розвитку країни та ін. Тому вони посідають вагомe місце в структурі державних витрат (рис. 3) [9]. Розміри пенсійних виплат у різних країнах Європи значно відрізняються. Згідно з даними Eurostat і звітом OECD Pensions at a Glance 2023, середній розмір

пенсії в країнах Євросоюзу в 2022 р. склав 16 138 євро на рік, що становить близько 1345 євро на місяць. Водночас між окремими країнами є суттєві відмінності як за номінальними сумами, так і за рівнем купівельної спроможності пенсіонерів. Серед країн Євросоюзу найбільші пенсії отримують пенсіонери в Люксембурзі — 31 385 євро, більше 30 000 євро на рік виплачують у Данії, високі пенсії також у Швеції — 22 436, Фінляндії — 21 085, Австрії — більше 20 000, Італії — 19 589, Франції — 18 855 та в Німеччині — 17 926 євро на рік [10]. Ці суми включають усі державні виплати людям пенсійного віку і розраховуються як середнє на одного реципієнта.

У нових країнах — членах Євросоюзу рівень пенсійних виплат нижчий, але у 2022 р. там спостерігався найбільший їх ріст: у Болгарії — на 33 %, Чехії — на 16, а в Литві, Латвії, Румунії — більш як на 10 %. Різниця між країнами в реальних можливостях пенсіонерів є дещо меншою, якщо врахувати різницю у вартості життя. В перерахунку на згадуваний вище стандарт купівельної спроможності (PPS) найвища пенсія в Австрії — 21 162 євро за PPS.

Водночас пенсійні системи в країнах Співтовариства стикаються з проблемами, що пов'язані з демографічною ситуацією, старінням населення, співвідношенням працездатного населення до кількості пенсіонерів та ін. Так, згідно з *Pension Adequacy Report 2024* на замовлення Єврокомісії, пенсійна система Європи стикнеться з викликами: передусім зі зниженням коефіцієнта заміщення (відношення пенсії до останнього заробітку), що призведе до того, що все більше пенсіонерів будуть відчувати бідність. У 2022 р. понад 18,5 млн осіб віком від 65 років (понад 20 %) були під загрозою бідності або соціального відторгнення.

Можна наголосити, що соціальна політика, здійснювана в європейських країнах, сприяє розвитку людських ресурсів, росту суспільного попиту, що стимулює економічний розвиток, зменшенню ризику бідності та зменшенню соціальної поляризації в суспільстві.

Соціальний захист населення як складова резильєнтності якості життя.

Якість життя населення під впливом певних чинників може змінюватися. Такими чинниками можуть бути:

- особисті — втрата роботи, хвороба, втрата доходу та ін.;
- національні — кризи, безробіття, ріст цін, інфляція, зміна соціальних пріоритетів;
- міжнародні — кризи, рецесія, війни, глобальні і регіональні конфлікти, пандемії та ін.

Тому актуальним є дослідження *резильєнтності (resilience)* якості життя. За визначенням фахівців ОЕСР, резильєнтність є стійкістю, тобто здатністю домогосподарств, спільнот і націй впоратися з потрясіннями та відновитися від них, одночасно позитивно адаптуючи та трансформуючи свої структури та засоби життя в умовах тривалих стресів, змін і невизначеності. Це означає усунення основних причин криз, одночасно зміцнюючи

спроможність і ресурси системи, щоб справлятися з ризиками, стресами та потрясіннями [11].

Резильєнтність якості життя — це здатність людини зберігати або відновлювати якість життя, попри несприятливі події, конфлікти чи стресові ситуації, та пристосовуватися до змін. У загальному розумінні резильєнтність якості життя є не лише важливою складовою індивідуального благополуччя, а й загального розвитку суспільства.

Важливим запобіжним механізмом від негативного впливу різних чинників на людський розвиток і якість життя є соціальні програми, які діють в європейських країнах. Саме вони впливають на резильєнтність якості життя, оскільки соціальні програми в Євросоюзі найбільш всеохоплювальні, розвинені, щедрі та найефективніші.

Як відмічалось вище, центральним пунктом концепції держави добробуту є відповідальність уряду за добробут нації, тому соціальні програми ЄС спрямовані на покращення якості життя громадян, забезпечення соціальної справедливості і скорочення нерівності. Зараз найбільш всеохоплювальні та ефективні програми соціального захисту, які становлять понад 30 % ВВП, мають Німеччина, Австрія, Франція, Фінляндія, вище середнього рівня, що становить до 28 % ВВП, мають інші країни, де реалізована концепція держави добробуту — Бельгія, Данія, Нідерланди, Швеція, Італія [9] (рис. 3).

Високі витрати на соціальні програми (до 20 % ВВП) мають нові члени ЄС, що приєдналися до Співтовариства у 2004 р., як-от Кіпр, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина та Словенія (рис. 3). Ключовими напрямками соціальних програм є забезпечення соціального захисту, здоров'я, програми зайнятості, покращення умов праці, а також боротьба з бідністю і соціальною ізоляцією.

Повторимо, що одним із показників якості життя є матеріальні нестатки. В будь-якому суспільстві в більшій чи меншій мірі присутня бідність. Для визначення бідності застосовують два підходи — економічний, де бідність розуміється як стан, пов'язаний з низьким рівнем доходів, і комплексний, де бідність розглядається в широкому соціальному контексті і трактована як відсутність або обмеженість доступу до ресурсів, що визначає якість життя людини. Для окремої людини недостатність доходів пов'язана з незадовільним станом здоров'я, харчування, низьким рівнем освіти і кваліфікації, відсутністю або недостатністю засобів до існування, незадовільними житловими умовами, соціальною виключеністю і низькою участю в суспільному житті. На рівні суспільства бідність впливає на економіку, соціальні відносини, політику, культуру, стан здоров'я, освіти і загалом на економічне зростання. Отже, бідність і депривація мають не лише моральний та етичний аспект, але й впливають на економічний розвиток.

У країнах Євросоюзу, попри високі доходи і щедрі соціальні програми, частина населення перебуває у зоні ризику або соціальної ізоляції. Якщо взяти за основу розрахунку 60 % медіанного зрівняного доходу (*median equalized income*), то у 2018—2024 рр. ця частка населення Євросоюзу становила більше 16 % [12]. Тому у країнах Співтовариства розробляють національні програми соціального залучення та подолання бідності. У багатьох країнах на виконання національної стратегії подолання бідності (на три, п'ять або десять років) ухвалюється виконавчий документ — Програма подолання бідності на кілька років, де аналізуються основні показники бідності та містяться конкретні заходи відповідно до визначених Національною стратегією подолання бідності пріоритетів. Водночас передбачено кошти на реалізацію заходів у встановлений програмою період.

На забезпечення добробуту і подолання бідності громадян спрямована також спільна соціальна політика Євросоюзу. Зазначимо, що розвиток методології виміру бідності у світі йде шляхом поєднання монетарного виміру і комбінованої оцінки, за якої враховуються різні аспекти бідності. Одним з таких підходів є поєднання монетарного індикатора (бідність за доходами) і немонетарної оцінки бідності внаслідок нестатків або депривації. Цей підхід покладений в основу порівняльної оцінки бідності і соціального виключення — Індекс *AROPE*, прийнятої країнами Європейського Союзу у 2010 р. Показник *AROPE* складається з трьох компонентів: рівень ризику бідності / грошової бідності (*AROP*); матеріальні нестатки; компонент відторгнення з ринку праці. Згідно з методикою розрахунку індексу *AROPE*, населення з ризиком бідності і соціальної виключеності складається з тих, хто бідний за доходами або має серйозні депривації, або живе в домогосподарстві з низьким рівнем зайнятості працездатних членів (включаючи незайнятих). Тобто показник враховує людей, які потрапили принаймні в одну з трьох категорій:

- особи, що піддаються ризику бідності — мають еквівалентний дохід нижче межі ризику бідності, встановленої на рівні 60 % національного еквівалентного доходу (після соціальних виплат);
- особи, які відчують крайні матеріальні поневіряння: вони не можуть сплатити оренду або комунальні рахунки; опалювати своє житло на достатньому рівні; оплачувати непередбачені витрати; споживати необхідні продукти; мати тижневий відпочинок поза домом, машину, пральну машину, телефон;
- особи з низькою інтенсивністю праці, що мешкають у домогосподарствах: до 59 років, котрі працювали менше 20 % свого загального робочого потенціалу впродовж минулого року.

Аналіз індексу *AROPE* і його складових для країн Євросоюзу показує їх крайню неоднорідність з точки зору рівня бідності і соціальної виключеності населення. Тому метою політики європейських країн у сфері подолан-

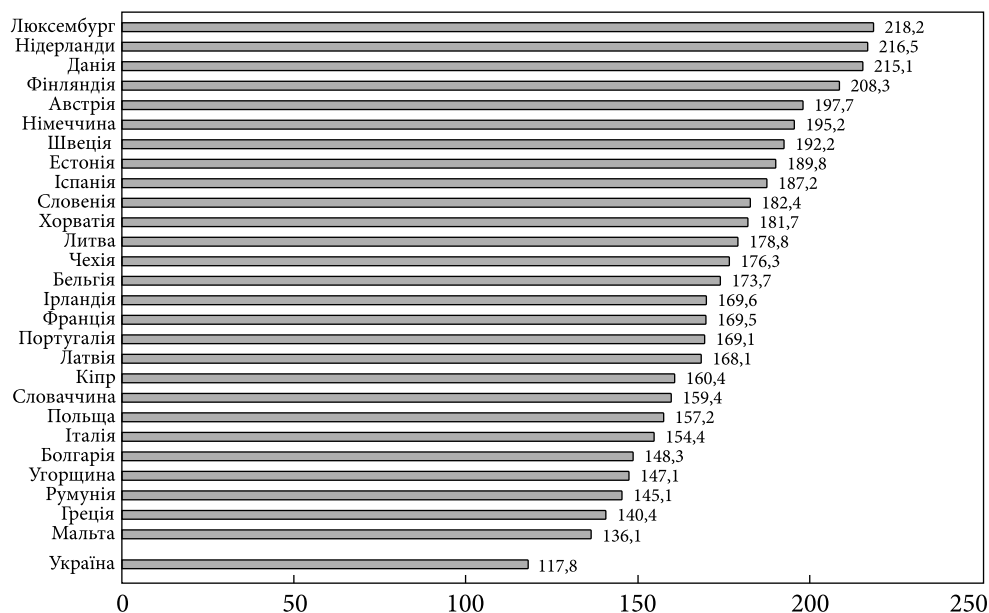

Рис. 4. Індекс якості життя країн — членів ЄС та України у 2025 р.

Джерело: NUMBEO. Quality of Life Index by Country 2025 Mid-Year. URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp (дата звернення: 03.07.2025).

ня бідності є забезпечення людей необхідними навичками для роботи і гарантування рівних можливостей. Згідно з Планом дій по Європейській опорі соціальних прав, до 2030 р. Євросоюз повинен скоротити число людей, що знаходяться під загрозою бідності або соціальної ізоляції, як мінімум на 15 млн осіб.

Враховуючи застосування програм соціального захисту на національному рівні, можна проаналізувати індекс якості життя країн — членів Євросоюзу у 2025 р. (рис. 4). За даними *Numbeo*, яка є найбільшою у світі базою даних та надає актуальну інформацію про умови життя у світі, включаючи індекс купівельної спроможності, індекс безпеки, індекс охорони здоров'я, індекс вартості житла, індекс забруднення повітря, кліматичний індекс, індекс якості життя для країн Євросоюзу у загальносвітовому рейтингу серед 86 країн світу виглядає так (рис. 4).

Загалом у світовому рейтингу за індексом якості життя перше місце посідає Люксембург, а також у першу десятку лідерів входять Нідерланди, Данія, Фінляндія, Австрія, Німеччина [13]. Проведений аналіз дає підстави висновувати, що країни, які реалізували концепцію «держави добробуту» — Німеччина, Австрія, Фінляндія, Бельгія, Данія, Нідерланди, Швеція, Франція — витрачають 27—30 % ВВП на соціальні програми, посідають верхні позиції у світовому рейтингу ПРООН за індексом людського розвитку, за

індексом якості життя та мають *Gini coefficient* на рівні 26—28. В інших країнах Євросоюзу також можна відмітити позитивний вплив програм соціального захисту на добробут громадян та гарантують його підтримку за несприятливих умов.

Україна в рейтингу за індексом якості життя у 2025 р. посіла 67 місце. Очевидно, помітну роль відіграють не лише державні соціальні програми, а також програми допомоги міжнародних організацій, допомога бізнесу, неурядових організацій та ін.

Відмічаючи високий рівень життя і соціального розвитку європейських країн, можна виокремити і низку проблем, які потребують вирішення: демографічні, старіння населення, ринку праці, збереження довкілля, вдосконалення систем пенсійного забезпечення, а ще розвитку системи освіти, підвищення кваліфікації, перенавчання — відповідно до потреб розвитку інформаційного суспільства. Тому все більш актуальною є задача вдосконалення спільної соціальної політики ЄС, зумовлена розвитком інтеграційних процесів, ростом конкуренції між країнами за інвестиції, ринки збуту, розвитком інновацій та ін. Виходячи зі стратегічних задач Євросоюзу, Комісія під керівництвом Урсули фон дер Ляєн у грудні 2019 р. взяла новий амбітний курс на створення більш екологічного, цифрового і справедливого Європейського Союзу — Європейський зелений курс («*The European Green Deal*»)[14]. Він становить собою набір політичних ініціатив, висунутих Європейською Комісією з загальною метою зробити європейський континент до 2050 р. кліматично нейтральним, підвищення добробуту громадян, захисту біологічного різноманіття, екологізації економіки.

Основою метою в європейській соціальній політиці Євросоюзу є забезпечення справедливих соціальних стандартів для всіх громадян, зокрема за рахунок реалізації у період з 2021 по 2027 р. Європейського соціального фонду плюс (*European Social Fund Plus*) з бюджетом 99,3 млрд євро. Основними напрямками європейської соціальної політики є вдосконалення механізмів функціонування ринку праці та стратегія зайнятості, сприяння збільшенню кількості та якості робочих місць, розширення компетенції наднаціональних органів, створення нових структур, які б були здатними відповідати на виклики часу.

Водночас на заваді реалізації амбітних планів європейських країн у соціальній сфері стоять принаймні дві перешкоди:

- економічне зростання в Євросоюзі, яке останніми роками було слабким та нестабільним — якщо у 2021 р. ріст ВВП становив 6,3 %, 2022 р. — 3,4, то у 2023 р. лише 0,5 та у 2024 р. — 1,1 % [12]. Це пов'язано з наслідками війни в Україні, високими цінами на енергоносії, збоями в ланцюгах постачання, а також стагнуючою промисловістю, що призвело до послаблення конкурентоспроможності європейських компаній;

- в умовах міжнародної нестабільності і воєнних загроз європейські країни НАТО зобов'язалися до 2035 р. виділяти на оборону 5 % від ВВП.

Це змушує європейські країни оптимізувати витрати на розвиток і споживання, переглядати пріоритети соціально-економічного розвитку.

Дослідження соціальних проблем і соціальної політики в Євросоюзі є актуальним для України, оскільки європейська інтеграція та членство у Співтоваристві є стратегічною метою країни. Це — найкращий спосіб реалізації національних інтересів країни, побудови економічно розвиненої і демократичної держави, зміцнення позицій у світовій економіці й міжнародних відносинах. Головною складовою процесу інтеграції і одним із визначальних пріоритетів є соціальна сфера. Особлива увага до проблем людського розвитку зумовлена принаймні трьома причинами:

- по-перше, повномасштабна війна призвела до суттєвого скорочення населення країни за рахунок військових та цивільних втрат, масової міграції — близько 7 млн українців перебувають за межами країни, падіння народжуваності до історичного мінімуму та старіння нації: частка дітей до 18 років становить лише 15 %, тоді як людей віком 60+ вже 27 %, що створює серйозні виклики для майбутнього країни. Тому невідкладною є проблема збереження і розвитку людського капіталу, для чого необхідні соціальні програми, насамперед відповідна система соціального захисту, якісна система охорони здоров'я, створення нових робочих місць, забезпечення гідного доходу і гідних умов життя;

- по-друге, інноваційна модель розвитку в Україні, обґрунтовувана в контексті повоєнної відбудови країни, передбачає поєднання наукового, інтелектуального, креативного потенціалу країни, використання фінансових та інших ресурсів. Ключова роль належить людському капіталу, який є носієм знань, досвіду, оригінальних ідей, менеджменту, цінностей, що забезпечує високотехнологічний розвиток і конкурентоспроможність національної економіки. Для цього необхідна цілеспрямована державна політика, яка має включати доступ до високоякісної освіти, підвищення кваліфікації, гідного доходу, підвищення добробуту і якості життя;

- по-третє, в умовах інтеграції України в європейський правовий, політичний та економічний простір Євросоюзу нагальним є реформування соціальної системи, що передбачає приведення до європейських стандартів системи страхування, пенсійного забезпечення, охорони праці, зайнятості населення, доходів, а також прав і свобод та інших галузей соціальної політики. У цьому аспекті визначальним процесом є адаптація і приведення нормативно-правових актів, забезпечення соціальних стандартів до законодавства ЄС, що регулює сферу соціального захисту, та запровадження позитивної міжнародної практики. Отже, пріоритетне значення має забезпечення розвитку людського, інтелектуального, креативного капіталу в Україні, без чого неможливе майбутнє країни.

Висновки. В умовах розвитку процесу глобалізації, інформаційних технологій, загострення міжнародної конкурентоспроможності актуальними є проблеми розвитку людського капіталу. В країнах Євросоюзу особлива увага приділяється забезпеченню якості життя, яка включає високі стандарти в сфері охорони здоров'я та освіти, стан довкілля, економічну і фізичну безпеку, а також політичні і громадянські права, соціальні зв'язки і відносини. Не менш важливою є проблема забезпечення сталості якості життя в умовах соціально-економічних змін і нестабільного глобального світу. Таку задачу виконують соціальні програми ЄС, які є всеохоплювальними та ефективними, спрямовані на покращення якості життя громадян, забезпечення соціальної справедливості і скорочення нерівності. Як свідчить досвід європейських країн, соціальна політика і соціальний захист підвищують здатність суспільства підтримувати економічну конкуренцію і економічне зростання завдяки соціальній згоді, стабільності, а також сприяють досягненню економічного успіху в глобальній економіці шляхом росту продуктивності, реалізації творчої ініціативи і суспільної довіри. Досвід свідчить, що якщо соціальна політика діє як економічний стабілізатор, а населення залучається до суспільного і економічного життя, то суспільство досягає більшого успіху в міжнародній конкуренції. Отже, поглиблення інтеграційних процесів у європейському регіоні супроводжується постійною модернізацією соціальної політики Євросоюзу, диверсифікацією її механізмів, важелів та інструментів для реалізації найважливіших напрямів спільної соціальної політики.

Соціальна сфера в Україні завжди була і залишається однією із визначальних сфер розвитку. Особливе значення має збереження людського капіталу в умовах воєнної агресії і післявоєнної відбудови країни. Тому корисним є досвід європейських країн і реалізації європейської соціальної моделі, в якій пріоритетними, фундаментальними постають права людини, їх захист, цінність людського життя та здоров'я, задоволення соціально-економічних потреб людини.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Cherenko, L. M., Poliakova, S. V., Shyshkin, V. S., Reut, A. G., Krykun, O. I., & Kohatko, Yu. L., et al. (2023). The Quality of Life of Ukraine's Population and the First Consequences of the War. Kyiv: Ptoukha Institute for Demography and Social Studies, NAS of Ukraine. Electronic edition.
[Черенько, Л. М., Полякова, С. В., Шишкін, В. С., Реут, А. Г., Крикун, О. І., Когатко, Ю. Л. та ін. (2023). Якість життя населення України та перші наслідки війни. Київ: Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України. Електронне видання].
2. Ryndzak, O. T. (2021). The Quality of Life of the Population: a Conceptualization of the Notion. *Modern Economics*, 29 (2021), 151—155. [https://doi.org/10.31521/modecon.V29\(2021\)-23](https://doi.org/10.31521/modecon.V29(2021)-23)

- [Риндзак, О. Т. (2021). Якість життя населення: концептуалізація поняття. *Modern Economics*, 29 (2021), 151—155].
3. Petrenko, V. S., Karnaushenko, A. S., & Melnikova, K. V. (2023). EU Social Standards and their Impact on the Ukrainian Economy. *Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*, 10. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-02-03>
[Петренко, В. С., Карнаушенко, А. С., & Мельникова, К. В. (2023). Соціальні стандарти ЄС та їх вплив на українську економіку. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 10].
 4. Nalyvaiko, L. (2022). Social policy and social protection in EU countries: current status and trends. *Scientific Bulletin of Dnipro State University of Internal Affairs*, 1, 7—12. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-5-7-12>
[Наливайко, Л. (2022). Соціальна політика та соціальний захист в країнах ЄС: сучасний стан та тенденції. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*, 1, 7—12].
 5. Eurostat (2025). Quality of Life Database. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/quality-of-life/database>
 6. UNDP (2024). Human Development Report 2023/2024: Breaking the gridlock. Reimagining cooperation in a polarized world. New York, 279—282. <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2023-24>
 7. Eurostat Data Browser. Structure of earnings survey: monthly earnings. https://doi.org/10.2908/earn_ses_monthly
 8. Salary levels in Europe (2025). <https://migrant.biz.ua/dovidkova/emigracia/zarplata-v-ievropi.html>.
[Розміри заробітної плати в Європі (2025)].
 9. Eurostat Data Browser. Expenditure on pensions as percentage of GDP (2025). <https://doi.org/10.2908/TPS00103>
 10. Veremeyeva, T. (2025). Up to €35,000 a year: Which European countries have the highest pensions. *RBC-Ukraine*. <https://www.rbc.ua/ukr/news/35-tisyach-evro-rik-kih-krayinah-evropi-nayvishchi-1748593876.html>
[Веремеева, Т. (2025). До 35 тысяч евро в год: в каких странах Европы самые высокие пенсии. *РБК-Україна*].
 11. OECD (2025). What is resilience and how to operationalize it? <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/risk-resilience/#:~:text=Understanding%20resilience&text=Resilience%20is%20about%20addressing%20the,with%20risks%2C%20stresses%20and%20shocks>
 12. Eurostat (2025). <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser>
 13. NUMBEO (2025). Quality of Life Index by Country 2025 Mid-Year. https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp
 14. European Commission (2019). Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. Brussels. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52019DC0640>

Стаття надійшла до редакції журналу 01.09.2025

Svitlana Sidenko, D. Sc. (Economics), Professor, Chief Researcher,
Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: sv_sidenko@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1405-4937

THE SOCIAL DIMENSION OF EUROPEAN INTEGRATION

Ukraine associates the prospects of its further development with integration into the European Union. As an integral part of Europe, Ukraine is guided by the model of socio-economic development adopted by European countries. The European social model is particularly attractive as a complex of coordinated approaches to social policy characterized by a significant role of the state in regulating social issues, a high level of social protection, support for social equality and justice, as well as a strong trade union movement and broad worker's rights. Therefore, it is urgent: to deepen the understanding of the functioning of the European social model in the new conditions of current global transformations; to ensure the preservation and development of human capital in the conditions of war in Ukraine; to reform the social system and bring it into conformity with European social standards in the context of Ukraine's integration into the European Union. The social model in force in the European Union demonstrates its effectiveness; in particular, its member states occupy leading positions in the UNDP's Human Development Index rankings and in quality of life indicators comprising material living conditions, health, education, environment, economic security, fundamental rights, etc. The article's objective is to identify the features of the development of the European social model and social standards of the European Union in the context of ongoing global transformations, in particular, regarding the quality of life and resilience of the quality of life, which is of great importance for the preservation and development of human capital. The novelty of the article consists in the determination (based on the analysis of quality of life indicators in European Union countries) of mechanisms providing resilience of the quality of life in the context of threats and risks affecting human development. The research used methods of system analysis, scientific generalizations and comparisons, and economic and statistical analysis. It revealed that a number of factors — personal, national, and international, — influences the quality of life. This It determines the urgency of ensuring the resilience of the quality of life: the ability of a person to maintain or restore the quality of life, despite adverse factors or stressful situations, and to adapt to a changing environment. The author postulates that an important preventive mechanism against the negative impact of adverse factors on human development and quality of life are social programs that operate, to a greater or lesser extent, in different European Union countries, targeting aiming at finding solutions to social problems and improving the quality of life of their citizens. In the context of Ukraine's integration into the European legal, political and economic space, it is urgent to reform the social system, taking into account legal and social European standards, which involves improving the system of insurance system, pension provision, labor protection, social programs, and other areas of social policy.

Keywords: European integration, European social model, Human Development Index, quality of life, resilience of quality of life, social programs, social standards.

Cite: Makarova, Olena (2025). Vplyv skladovykh indeksu shchastia na rezyliantnist suspilstva [The Impact of Happiness Index Components on Societal Resilience]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 4 (62), 23—38.

УДК 316.42

JEL Classification: I31, D60

ОЛЕНА МАКАРОВА, чл.-кор. НАН України, д-р екон. наук, голов. наук. співроб.
Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України
01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60
E-mail: makarova_h@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8463-0314
Scopus ID: 57224606797
Researcher ID: JHX-4699-2023

ВПЛИВ СКЛАДОВИХ ІНДЕКСУ ЩАСТЯ НА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА

У статті розкрито питання вимірювання складових індексу щастя та їх зв'язку із резильєнтністю суспільства. Дослідження спирається на ідеї поведінкової економіки щодо важливості отримання нових знань закономірностей та суб'єктивних чинників поведінкових стратегій людей для формування політики та ухвалення рішень як в умовах криз та стресових ситуацій, так і для побудови довгострокових стратегій резильєнтного розвитку суспільства. Особливо актуальні ці питання для України, яка перебуває у стані довготривалої кризи (війна, руйнування, людські втрати). Люди стикаються з психологічними травмами, нестабільністю та невизначеністю. В цих умовах важливо розуміти, які поведінкові форми допомагають зберігати стійкість, адаптуватися та відновлюватися на індивідуальному та колективному рівнях. Україна не лише має виборювати своє теперішнє, але й будувати фундамент майбутнього. У цьому сенсі резильєнтність — не повернення до старого, а створення нової моделі життя із суспільством, яке здатне адаптуватися до викликів, де панує довіра, згуртованість та громадянська відповідальність.

Метою статті є виявлення можливих шляхів впливу на поведінкові стратегії людей задля покращання їх благополуччя та забезпечення резильєнтного розвитку суспільства. Розглянуто основні методологічні засади вимірювання людського щастя,

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

використовувані на міжнародному рівні, дана характеристика та особливості визначення окремих показників. На основі даних багаторічних міжнародних досліджень здійснено аналіз загальних тенденцій показників та зроблено акцент на суб'єктивних вимірниках, що характеризують відчуття свободи, довіри та готовності допомагати іншим людям, а також емоційний стан людей. Виявлено певні міжкрайні особливості та закономірності, зроблено спробу встановити та пояснити фактори впливу і взаємозв'язки різних показників. Виявлено, що такі риси, як-от взаємодопомога, довіра, адаптивність та емоційна стійкість значно впливають на показники щастя й уможливають зберігати високий рейтинг навіть в умовах криз і потрясінь. Соціальна підтримка та згуртованість дають змогу людям не відчувати себе самотніми та мати відчуття захищеності. Залученість до громадської діяльності дає відчуття сенсу життя. Дуже важливим аспектом є також гнучкість та адаптивність, уміння впоратись із змінами без стресів та надмірної тривожності. Довіра до інших людей і до держави напряму пов'язана із відчуттям щастя та благополуччя. У дослідженні використано методи узагальнення інформації, історичних порівнянь та аналогій, вторинного аналізу доступних статистичних даних, аналіз розподілу даних за природними розривами (Natural Breaks Classification), кореляційний аналіз, графічний метод. На основі проведеного дослідження та досвіду інших країн запропоновано загальні рекомендації для побудови стратегії резильєнтного розвитку України.

Ключові слова: резильєнтність, індекс щастя, свобода, довіра, щедрість, поведінкові стратегії, суб'єктивне благополуччя.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Численні соціологічні і психологічні дослідження (наприклад, дослідження Корі Кіс і Мартіна Селігмана) підтверджують, що позитивне мислення, вдячність, відчуття сенсу життя підвищують не лише індивідуальне благополуччя, але й колективну стійкість. Вони доводять, що високий рівень щастя є ресурсом для забезпечення стійкості (резильєнтності) [1].

Під час пандемії Covid-19 резильєнтні суспільства швидше адаптувалися, запроваджуючи дистанційне навчання, віддалену роботу, підтримку вразливих груп населення. Серед європейських країн найкращі результати продемонстрували Норвегія і Фінляндія. У цих країнах була найменша смертність в Європі та швидке відновлення економіки. Ці країни крім високих рейтингів щастя відрізняються ефективним державним управлінням; високим рівнем довіри населення, розвиненою системою охорони здоров'я. Проте є приклади країн з обмеженими ресурсами, що здивували весь світ від час пандемії, як-от В'єтнам. Ця країна провела швидку мобілізацію, запровадила жорсткий карантин, показала ефективну роботу місцевої влади та високу дисципліну населення. Завдяки цьому країна тривалий час демонструвала майже нульову смертність від Covid-19.

В умовах природних катастроф (повені, землетруси тощо) резильєнтне суспільство краще мобілізується, підтримує порядок і більш здатне відновлювати інфраструктуру. Добрий приклад резильєнтності суспільства після природної катастрофи спостерігаємо в Японії після землетрусу і цунамі 11 березня 2011 року. Наслідками природного лиха стали зруйновані

міста, аварія на АЕС «Фукусіма 1», багато тисяч людських жертв. Це була одна з найбільш руйнівних катастроф в історії Японії, однак суспільство продемонструвало надзвичайну резильєнтну здатність та соціальну згуртованість. У перші години розгорнуто скоординовані масштабні рятувальні та відновлювальні роботи, в яких взяли участь уряд Японії, армія, сили самооборони, місцеві громади, добровольці, міжнародні організації. Не було хаосу, мародерства, паніки. Неабияку роль відіграла і технічна готовність інфраструктури: завдяки дотриманню жорстких будівельних норм більшість будівель у Токіо та інших містах витримали землетрус.

Отже, актуальним і важливим видається дослідження взаємозв'язку між рівнем щастя та резильєнтністю суспільств як у науково-пізнавальному плані, так і з точки зору розвитку держави й покращання благополуччя людей. Важливо виявити чинники, тобто зрозуміти, які саме аспекти роблять суспільства сильнішими. Можна припустити, що це соціальна згуртованість, довіра до держави, емоційне благополуччя, наявність сенсу і цілі життя. Розуміння та підтвердження цих припущень дасть кращі можливості створювати програми та політику, спрямовані не лише на економіку, але передовсім на якість життя. Необхідно розвивати довгострокову стійкість (а не лише забезпечувати виживання), тобто потрібно вчитися на помилках, робити вірні висновки та перетворювати кризи на можливості зростання.

Глибше розуміння природи і чинників людського щастя мають сприяти пошуку або побудові дієвих інститутів, здатних забезпечити благополуччя більшості людей та посилити здатність до відновлення і розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Майже 250 років тому Томас Джефферсон писав у Декларації Незалежності США: «Ми вважаємо ці істини самоочевидними, що всі люди створені рівними, що Творець наділив їх певними невід'ємними правами, серед яких життя, свобода і прагнення до щастя». Також він вважав, що «турбота про людське життя і щастя є єдиною законною ціллю доброго уряду» [2]. Першим запропонував спосіб вимірювання щастя Еміль Дюркгейм. Він знайшов показник у статистичних даних, який, на його думку, можна використовувати для цих цілей — це кількість самогубств на душу населення. Логіка вченого полягала у тому, що якщо людина йде на самогубство, це означає, що вона глибоко нещасна [3]. Проте подальші дослідження спростували зв'язок між загальним відчуттям щастя у країні та показником самогубств. Деякі країни з традиційно високими показниками щастя (Фінляндія, Швеція, Швейцарія) мають відносно високі показники самогубств. Вчені пояснили цей феномен особливостями клімату і сезонними депресіями, а також, можливо, особливостями культури та індивідуалізмом: у суспільствах з акцентом на особисту відповідальність (наприклад, скандинавські країни) людина може сильніше відчувати ізоляцію та невдачу; у країнах, де традиційно «все має бути гаразд», особисті страждання переживаються більш гостро.

У 2000-х роках почалися активні дослідження складових щастя у різних країнах. Виявилось, що розуміння щастя є дуже подібним у різних народів, і це дало змогу вченим розробити всесвітній індикатор — так званий індекс щастя. Значний внесок у теорію вимірювання щастя зробили Е. Дінер та М. Селігман (Ed. Diener, Martin E. P. Seligman) [4, 5], а також співавтори щорічної доповіді Дж. Хелівел (John F. Helliwel), Р. Лейард (Richard Layard), Ян Емануель Де Неве (Jan-Emmanuel De Neve) та ін. У 2011 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію, що закликала країни — члени ООН оцінювати щастя своїх народів та використовувати цей показник як орієнтир політики держави. Починаючи з 2013 року ООН щорічно публікує [6] звіт про світове щастя (*World Happiness Report*) — «Всесвітню доповідь про щастя» (далі — Всесвітня доповідь або Всесвітній звіт), що є провідною у світі публікацією про глобальне благополуччя та засоби його забезпечення. Доповідь поєднує дані більш ніж 140 країн і супроводжується аналізом провідних світових дослідників широкого кола наукових дисциплін. Публікують її Центр дослідження благополуччя Оксфордського університету у партнерстві із *Gallup*, а також мережа ООН з питань рішень у сфері сталого розвитку.

Значний інтерес становлять деякі роботи українських науковців, присвячені дослідженням сучасного стану відчуття суб'єктивного благополуччя, зокрема внаслідок впливу воєнних подій [7].

Метою даної статті є виявлення можливих шляхів впливу на поведінкові стратегії людей задля покращання їх благополуччя та забезпечення резильєнтного розвитку суспільства.

Новизна статті визначається тим, що на основі аналізу даних багаторічних міжнародних досліджень виявлено певні міжкраїнні особливості та закономірності, зроблено спробу встановити та пояснити фактори впливу й взаємозв'язки різних показників. Встановлено, що такі риси, як-от взаємодопомога, довіра, адаптивність та емоційна стійкість значно впливають на показники щастя й уможливають зберігати високий рейтинг навіть в умовах криз і потрясінь. Соціальна підтримка та згуртованість дають змогу людям не відчувати себе самотніми та забезпечують відчуття захищеності, а залученість до громадського життя дає відчуття сенсу. Дуже важливим аспектом є також гнучкість та адаптивність, уміння впоратись із змінами без стресів та надмірної тривожності. Довіра до інших людей і до держави напряду пов'язана із відчуттям щастя та благополуччя. На основі проведеного дослідження та досвіду інших країн запропоновано загальні рекомендації для побудови стратегії резильєнтного розвитку України.

Методи. У дослідженні використано методи узагальнення інформації, історичних порівнянь та аналогій, вторинного аналізу доступних статистичних даних, аналізу розподілу за природними розривами (*Natural Breaks Classification* (метод Дженкса), кореляційного аналізу, графічний метод.

Виклад основного матеріалу. Глобальний рейтинг щастя базується на єдиному запитанні зі Всесвітнього опитування Геллапа, визначеному на основі шкали «Сходи Кантріл» (*Cantril Ladder*).

Число опитаних міняється із року в рік, але загалом у світі в опитуванні щорічно бере участь понад 100 тис. людей. У більшості країн у телефонному режимі або віч-на-віч опитують близько 1000 осіб. Для того, щоб забезпечити більш надійну оцінку життя у кожній країні, поєднують дані за останні три роки. Наприклад, рейтинги доповіді 2025 р. побудовані на основі даних 2022—2024 рр. Використання розміру вибірки 3000 забезпечує більш точну оцінку та знижує випадкову помилку.

Крім цього рейтингу, що базується лише на одному універсальному запитанні, Всесвітня доповідь щорічно публікує новітні результати моделювання, що допомагають пояснити середні показники оцінки життя. Це шість змінних:

1. **Логарифм ВВП на душу населення** (матеріальне благополуччя);
2. **Соціальна підтримка.** Середнє по країні значення бінарних відповідей (0 = ні, 1 = так) на запитання: «Якби Ви потрапили у біду, були б у вас родичі або друзі, на допомогу яких Ви б могли розраховувати, або ні?».
3. **Очікувана тривалість здорового життя.** Ряди динаміки будуються на основі даних зі сховища даних Глобальної обсерваторії Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). Дані доступні до 2021 року, тому для більш пізніх звітів використано інтерполяцію та екстраполяцію.
4. **Свобода вибору.** Індикатор становить собою середнє по країні значення бінарних відповідей на запитання «Чи ви задоволені або не задоволені своєю свободою вибирати, що робити із своїм життям?».
5. **Щедрість** (готовність ділитися та допомагати незнайомим людям). Розраховується шляхом коригування відсотка респондентів, які відповіли «так» на запитання «Чи жертвували Ви гроші на благодичність у минулому місяці?» на національний показник ВВП на душу населення. Тобто він вимірює схильність людей ділитися своїм доходом, незалежно від багатства країни.
6. **Рівень корупції** (наскільки люди довіряють державі та вважають її чесною і справедливою). Показник є середнім арифметичним бінарних відповідей на два запитання: «Чи поширена корупція в уряді?» та «Чи поширена корупція у бізнесі?».

Разом ці шість змінних пояснюють більш ніж три чверті варіацій у національних оцінках життя за країнами та роками, використовуючи дані з 2005 року. Але слід розуміти, що ці шість факторів ілюструють наявність кореляційного зв'язку, а не чистий причинно-наслідковий зв'язок, оскільки деякі фактори корелюють один з одним, або з іншими факторами, що не включені до оцінювання. У деяких випадках є двосторонній зв'язок. Наприклад, здорові люди є більш щасливими, але й навпаки: щасливі люди є більш здоровими.

Якщо проаналізувати розподіл країн від найвищих до найнижчих значень показників, слід зауважити такі особливості: до першої десятки з найвищими рейтингами щастя увійшли досить різноманітні країни. Традиційно високі рейтинги за більшістю складових мають країни північної Європи: Фінляндія, Данія, Швеція, Ісландія, Норвегія, а ще сусідні з ними Нідерланди. Ці країни демонструють стабільність показників за весь період спостереження. Водночас до цієї групи входять також Коста-Рика та Мексика, які значно відстають від своїх сусідів (на рейтинговій шкалі) за об'єктивними показниками (низькі рейтинги за нерівністю та розміром ВВП), але люди в них значно частіше за інші країни відчують позитивні емоції і значно рідше — негативні. Також до першої десятки належить Ізраїль, але тут ситуація протилежна: високі рейтинги за об'єктивними ознаками та низькі за суб'єктивним сприйняттям, наприклад, за частотою відчуття позитивних емоцій ця країна посідає лише 100-ту сходинку рейтингу.

Далі у розподілі показники плавно знижуються до найнижчих, характерних для країн із низьким рівнем розвитку. Серед них — абсолютний антирекорд Афганістану, який має найгірший показник, що навіть значно відстає від його найближчих сусідів за рейтингом — Лівану та Сьєрра-Леоне. Афганістан належить до країн з найнижчим показником щастя. Для цього є складні і трагічні причини. Передовсім це багаторічна війна і насилля: від радянської окупації 1980-х рр. до громадянської війни, правління талібів, американського втручання та повернення талібів до влади у 2021 р. Війна зруйнувала інфраструктуру, сім'ї, психіку людей. Люди продовжують жити у страху перед насиллям; жінки та дівчата є особливо вразливими у своїх правах на навчання, працю, вільне переміщення. Економічна криза супроводжується масовою бідністю та відсутністю доступу до медичних послуг. Мільйони афганців були вимушені бігти із країни, багато сімей розділені або втратили рідних.

На рис. 1 наведено значення природних розривів у розподілі країн за значенням узагальнювального показника, що містить шість змінних. Як видно із графіка, то більш-менш помітні розриви спостерігаються у групі з найвищими рейтингами та найнижчими. Виняток — Афганістан із величезним негативним відривом.

Оцінюючи динаміку показників щастя за весь період досліджень, слід відмітити певну сталість узагальнювального показника у більшості країн, особливо у групі з високим індексом щастя. Однак у деяких країнах відбулись помітні зміни. Наприклад, зниження показника у США, яке в основному відбулось за рахунок погіршення його значення для молодих людей віком 15—24 роки. Подібна ситуація також була характерною для деяких країн Західної Європи.

У країнах Південної Азії, Близького Сходу та Південної Африки індекс щастя знижувався в усіх вікових групах. Щодо найбільш нещасної країни —

Рис. 1. Природні розриви між значеннями у ранжованому розподілі індексу щастя (від найбільшого значення до найменшого)

Джерело: побудовано автором за даними: URL: <https://data.worldhappiness.report/table>

Афганістану, то тут триває катастрофічне стрімке падіння. У переліку, де оцінки життя знизилися більш ніж на 1 пункт (за шкалою від 1 до 10), є сім країн: Афганістан, Ліван, Йорданія, Малаві, Венесуела, Єгипет і Ботсвана. Переважно це країни, які перебувають у зоні великих конфліктів або поряд з ними.

Натомість у країнах Центральної та Східної Європи відбулось зростання показника для всіх вікових груп населення. Помітне зростання характерне для більшості країн колишнього Радянського Союзу та країн Східної Азії. П'ять країн, які показали найбільший приріст: Сербія, Болгарія, Грузія, Латвія та Румунія, що, на думку авторів Всесвітнього звіту 2025, свідчить про процеси конвергенції європейських країн. Серед неєвропейських країн значне зростання відбулось у чотирьох країнах Азії: Китаї, В'єтнамі, Філіппінах, Монголії.

Щодо ситуації в Україні, то за даними останнього Всесвітнього звіту (2025 р.), Україна посіла 111 позицію із 147 країн світу. За весь період досліджень можна спостерігати такі коливання: спад 2014—2015 рр., далі — підйом, знову спад після 2022 р. (рис. 2). Цілком очевидним є вплив подій відповідних періодів.

Для кращого розуміння ситуації слід більш докладно розглянути рейтинги за деякими складовими індексу щастя (табл. 1).

Свобода в індексі щастя (*freedom to make life choices*) — це суб'єктивне відчуття людей, що вони вільні приймати рішення у своєму житті. Це не стільки про політичні свободи, скільки про відчуття контролю над власною долею. З таблиці ми бачимо несподівано низький рейтинг США для цього показника, що протирічить загальним стереотипним уявленням про США як країну свободи і кращих можливостей. Імовірно, це можна пояснити високою економічною нерівністю. Попри багатство, у США спостерігається

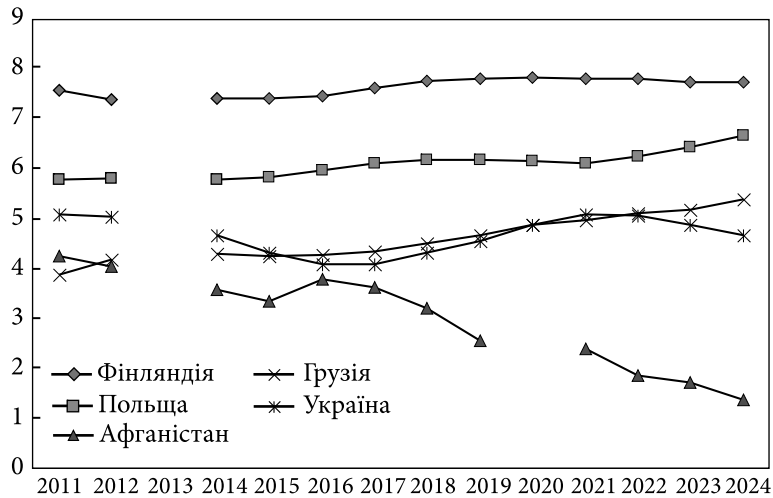

Рис. 2. Динаміка індексу щастя у деяких країнах світу у 2011—2024 рр.
Джерело: побудовано за даними: URL: <https://data.worldhappiness.report/chart>

величезне соціальне та економічне розшарування і люди з низькими доходами часто не відчують, що у них є реальний вибір у житті. Також, на відміну від Європи (особливо скандинавських країн), у США менш розвинена система соціальної підтримки (медицина, декретні відпустки, допомоги), що напевно створює відчуття, що людина залишається «сам на сам» із ризиками захворіти, втратити роботу, не виплатити кредити. У США менше відпусток, більш тривалий робочий час. Це також обмежує відчуття свободи розпоряджатися своїм часом. Багато сучасних дослідників зауважують, що на людину у сучасному світі (особливо у США) тисне необхідність жити «по шаблону». Наприклад, Еріх Фромм у книзі «Мати або бути?» пише, що сучасна людина втрачає себе, слідуючи нав'язаним стандартам успіху: працювати, заробляти, споживати, — і при цьому забуває, навіщо вона живе: «Людина може бути вільною, але не відчувати свободи, якщо її бажання і цілі сформовані суспільством, а не нею самою». Баррі Шварц у книзі «Парадокс вибору» (*The Paradox of Choice*, 2004) [8] пише про те, що великий вибір, задавалось би, має дати свободу. Але на практиці призводить до тривоги та відчуття безсилля. Тому люди вибирають «шаблон», тому що бояться помилитися. А потім страждають від внутрішнього конфлікту від того, що нібито самі зробили свій вибір, але не відчують, що живуть по-справжньому. Зигмунд Бауман у книзі «Рідка сучасність» (*Liquid modernity*) [9] пише, що сучасна людина весь час у русі, але цей рух не заради свободи, а заради того, щоб не відставати від суспільства. Тому ми відчуваємо, що йдемо, але не знаємо куди та навіщо.

Водночас парадоксальним виглядає, наприклад, дуже високий рейтинг В'єтнаму (друге місце у 2024 р.) за індикатором відчуття свободи. Що може пояснити цей феномен, адже за своїм устроєм ця країна є однопартійною, соціалістичною, з відчутними обмеженнями на свободу слова та політичну активність? Можливо, тим, що починаючи з 1986 р. у В'єтнамі спостерігається економічне зростання, пов'язане із реформами та переходом від планової економіки до ринкової. У людей з'явилося відчуття, що вони живуть краще ніж жили їхні батьки. Можливо, ще й тому, що в'єтнамське суспільство є дуже згуртованим із сильними сімейними зв'язками, що викликає більшу впевненість у процесі ухвалення рішень. І ще одне припущення — низькі очікування свободи (надто нижчі ніж в Європі). До речі, у групу з найвищими рейтингами свободи також увійшли Киргизстан та Узбекистан, що, напевно, також можна пояснити схожими аргументами.

Отже, є країни, де спостерігається значний дисбаланс між політичними свободами та відчуттям свободи ухвалення рішень (В'єтнам, США), і є країни, де існує баланс (Фінляндія). У Фінляндії поряд із високим рівнем політичних свобод у людей спостерігається і високе суб'єктивне відчуття свободи, попри те, що тут дуже високі податки і високий рівень економічного втручання держави. Але це можна пояснити високим рівнем соціа-

Таблиця 1. Рейтинги деяких країн за складовими індексу щастя (дані 2024 р.)

Складові індексу щастя	Фінляндія 1 рейтинг	Ізраїль 8 рейтинг	США 24 рейтинг	Польща 26 рейтинг	Грузія 91 рейтинг	Україна 111 рейтинг
Соціальна підтримка	2	13	12	34	85	67
ВВП на душу населення	15	25	4	30	55	67
Свобода	4	87	115	37	48	128
Щедрість (пожертвування)	56	19	16	114	141	4
Рівень корупції	2		37	52	43	132
Позитивні емоції	25	32	30	113	114	129
Негативні емоції	7	100	51	5	11	113
Волонтерство*	75	49	15	126	98	68
Допомога незнайомцям*	77	63	22	141	67	24
Очікування повернення гаманця:						
сусідом	3	42	17	75	49	62
незнайомцем	5	69	52	90	61	40
поліцейським	2	55	25	43	21	109

*Додаткові показники

Джерело: побудовано за даними World Happiness Report 2025. URL: <https://data.worldhappiness.report/table>

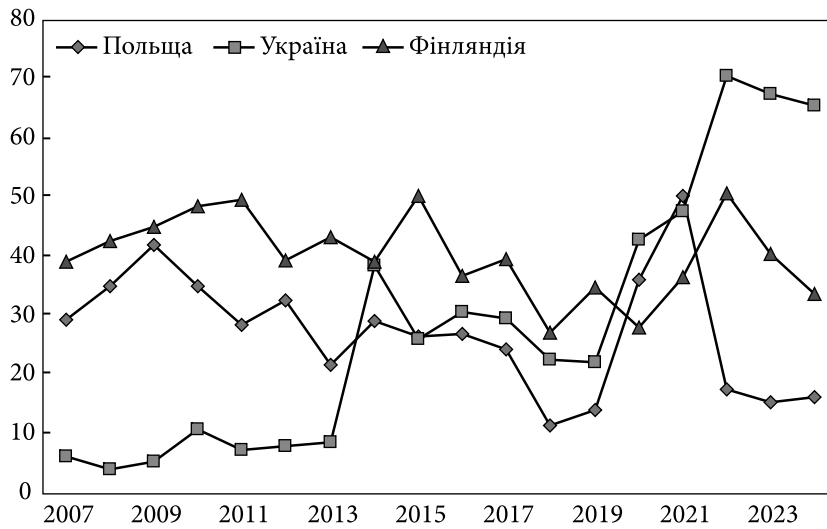

Рис. 3. Пожертвування, % відповідей «так» на запитання «Чи жертвували Ви минулого місяця гроші на добродіє?»

Джерело: побудовано за даними: URL: <https://data.worldhappiness.report/chart>

льної захищеності та низькою нерівністю, що викликає у людей впевненість у завтрашньому дні, і тому — відчуття свободи.

Щедрість і вдячність. Як підтверджують сучасні дослідження, наприклад [10, 11], щедрість є не лише моральною цінністю, це реальний психологічний і біологічний фактор, який підкріплює відчуття задоволеності, сенсу життя та внутрішнього спокою. Виявилось, що щедрість активізує мозок так саме, як і радість. Щедрі люди відчувають більшу зв'язаність з іншими людьми. Щедрість зменшує стрес і тривожність.

У період пандемії значний сплеск щедрості спостерігався у багатьох країнах світу. І навіть у постпандемійний період тут зберігається рівень, значно вищий за допандемійний період (2017—2019 рр.), хоча й частота благодійних актів у 2023 р. помітно знизилась як порівняти з 2020 р.

Привертає увагу високий рейтинг України за показником «Щедрість». Розглядаючи динаміку показника (рис. 2), можна помітити його очевидне різке зростання після 2019 р. (період пандемії) та особливо у 2022 р. (після початку повномасштабного вторгнення), що свідчить про більшу схильність людей допомагати один одному у стресовій ситуації та випадку різкого зростання потреби у допомозі (табл. 1).

Водночас слід відмітити, що більшість країн з високим рейтингом щастя значно поступаються Україні за показниками щедрості. Це можна пояснити тим, що у цих країнах існують розвинені, доступні та якісні системи освіти, охорони здоров'я та соціальної підтримки. Тут низька нерівність, і

відповідно — менша потреба у недержавній доброчинності. Частота, з якою люди беруть участь у пожертвуваннях, волонтерстві або допомагають незнайомцям, залежить від місцевих умов, соціальних та релігійних норм, а також від того, як у країні поширені інституціональні соціальні мережі, спрямовані на доброчинність. У тих країнах, де такі мережі нерозвинені, вони заміщуються приватною доброчинністю.

Довіра. Ще у звіті *World Happiness Report 2021* було наголошено, що люди, які відчували довіру до інших людей, наприклад вірили, що їм повернуть їх загублений гаманець, були більш щасливими ніж інші. Виявилось, що відчуття доброти у своїй спільноті у більшій мірі забезпечує відчуття щастя, ніж відсутність насильницьких злочинів, психічних захворювань або наявність більш високого доходу.

У цьому звіті наведено рейтинги країн за шістьма показниками доброчинності. Перші три є середніми по країні частотами людей, які повідомляють про участь у трьох доброчинних діях за останній місяць — пожертвування, волонтерство та допомога незнайомій людині. Решта три показники значно відрізняються від перших. Замість того, щоб повідомити про власні доброчинні дії, респондент оцінює те, як будуть себе поводити інші, коли вони матимуть можливість проявити доброчинність. Зокрема, у питаннях про гаманець респондентів просять сказати, наскільки імовірно, що їх загублений гаманець або інший цінний предмет буде повернений, якщо їх знайде: а) сусід, б) незнайомиць, с) поліцейський. Результати показали значні відмінності у рейтингах за цими складовими, особливо між власною доброчинністю та очікуваною від інших. На вершині рейтингу очікування повернення гаманця та також фактичного повернення перебувають країни північної Європи. Очікування повернення гаманця поліцейським говорить про довіру до влади.

Як видно із табл. 1, рівень довіри до влади в Україні, як і рівень корупції, має дуже низькі рейтинги. Дійсно, корупція в Україні носить системний характер, вона є частиною політико-економічної системи, де зацікавлені групи захищають свої інтереси. Бракує політичної волі для проведення реальних реформ. Антикорупційні органи піддаються політичному тиску. Про це багато пишуть провідні зарубіжні видання та звіти МВФ і Світового банку, особливо у зв'язку зі спробою позбавлення незалежності антикорупційних агентств у липні 2025 р. [12].

Високий рівень довіри до держави дуже пов'язаний із забезпеченням рівності перед законом. Класичними прикладами країн з високим рівнем довіри до держави є Норвегія і Фінляндія. Наприклад, у Фінляндії міністри їздять у трамваї та стоять у одній черзі з іншими людьми. Судова система є абсолютно незалежною — навіть президент не в змозі вплинути на суд. У Норвегії всі доходи чиновників відкриті для публіки, проводиться жорсткий контроль за конфліктами інтересів (система правил та механізмів, які

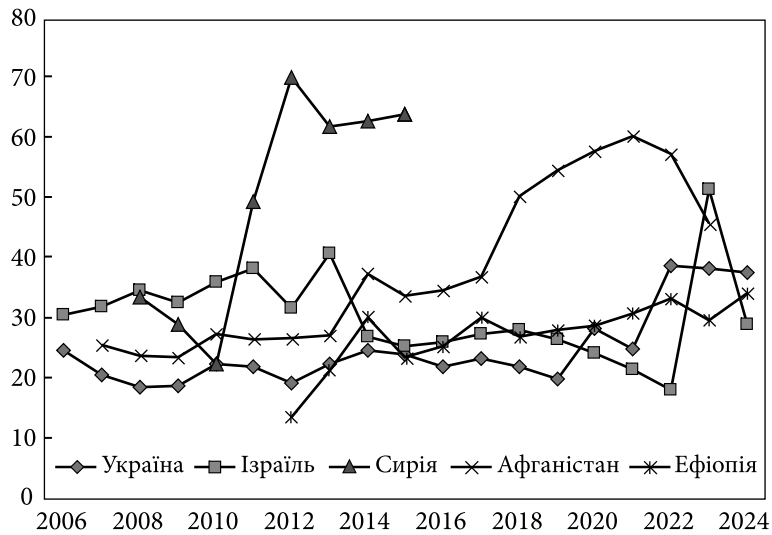

Рис. 4. Динаміка показника негативного афекту у деяких країнах, %
Джерело: побудовано за даними: URL: <https://data.worldhappiness.report/chart>

не дають змоги чиновникам, суддям, депутатам та іншим представникам влади використовувати свій статус у власних цілях чи в інтересах своїх родичів, друзів, компаній, з якими вони мають зв'язок); поліцейські та судові апарати — найбільш чесні у світі.

Проте існують приклади інших країн. Наприклад, різкий стрибок рівня довіри до поліції та судів у Грузії після реформ 2004—2012 рр., що супроводжувались масовою «чисткою» корупційних судів та поліції. Високий рівень довіри до держави в одній з найбідніших країн світу — Руанді — забезпечується жорсткою антикорупційною політикою, високою прозорістю державних видатків, ефективним місцевим самоврядуванням [13]. Ще один приклад — Бутан — бідна країна з високим рівнем довіри до держави. Її влада розвиває ідею «Валового національного щастя», а не ВВП, забезпечує активну участь місцевих громад у рішеннях та робить опору на дієву сильну культурну традицію справедливості, що базується на буддизмі [14].

Оцінка емоційного стану. Багаторічні емпіричні дослідження, що проводяться у рамках оцінки глобального щастя, доводять, що емоційний стан значно впливає на загальний індекс щастя. Але оцінки позитивного і негативного ефектів значно відрізняються за окремими країнами і можуть значно мінятися із часом і майже не мають кореляційного зв'язку один з одним, тобто висока частота позитивних емоцій не завжди означає малу частоту негативних (Ізраїль), і навпаки: низька частота позитивних емоцій не означає високу частоту негативних (Польща, Грузія). Є також очевидним, що позитивний афект (кількість позитивних емоцій) має значно більший

кореляційний зв'язок із загальним індексом, ніж негативний (кількість негативних емоцій). Слід також зазначити, що негативний афект значно чутливіше, ніж позитивний, реагує на зовнішні події. На рис. 4 та у табл. 2 наведено дані щодо впливу зовнішніх подій на показник негативного ефекту за деякими країнами.

Індикатор позитивних емоцій більш пов'язаний із культурою та традицією окремих народів. Так, наприклад, найвищий рейтинг позитивних емоцій у Сенегалі (особливо у сільській місцевості) дуже пов'язаний з місцевими культурними традиціями «*Teranga*» із культом гостинності, відкритості, взаємодопомоги, залученості до місцевої громади [15]. Фахівці відмічають, що це не просто традиція, а спосіб життя людей у цій країні.

Емпіричне дослідження в Кенії також показало значну залежність між гостинністю і психологічним благополуччям. Дослідження ВООЗ показують, що африканські країни лідирують за показниками балансу, спокою та соціальної стійкості: Конго (93,7), Камерун (94,5), Танзанія (93,6).

Таблиця 2. Пояснення щодо зростання негативного афекту залежно від подій, що відбувались у країнах у відповідні часові періоди

Країна	Період	Події
Ефіопія	2012	Серпень 2012 р. — помер Мелас Зенауї, фактичний лідер з початку 1990-х рр., який вивів країну з хаосу громадянської війни. Його смерть викликала тривогу та відчуття нестабільності серед населення
	2016—2017	Масові протести та етнічні безпорядки. Сотні протестувальників були вбиті, тисячі — заарештовані
	2020—2022	Громадянська війна (Тиграї). Мільйони людей залишилися без доступу до їжі, медицини та зв'язку
Сирія	2011—2012	Початок та стрімка ескалація громадянської війни, яка перетворилась на один із найкривавіших конфліктів ХХІ ст.
Ізраїль	2013	Вжито жорсткі заходи економічної політики: скорочення бюджету, підвищення податків, скорочення дотацій ультраортодоксальному сектору. Незадоволення середнього класу, молодих сімей, студентів
	2023	Атака ХАМАС. Найбільший терористичний акт з моменту утворення держави
Афганістан	2016—2021	Загострення конфлікту, зростання впливу Талібану, зниження впливу США, надалі — падіння афганського уряду та повернення Талібану до влади
Україна	2020	<i>Covid-19</i>
	2022	Початок повномасштабної війни РФ проти України

Джерело: побудовано автором на основі публікацій міжнародних організацій: ООН, *Humans Rights Watch*, ICRC.

Висновки. Поведінкова резильєнтність суспільства — це не лише механізм виживання, але й основа для суб'єктивного благополуччя. Саме такі риси, як-от взаємодопомога, довіра, адаптивність та емоційна стійкість впливають на показники щастя та дають змогу зберігати високий рейтинг навіть в умовах криз і потрясінь. Соціальна підтримка та згуртованість дають змогу людям не відчувати себе самотніми та забезпечують відчуття захищеності, а залученість до громадського життя дає відчуття сенсу. Можна зробити висновок, що українське суспільство має значний потенціал резильєнтності, оскільки демонструє високу готовність робити пожертвування та допомагати іншим людям, особливо у скрутні періоди.

Дуже важливим аспектом є також гнучкість та адаптивність, уміння впоратись із змінами без стресів та надмірної тривожності. У цьому сенсі люди (або суспільства), що демонструють більшу здатність до раціональної поведінки, менше піддаються паніці та тривозі. Довіра до інших людей і до держави напряду пов'язана із відчуттям щастя та благополуччя. Підвищення довіри людей до держави — це непросте завдання, що потребує системних і послідовних зусиль у різних сферах: від реальної боротьби із корупцією до прозорості роботи державних органів влади (прямі трансляції засідань парламентів, судів), доступ до інформації про доходи вищих чиновників. Крім того, люди мають бачити, що закони однаково застосовуються до всіх без винятку — і до звичайних людей, і до еліти. Антикорупційна політика в Україні стикається із значними труднощами і часто є невдалою. Вона потребує дієвого контролю з боку громадськості та формування потужної політичної волі. Проте наявність позитивного світового досвіду політики, спрямованої на підвищення довіри до держави та подолання корупції, доводить можливість досягнення прогресу.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. VanderWeele, T. J., Johnson, B. R., & Bialowolski, P. T. et al. (2025). The Global Flourishing Study: Study Profile and Initial Results on Flourishing. *Nat. Mental Health*, 3, 636—653. <https://doi.org/10.1038/s44220-025-00423-5>
 2. The Declaration of Independence (July 4, 1776). https://www.ruhr-uni-bochum.de/gna/Quellensammlung/02/02_declarationofindependence_1776.htm
 3. Durkheim, E. (1897). *Der Selbstmord*. Suhrkamp taschenbuch wissenschaft. <https://ru.scribd.com/document/382692647/07-1-1-Durkheim-Der-Selbstmord>
 4. Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95 (3), 542—575. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542>
 5. Seligman, M. E. P. (2018). *The Hope Circuit: A Psychologist's Journey from Helplessness to Optimism*. PublicAffairs.
 6. World Happiness Report (2025). <https://www.worldhappiness.report>
 7. Tsygvintsev, I. (2025). Political Socialization and Subjective Happiness of Generation Z In Ukraine: The Impact of War, Institutional Trust and the Information Environment. *Political Studies*, 1 (9), 137—153. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2025-1-7>
- [Цигвинцев, І. (2025). Політична соціалізація та суб'єктивне щастя покоління Z в

- Україні: вплив війни, довіри до державних інституцій та інформаційного середовища. Політичні дослідження, 1 (9), 137—153].
8. Schwartz, B. (2004). *The Paradox of Choice: Why More Is Less*. Harper Collins Publishers.
 9. Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity Press. <https://giuseppicapograssi.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/01/bauman-liquid-modernity.pdf>
 10. Dunn, E., Norton, M. (2013). *Happy Money: The Science of Happier Spending*. New York: Simon & Schuster.
 11. Smith, J. A., Newman, K. M., Marsh, J., Keltner, D. (2020). *The Gratitude Project. How the Science of Thankfulness Can Rewire Our Brains for Resilience, Optimism, and the Greater Good*. New Harbinger Publications
 12. Kramer, A. E. (2025). Why Anticorruption Watchdogs Are at the Heart of Ukraine's Unrest. *The New York Times Company*. <https://www.nytimes.com/2025/07/24/world/europe/ukraine-protests-corruption-zelensky-military-spending.html>
 13. Rwanda anti-corruption policy (2012). Republic of Rwanda. Office of the Ombudsman www.ombudsman.gov.rw/index.php?eID=dumpFile&t=f&f=30702&token=adb4fb7dde310a9010741bdedd60735547c6c3b2
 14. Bhutan: Glück, Klima- und Naturschutz als nationaler Wert (2023). *WWF Deutschland*. <https://www.n-tv.de/wirtschaft/Ist-Glueck-wirklich-wichtiger-als-Geld-article25442269.html>
 15. Riley, E. J. (2021). Sharedness as Belonging: Hospitality, Inclusion, and Equality among the Layene of Senegal. *Religion and Society; New York*, 12 (1), 191—202. <https://doi.org/10.3167/arrs.2021.120115>

Стаття надійшла до редакції журналу 18.08.2025

Olena Makarova, Dr. Sc. (Economics), Principal Researcher
Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: makarova_h@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8463-0314
Scopus ID: 57224606797
Researcher ID: JHX-4699-2023

THE IMPACT OF HAPPINESS INDEX COMPONENTS ON SOCIETAL RESILIENCE

The article discusses the issue of measuring the components of the happiness index and their connection with the resilience of society. The study is based on the ideas of behavioral economics regarding the importance of obtaining new knowledge of behavioral patterns and subjective factors of people's behavioral strategies for building policies and making decisions both in conditions of crises and stressful situations, and for building long-term strategies for the resilient development of society. These issues are especially relevant for Ukraine, which is in a state of long-term crisis (war, destruction, human losses). People are faced with psychological trauma, instability and uncertainty. In such conditions, it is important to understand what behavioral forms help to maintain stability, adapt and recover both at the individual and collective levels. Ukraine must not only fight for its present, but also build the foundation of the future. In this sense, resilience is not a return to the old, but the creation of a new model of life with a society that is able to adapt to challenges, where trust, cohesion and civic responsibility reign. Therefore, the purpose of this article is to identify possible ways to influence people's behavioral strategies in order to improve their well-being and ensure the resilient development of society. The article examines the basic methodological principles of measuring human happiness, which is used at the international level, provides a description and features of determining individual indicators. Based on data from many years of inter-

national research, an analysis of general trends in indicators was carried out and an emphasis was placed on subjective indicators that characterize the feeling of freedom, trust and willingness to help other people, as well as the emotional state of people. Certain cross-country features and patterns were identified, an attempt was made to establish and explain the factors of influence and the relationships between various indicators. It has been found that traits such as mutual assistance, trust, adaptability and emotional stability significantly affect happiness indicators and allow people to maintain a high rating even in times of crisis and upheaval. Social support and cohesion allow people not to feel alone and to have a sense of security. Involvement in community activities gives a sense of meaning in life. Flexibility and adaptability, the ability to cope with change without stress and excessive anxiety, are also very important aspects. Trust in other people and in the state is directly related to a sense of happiness and well-being.

The study used methods of generalization of information, historical comparisons and analogies, statistical analysis, in particular Natural Breaks Classification (Jenks method) and correlation analysis, graphical method. Based on the conducted research and experience of other countries, general recommendations for building a strategy for resilient development of Ukraine are proposed.

Keywords: resilience, happiness index, freedom, trust, generosity, behavioral strategies, subjective well-being.

Cite: Kistersky, Leonid, Popovskiy, Taras & Popovskiy, Yurii (2025). Vplyv rozvytku «zelenoho» avto-transportu na strukturu zainiatosti u transportnomu sektori [Structural Employment Shifts in the Transport Sector Under the Green Vehicle Transition]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 4 (62), 39—58.

УДК 339.96

JEL Classification: F15

ЛЕОНІД КІСТЕРСЬКИЙ¹, д-р екон. наук, проф., заслужений діяч науки і техніки України, проф., кафедра міжнародних економічних відносин 21027, Україна, Вінниця, вул. 600-річчя, 21, Інститут міжнародного ділового співробітництва, директор 01024, Україна, м. Київ, вул. Лютеранська, 21/12, оф. 25
e-mail: l.kistersky@iprgroup.info
ORCID: 0000-0001-5993-763X

ТАРАС ПОПОВСЬКИЙ¹, аспірант, кафедра менеджменту та поведінкової економіки 21021, Україна, м. Вінниця, вул. Келецька, 84
E-mail: t.popovskiy@donnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9984-6919
Scopus ID: 58619912200

ЮРІЙ ПОПОВСЬКИЙ¹, канд. пед. наук, доцент, кафедра маркетингу та бізнес-аналітики 21021, Україна, м. Вінниця, вул. Келецька, 84
E-mail: ju.popovskiy@donnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9446-5287
Scopus ID: 57206723647

ВПЛИВ РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОГО» АВТОТРАНСПОРТУ НА СТРУКТУРУ ЗАЙНЯТОСТІ У ТРАНСПОРТНОМУ СЕКТОРІ

У статті досліджено вплив розвитку «зеленого» автотранспорту на структуру зайнятості у транспортному секторі в контексті екологічних та технологічних змін. Основна увага приділена кількісним і якісним зрушенням у професійній структурі праці. Мета роботи — виявлення зв'язку між поширенням електротранспорту та

¹ Донецький національний університет ім. Василя Стуса

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

трансформацією структури зайнятості у транспортному секторі, зокрема змінами у професійній структурі праці. Побудована узагальнена схема впливу екологічного транспорту на ринок праці, яка охоплює кількісні та якісні аспекти змін. Обґрунтовано, що розвиток електромобільності та інфраструктури заряджання сприяє створенню нових робочих місць: у сферах виробництва батарей, обслуговування зарядних станцій, управління електротранспортом і логістики. Визначено фактори та процеси, що формують нову структуру зайнятості: автоматизація, зміна технологій виробництва, перехід до цифрових платформ, а також посилення кліматичної політики на рівні держав. Оцінено прогностичну динаміку кількості «зелених» робочих місць до 2030 р., відповідні зміни у традиційних секторах (нафтовидобуток, виробництво двигунів внутрішнього згоряння (ДВЗ)).

Порівняно економічну ефективність електротранспорту та автотранспорту з ДВЗ, зокрема щодо витрат на паливо, обслуговування та потребу в персоналі. Проаналізовано вплив інвестицій у «зелений» транспорт на зайнятість у країнах Європейського Союзу, визначено ефективність програм субсидій і стратегій екологічного переходу. Проведено кореляційний аналіз, який показав статистично значущий позитивний зв'язок між рівнем розвитку електромобільності та зростанням зайнятості в автосекторі, особливо в країнах з низьким рівнем автоматизації. Обґрунтовано, що індустриальні регіони, які інвестують у інфраструктуру та перепідготовку кадрів, мають вищі шанси на збереження зайнятості в умовах переходу до «зеленої» економіки. Запропоновано аналітичну модель прогнозування структури зайнятості за умов зростання частки електротранспорту у нових реєстраціях, що дає змогу оцінити вплив на окремі професійні групи. Виявлено, що потреба у фахівцях з електротехніки, програмного забезпечення, акумуляторних технологій та інфраструктурних рішень буде зростати, натомість зайнятість у традиційних професіях, пов'язаних з ДВЗ, зменшуватиметься. Обґрунтовано необхідність адаптації політики зайнятості до структурних трансформацій у транспортному секторі. Для досягнення мети дослідження використано комплекс кількісних та якісних методів аналізу: кореляційний аналіз для виявлення статистичних зв'язків між рівнем розвитку електромобільності та показниками зайнятості у транспортному секторі; метод сценарного прогнозування — для оцінки трансформацій професійної структури ринку праці до 2030 р.; контент-аналіз нормативних документів і стратегічних ініціатив ЄС у сфері «зеленого» транспорту (як-от European Green Deal); порівняльний аналіз — для зіставлення економічної ефективності електротранспорту та автотранспорту з ДВЗ у розрізі витрат на паливо, обслуговування та потреби в персоналі. Додатково використовували елементи екстраполяційного моделювання для побудови прогностичних сценаріїв динаміки зайнятості в окремих секторах, що зазнають змін під впливом екологічного переходу.

Ключові слова: зайнятість, зелений транспорт, електромобільність, ринок праці, трансформація професій, відновлювана енергетика, електротранспорт, цифровізація, декарбонізація, перепідготовка кадрів.

Постановка проблеми та актуальність. Автотранспортний сектор як складова транспортного комплексу відіграє важливу роль у регіональній зайнятості та перебуває у фокусі трансформацій «зеленої» економіки — зокрема через розвиток електромобільності, цифровізацію та модернізацію інфраструктури. У науковій літературі бракує комплексного аналізу змін у структурі зайнятості, тих професій, що втрачають або набувають актуальності.

Визначення термінів. У цьому дослідженні під транспортним сектором розуміємо не лише секцію Н згідно з КВЕД (п. 49—53 — пасажирські та вантажні перевезення, допоміжні операції), а й суміжні галузі, безпосередньо пов'язані з розвитком електротранспорту: виробництво електромобіль та акумуляторів, побудова й експлуатація зарядних станцій, цифрові сервіси та логістика. У роботі основну увагу приділено структурі зайнятості в транспортному секторі. Термін «ринок праці» використовується у вузькому значенні — як кількісні та структурні характеристики зайнятості (кількість робочих місць, професійна структура, динаміка змін), а не у ширшому розумінні системи трудових відносин.

Мета дослідження — системно проаналізувати вплив розвитку «зеленого» автотранспорту на трансформацію структури зайнятості у транспортному секторі. Для цього застосовано кількісні методи (кореляційний аналіз, прогнозне моделювання), що дають змогу обґрунтувати основні висновки. Практична значущість теми зумовлена необхідністю адаптації політики зайнятості до нових умов функціонування у транспортному секторі. Отримані результати можуть бути використані для формування стратегічних підходів до регулювання професійної мобільності, удосконалення освітніх програм і підтримки регіонів, уразливих до структурних змін. У контексті кліматичних викликів і цілей сталого розвитку трансформація зайнятості внаслідок «зеленого» переходу набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екологічна трансформація дедалі активніше досліджується як у міжнародному, так і в національному контекстах. Увага зосереджена на зміні ринків праці внаслідок переходу до низьковуглецевої економіки. Міжнародні дослідження (*IRENA* [1], *CEPS* [2], *Cedefop* [3], *EEA* [4], Європейська комісія [5], *Transport & Environment* [6]) свідчать про зростання зайнятості у секторах відновлюваної енергетики, «зеленого» транспорту та екологічних послуг.

Акцентовано на мультиплікативному ефекті відновлювальних джерел енергії (ВДЕ), впливі зарядної інфраструктури [7] і зростанні попиту на акумуляторне виробництво [8].

У національному дискурсі тема трансформації зайнятості тільки формується. Зокрема, у роботі М. О. Нечаєва (М. О. Nechaiev) [9] розглянуто перспективи «зелених» робочих місць у транспортному секторі України, що уможливорює співставлення вітчизняного підходу із європейськими дослідженнями у цій сфері. У дослідженні О. О. Шевченко (О. О. Shevchenko) [10] акцентовано на загальних інноваційних трансформаціях ринку праці, що створює методологічне підґрунтя для аналізу структурних змін, пов'язаних із «зеленим» переходом. Водночас у новітніх українських працях, присвячених питанням енергетичного переходу та відновлюваної енергетики (Т. Поповський (Т. Popovskiy) [11]), порушено питання, дотичні до екологічної модернізації та її впливу на зайнятість. Отже, національна

наукова дискусія зосереджується на суміжних аспектах і потребує подальшого розвитку саме у вузькому контексті транспортної сфери.

Попри широке охоплення у міжнародному вимірі, наявні роботи часто не враховують специфіку країн з низьким рівнем автоматизації (наприклад, України), глибину якісних змін у професіях, а також не пропонують інструментів для прогнозування. Це визначає актуальність дослідження, яке поєднує емпіричний аналіз і практичні рекомендації щодо адаптації політики зайнятості до умов «зеленої» трансформації.

Новизна роботи. Новизна проведеного дослідження полягає у комплексному аналізі взаємозв'язку між розвитком «зеленого» автотранспорту та трансформацією структури зайнятості у транспортному секторі, що містить кількісні та якісні зміни на ринку праці. На відміну від більшості попередніх робіт, які фокусуються переважно на екологічних або технічних аспектах електромобільності, у цій статті акцент зроблено на економіко-соціальних наслідках переходу до сталого транспорту, зокрема у сфері зайнятості.

Новизна дослідження полягає у комплексному аналізі впливу електромобільності на структуру зайнятості у транспортному секторі, що поєднує кількісні та якісні методи; у побудові сценарної моделі прогнозування трансформацій професійної структури до 2030 р.; у проведенні емпіричної перевірки взаємозв'язку між розвитком електротранспорту та змінами у зайнятості (на прикладі ЄС та України). Додатково у роботі запропоновано рекомендації щодо адаптації політики зайнятості, зокрема у сферах перепідготовки кадрів та підтримки регіонів.

Отже, робота поєднує емпіричні дані, прогностичні моделі та соціально-економічний аналіз, що дає змогу краще зрозуміти реальні наслідки «зеленого» переходу для зайнятості та запропонувати обґрунтовані рекомендації щодо політики.

Мета статті. Мета дослідження — виявити системний вплив розвитку електромобільності на кількісні та якісні зрушення у структурі зайнятості транспортного сектору з урахуванням екологічних та технологічних викликів. Запропоновано концептуальну модель прогнозування змін у професійній структурі, визначено типологію «зелених» робочих місць та сформульовано практичні рекомендації для адаптації політики зайнятості й системи професійної освіти до умов екологічного переходу. Дослідження поєднує теоретичний аналіз, емпіричну оцінку та сценарне прогнозування, що підвищує його практичну цінність для органів влади, роботодавців і закладів освіти.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано: кореляційний аналіз — виявлення зв'язку між темпами зростання електротранспорту та зайнятістю; прогнозне моделювання — сценарії трансформації професійної структури до 2030 р.; контент-аналіз — огляд політик ЄС (*Green Deal*, про-

грами субсидій); порівняльний аналіз — економічна ефективність електротранспорту *vs* ДВЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Транспортний сектор зазнає структурної трансформації під впливом електромобілів, водневих технологій і кліматичної політики. Частка працівників у «зеленому» транспорті зростає, натомість традиційні сектори (ДВЗ, авіація) скорочуються.

За даними *Eurostat*, у 2021 р. в транспорті ЄС працювало близько 6 млн осіб (3,1 % зайнятих), зростає частка у виробництві електромобілів та зарядної інфраструктури. За оцінками *IRENA* [1], сектор відновлюваної енергетики створив 12,7 млн робочих місць у світі. *CEPS* і *Cedefop* фіксують позитивну динаміку зайнятості в екологічному транспорті та ефекти від політик *Green Deal*. Це підкреслює роль автотранспорту і суміжних галузей у створенні робочих місць. Згідно з *CEPS* [2], зайнятість у «зеленому» транспорті зростає і частково компенсує скорочення в традиційних секторах. У 2021 р. сектор ВДЕ, тісно пов'язаний із електромобільністю, створив 12,7 млн робочих місць у світі — суттєво більше ніж у попередні роки [12].

За *Cedefop* [3], *Green Deal* та інвестиції у стійку мобільність сприяють росту зайнятості в екотранспорті. *EEA* [4] фіксує, що у 2021 р. кількість робочих місць у сфері екотоварів і послуг, включно з «зеленим» транспортом, сягнула 5,2 млн. Зайнятість у традиційному автопромі й вугільній

Таблиця 1. Динаміка зайнятості у традиційних і «зелених» секторах (2010—2030 рр., прогноз)

Показник / Рік	2010	2015	2020	2021	2022	Прогноз 2030
Загальна кількість «зелених» робочих місць	—	—	3,8 млн	4,2 млн	4,5 млн	6—7 млн
Працівники у відновлюваній енергетиці	~650 000	~900 000	~1,1 млн	~1,25 млн	~1,3 млн	—
Втрати у вугільно-му секторі	—	–200 000	–500 000	–60 000	–50 000	–500 000
Найшвидший ріст у сфері	Вітрова та сонячна енергетика	Сонячна енергетика	Енергоефективне будівництво	Електромобілі та зарядні станції	Переробка відходів	Енергозбереження, електротранспорт, екологічне с/г

Джерело: розроблено авторами на основі [1; 2; 3; 6]; прогноз — за результатами лінійної екстраполяції на базі даних 2015—2022 рр.

енергетиці скорочується, натомість зростає у секторах електротранспорту, ВДЕ та суміжних сферах [1—4].

Визначення тенденцій. Ринок праці демонструє стабільне зростання зайнятості у «зеленій» економіці — у ВДЕ, екотранспорті та суміжних сферах — паралельно зі скороченням у традиційних галузях, зокрема вугільній промисловості. Ці тенденції, підтверджені у згадуваних вище дослідженнях IRENA, CEPS, Cedefop, Eurostat, узагальнено в табл. 1 (прогноз до 2030 р.).

Зростання електро- й водневого транспорту суттєво трансформує зайнятість у транспортному секторі. У табл. 2 наведено розподіл працівників за напрямками «зеленого» транспорту в ЄС (за даними *European Urban Mobility Observatory*, 2023).

У «зеленому» транспорті 72 % працівників зайняті в обслуговуванні та експлуатації — через зростання потреби в зарядній інфраструктурі та екологічній логістиці. Виробництво охоплює 28 % і потребує високої кваліфікації. У 2022 р. у секторі працювало 2,1 млн осіб (ЄС), очікується зростання на 25 % до 2030 р. Це підкреслює стратегічну роль сектору у створенні нових робочих місць. Трансформація ринку потребує масштабної перепідготовки кадрів і підтримки локального виробництва. Як зазначено у [1], «зелений» транспорт сприяє і декарбонізації, і сталому працевлаштуванню.

Сценарний аналіз фіксує зменшення попиту на фахівців із ДВЗ і зростання потреби в електротехніках, спеціалістах з акумуляторів, програмного забезпечення (ПЗ) та обслуговування зарядної інфраструктури, що вказує на глибоку професійну трансформацію (див. табл. 3).

Таблиця 2. Розподіл робочих місць у секторі «зеленого» транспорту в ЄС (2022 р.) та перспективи зростання

Сфера	Частка працівників (%)	Кількість працівників (тис. осіб)	Прогноз зростання до 2030 р. (%)	Орієнтовна кількість працівників у 2030 р. (тис. осіб)	Опис
Виробництво	28	588	+20	≈706	Виробництво електричних транспортних засобів, батарей, інфраструктури
Обслуговування	35	735	+30	≈956	Технічне обслуговування, ремонт, тестування зеленого транспорту
Експлуатація	37	777	+25	≈971	Управління транспортом, логістика, зарядні станції, пасажирські перевезення

Джерело: розроблено авторами на основі [13].

Рис. 1. Вплив переходу на «зелений» автотранспорт на структуру зайнятості в транспортному секторі.

Джерело: розроблено авторами на основі [2; 3; 6; 14].

Таблиця 3. Зміни у структурі зайнятості внаслідок переходу від ДВЗ до електротранспорту (прогноз до 2030 р.)

Сфера	Зміни	Приклади професій
Традиційний автотранспорт (ДВЗ)	Скорочення на 15—20 % до 2030 р. (за оцінками ЄС)	Механіки ДВЗ, інженери з паливних систем, ливарники
Електричний транспорт	Зростання попиту на 30—40 % (особливо у 2025—2030 рр.)	Спеціалісти з батарей, електрики, інженери з ПЗ
Інфраструктура	Попит на фахівців зростає на 50 % (зарядні станції, мережі зв'язку)	Техніки з монтажу станцій, оператори енергомереж

Джерело: розроблено авторами на основі [2; 3; 14].

Виявлена динаміка свідчить про нову структуру попиту на працю в транспортному секторі, що змінює кількісні та якісні характеристики зайнятості. Зміщується фокус із професій, пов'язаних із ДВЗ, до спеціалізацій в електротранспорті, акумуляторах і цифрових технологіях. Узагальнення змін подано на рис. 1.

За даними АСЕА, перехід до електротранспорту має асиметричний ефект: зменшується зайнятість у секторі ДВЗ через автоматизацію, тоді як «зелений» транспорт створює нові робочі місця, що потребують оновлення освітніх стандартів і державної підтримки [14].

Порівняння економічних показників «зеленого» та традиційного транспорту. Електромобілі є економічно вигіднішими за авто з ДВЗ: нижчі витрати на енергію, спрощена конструкція, менше обслуговування. Це супроводжується змінами в зайнятості — знижується попит на фахівців із ДВЗ, натомість зростає потреба в фахівцях з електроніки та акумуляторних систем.

Електромобілі забезпечують економію на паливі та обслуговуванні, мають суттєві переваги у вартості експлуатації: витрати на енергію в середньому утричі нижчі ніж на паливо для ДВЗ (≈€2,5 проти €9 на 100 км). Завдяки простішій конструкції (≈20 компонентів проти ≈2000 у ДВЗ), час виробництва також менший. Проте електромобілі потребують кваліфікованих фахівців для обслуговування батарей та електроніки, а трансформація зайнятості й зростання витрат на ремонти потребують адаптації від працівників і компаній (див. табл. 4).

Таблиця 4. Динаміка виробництва електромобілів і зайнятості у транспортному секторі (2020—2024 рр.)

Рік	Виробництво електромобілів в ЄС (млн одиниць)	Зайнятість у транспортному секторі ЄС (млн осіб)	Виробництво електромобілів в Україні (одиниць)	Зайнятість у транспортному секторі України (тис. осіб)
2020	0,4	3,5	5000	1200
2021	0,7	3,6	7500	1500
2022	1,1	3,6	10 000	1700
2023	2,0	3,6	12 000	1900
2024	2,4	3,6	15 000	2000

Джерело: розроблено авторами на основі [6; 7], даних Державної служби статистики України (КВЕД Н; 2021—2023), офіційних повідомлень підприємств «Електрон», Skywell Ukraine та звітів Укравтопрому; дані за 2024 р. — оцінка авторів (екстраполяція на основі оперативних повідомлень).

Примітка: під «Виробництвом електромобілів в Україні (одиниць)» розуміються одиниці кінцевої продукції, зібрані в межах України, включно зі СКД-форматом складання.

Кореляційний аналіз розвитку електромобільності та зайнятості в транспортному секторі. Електромобільність є важливим трендом у транспорті ЄС та України, що має екологічне й економічне значення. У дослідженні проведено кореляційний аналіз взаємозв'язку між виробництвом електромобілів і зайнятістю в автосекторі за 2020—2024 рр.

В Україні електромобілі виробляються переважно у форматі складання з комплектуючих деталей (СКД) (*Skywell, Dongfeng*), а також через електробуси «Електрон» та пілотні розробки стартапів і наукових програм (наприклад, *Synchronous*). Обсяги виробництва в Україні поки невеликі, але демонструють зростання (дані Укравтопрому, звіти компаній).

Дані для аналізу взято з відкритих джерел, зокрема *Eurofound, European, Environment Agency, Statista*.

Методологія. Для оцінки статистичного зв'язку між обсягами виробництва електромобілів та рівнем зайнятості у секторі було застосовано коефіцієнт кореляції Пірсона (r) — класичний інструмент аналізу лінійної залежності між двома змінними. Розрахунки проведено на основі щорічних даних за 2020—2024 рр., окремо для Європейського Союзу та України.

Кореляційний аналіз підтвердив позитивний зв'язок між електромобільністю та зайнятістю в автосекторі. У ЄС коефіцієнт $r = 0,60$ вказує на помірну залежність, яку частково обмежують автоматизація, релокація виробництва та нерівномірність розвитку інфраструктури. В Україні $r = 0,98$ — дуже сильний зв'язок. Він обумовлений не лише виробництвом, а й розвитком інфраструктури, сервісу, логістики та навчальних ініціатив.

В Україні зростання зайнятості зумовлене не стільки виробництвом, скільки розвитком інфраструктури, сервісу, логістики, ІТ-супроводу та навчання, що супроводжують імпорт електромобілів. Високе значення r відображає саме ці комплексні ефекти. Сильна кореляція також пояснюється ефектом «низької бази» та трудоемністю інфраструктури, характерною для початкового етапу розвитку ринку.

Загалом електромобільність стимулює зайнятість, особливо в країнах з промисловістю, що розвивається. У розвинених країнах ефект слабший через автоматизацію. Це підкреслює важливість урахування національного контексту у формуванні політики.

Значення $r > 0,5$ свідчать про наявність позитивного взаємозв'язку: зі зростанням виробництва електромобілів спостерігається зростання зайнятості. Особливо яскраво це проявляється в Україні, де сектор «зеленого» транспорту розвивається швидкими темпами і створює нові робочі місця.

Отже, результати кореляційного аналізу підтверджують наявність позитивного зв'язку між розвитком електромобільного транспорту та зайнятістю в автосекторі. Для України цей зв'язок є особливо сильним, що свідчить про високу чутливість зайнятості до змін у виробництві та поширенні електротранспорту. Підтримка політик електромобільності, розвиток на-

вчальних програм для нових спеціалістів і інвестиції в сервісну інфраструктуру можуть сприяти сталому економічному розвитку [6].

Інвестиції в «зелений» транспорт та їх вплив на ринок праці. Інвестиції в «зелений» транспорт позитивно впливають на зайнятість, особливо в ЄС. За *Transport & Environment* (2022), у 2021—2022 рр. електромобільність забезпечила створення понад 400 000 робочих місць, зокрема у виробництві, інфраструктурі та супутніх послугах [6].

За даними Європейської комісії, інвестиції в «зелений» транспорт є ключовим фактором для досягнення цілей ЄС щодо клімату та енергетики (*European Green Deal*). У рамках цього плану прогнозується створення 1 млн нових робочих місць до 2030 р. завдяки переходу на електротранспорт [5].

Німеччина запровадила програму *Environmental Bonus* (екологічний бонус), яка надає фінансову допомогу покупцям електромобілів. Згідно з офіційними даними Федерального відомства з питань економіки та контролю експорту (*BAFA*), ця програма призвела до створення понад 100 000 робочих місць у 2021—2022 рр. [15].

Франція також реалізує програму субсидій *Bonus écologique*, яка спонукає до покупки електромобілів. За даними Міністерства екологічного переходу Франції, ця програма створила близько 50 000 робочих місць у 2021—2022 рр. [16].

ЄС планує інвестувати понад 80 млрд євро до 2030 р. в розвиток мережі зарядних станцій. За прогнозами Європейської асоціації автопромисловості (*ACEA*), це створить додатково 200 000 робочих місць у сфері будівництва, технічного обслуговування та ІТ [14].

Зростання виробництва акумуляторів у ЄС (заводи *Tesla* в Німеччині, *Northvolt* у Швеції) стимулює створення нових висококваліфікованих робочих місць. Згідно з даними Європейського банку реконструкції та розвитку (*EBRD*), кожен новий завод створює від 2 000 до 10 000 робочих місць, а також значну кількість місць у суміжних галузях [13].

На основі офіційних даних можна зробити висновок, що програми субсидій та інвестиції в «зелений» транспорт у ЄС призвели до створення понад 400 000 нових робочих місць у 2021—2022 рр. Ці дані підтверджені авторитетними джерелами: Європейською комісією, *Transport & Environment*, *BAFA*, Міністерством екологічного переходу Франції та *EBRD* (див. табл. 5).

Прогнозування змін у структурі зайнятості. На основі дослідження трендів та потенційного економічного ефекту вантажівок і тягачів з нульовими викидами в Європі було здійснено прогнозування змін у структурі зайнятості, що уможливило оцінювання впливу електрифікації транспорту на професійні групи.

Дані. Основні дані для аналізу трендів розвитку електротранспорту та змін у структурі зайнятості за 2019—2024 роки взято зі звіту Європейського агентства з навколишнього середовища (*EEA*) «Transport and Environment

Таблиця 5. Вплив інвестицій в «зелений» транспорт на ринок праці у країнах ЄС

Країна / Організація	Програма / Ініціатива	Період, роки	Кількість створених робочих місць	Джерело фінансування	Примітки
ЄС (загальні дані)	Інвестиції в електро-мобільність	2021—2022	>400 000	Урядові програми, Європейський <i>Green Deal</i>	Включає виробництво електро-мобілів, інфраструктуру заряджання та супутні послуги
ЄС (загальні дані)	Розвиток мережі зарядних станцій	До 2030	+200 000 прогноз	Інвестиції на суму >80 млрд євро	Захоплює сфери будівництва, технічного обслуговування та ІТ
Німеччина	<i>Environmental Bonus</i> (екологічний бонус)	2021—2022	>100 000	Федеральне відомство з питань економіки (BAFA)	Фінансова допомога покупцям електромобілів
Німеччина	Будівництво заводів <i>Tesla</i>	Починаючи з 2021	2 000—10 000 на завод	Приватні інвестиції	Створює додаткові місця у суміжних секторах
Франція	<i>Bonus écologique</i>	2021—2022	~50 000	Міністерство екологічного переходу	Спонукає до покупки електро-мобілів
Швеція	Будівництво заводів <i>Northvolt</i>	Починаючи з 2020	2 000—10 000 на завод	Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD)	Виробництво акумуляторів для електромобілів
ЄС (прогноз до 2030)	Європейський <i>Green Deal</i>	До 2030	1 млн прогноз	Європейська комісія	Включає всі сфери переходу на електротранспорт

Джерело: розроблено авторами на основі [5; 6; 13; 14; 15; 16].

Report 2022 (TERM 2022)» [17]. Дані за 2022 та 2023 роки щодо нових реєстрацій електричних легких комерційних автомобілів були отримані з оновленого звіту ЕЕА «New registrations of electric vehicles in Europe» [18] (див. табл. 6).

Аналіз трендів. Аналіз динаміки нових реєстрацій електричних транспортних засобів свідчить про сталий тренд зростання, зокрема у сегменті легких комерційних автомобілів. Хоча показники зростання в окремі роки можуть коливатися через зовнішні фактори (інфляція, геополітична ситуація, енергетична криза), загальна траєкторія розвитку демонструє послідовне зміщення фокусу транспортної індустрії на користь екологічних рішень.

Особливо важливим трендом є активна підтримка розвитку електромобільності на рівні державної політики та корпоративних стратегій. З урахуванням цих тенденцій доцільно здійснити кількісну оцінку динаміки розвитку електричного транспорту шляхом розрахунку середньорічного темпу зростання (CAGR) та аналізу темпів приросту реєстрацій. Це уможливить не лише якісно, а й кількісно оцінити масштаб змін, які відбуваються у секторі.

Розрахунки CAGR та темпу зростання:

$$CAGR = (V_{\text{end}} / V_{\text{start}})^{(1/n)} - 1, \text{ де } n — \text{кількість років} \quad (1)$$

Для важких вантажних автомобілів (ЕЕА-32, 2019-2021) CAGR склав:

$$CAGR = ((1418/565)^{(1/2)}) - 1 = (2.508)^{0.5} - 1 = 1.584 - 1 = 0.584 \text{ або } 58.4 \% \quad (2)$$

Для легких комерційних автомобілів CAGR нових реєстрацій у ЕЕА-32 у 2019—2021 рр. склав:

$$CAGR = ((82727/19827)^{(1/2)}) - 1 = (4.172)^{0.5} - 1 = 2.042 - 1 = 1.042 \text{ або } 104.2 \% \quad (3)$$

Для легких комерційних автомобілів (ЄС-27, 2022—2023) річний темп зростання склав:

Таблиця 6. Нові реєстрації електричних транспортних засобів в Європі

Транспортний засіб	2019 (ЕЕА-32)	2020 (ЕЕА-32)	2021 (ЕЕА-32)	2022 (ЄС-27, орієнтовно)	2023 (ЄС-27)
Легкі комерційні автомобілі	19 827	45 437	82 727	≈ 70 000	91000
Важкі вантажні автомобілі	565	798	1418	Дані відсутні	Дані відсутні

Джерело: розроблено авторами на основі [17; 18].

$$\begin{aligned}\text{Темп зростання} &= ((91000/70000)(1/1)) - 1 = \\ &= (1.3)1 - 1 = 1.3 - 1 = 0.3 \text{ або } 30\% \end{aligned} \quad (4)$$

Отже, CAGR нових реєстрацій електричних легких комерційних автомобілів у ЕЕА-32 у 2019—2021 рр. склав 104,2 %. У ЄС-27 спостерігається подальше зростання: з приблизно 70 000 у 2022 р. до 91 000 у 2023 р., що становить річний темп зростання у 30 %.

Щодо CAGR нових реєстрацій електричних важких вантажних автомобілів у ЕЕА-32, то у 2019—2021 рр. він становив 58,4 %. Дані за 2022 та 2023 роки для ЄС-27 відсутні у відкритих джерелах.

Екстраполяція на 2025—2030 (лінійна). З метою формування орієнтовної оцінки потенційної динаміки розвитку ринку електричних вантажних і комерційних транспортних засобів було застосовано лінійне екстраполяційне моделювання, засноване на статистичних даних за 2019—2021 рр. (ЕЕА-32).

Враховуючи обмежений часовий горизонт вихідних даних (три роки), результати прогнозу слід трактувати виключно як індикативний сценарій. Вони мають обмежену достовірність і використовуються лише для виявлення можливих тенденцій, а не для точного прогнозування. Тому отримані значення варто розглядати як умовні орієнтири, що потребуватимуть уточнення за наявності нових статистичних даних. Такий підхід не претендує на точність довгострокового прогнозування і не враховує структурні чи макроекономічні фактори, що можуть істотно впливати на динаміку (наприклад, зміни у регуляторній політиці, інвестиційній активності, темпах автоматизації або геополітичній ситуації).

Метод екстраполяції застосовано переважно з метою побудови базового сценарію для подальшого аналізу можливих трансформацій зайнятості у відповідних секторах. Усі розрахунки супроводжуються обґрунтуванням допущень та супровідними коментарями про рівень їх достовірності. Відповідно табл. 7 інтерпретується як ілюстративна оцінка, а не як точний прогноз із підтвердженим рівнем достовірності.

Таблиця 7. Порівняння з моторизацією загального парку

Рік	Частка електричних важких вантажних автомобілів у загальному парку ЕЕА-32, (%)	Частка електричних легких комерційних автомобілів у загальному парку ЕЕА-32, (%)
2019	0,0089	0,0771
2020	0,0125	0,1746
2021	0,0219	0,3131
2025	0,0462 (екстрапольовано)	0,7485 (екстрапольовано)
2030	0,0737 (екстрапольовано)	1,2335 (екстрапольовано)

Джерело: розроблено авторами на основі [17; 18].

На основі екстраполяції динаміки реєстрацій за 2019—2021 рр. можна очікувати, що до 2030 р. в ЄС щорічно реєструватиметься близько 5 тис. електричних важких вантажівок та до 365 тис. легких електрокомерційних авто. Хоча ці оцінки є орієнтовними, вони свідчать про стійке зростання частки електротранспорту у відповідних сегментах.

Важливо зазначити, що для легких комерційних автомобілів екстраполяція базується на даних ЕЕА-32 за 2019—2021 рр., а фактичні дані за 2022—2023 рр. для ЄС-27 є нижчими за лінійний прогноз, що може свідчити про зміну темпів зростання або різницю між ЕЕА-32 та ЄС-27.

Потенційний економічний ефект. Оцінка потенційного економічного ефекту базується на зовнішніх дослідженнях та припущеннях:

- Економія на пальному: за оцінками, річна економія на енергії для електричної вантажівки може становити близько 7 600 дол США порівняно з дизельною [6]. Для електричного легкого комерційного автомобіля річна економія на енергії може сягати 1 300 дол США [1].

- Економія на обслуговуванні: витрати на обслуговування електричних вантажівок можуть бути на 25—50 % нижчими ніж у дизельних [3]. Для легких комерційних автомобілів економія може бути аналогічною.

- Загальна потенційна річна економія (розрахунково): 2025 р. $\approx$ 1 870 104 500 дол США, 2030 р.: $\approx$ 3 276 362 250 дол США.

Аналіз потенційних змін у структурі зайнятості. Перехід від традиційних транспортних засобів, оснащених ДВЗ, до технологій з нульовими викидами (зокрема електричних і, у перспективі, водневих транспортних засобів) спричиняє істотні трансформації на ринку праці, що охоплюють низку економічних секторів. Цей процес супроводжується як зростанням попиту на нові спеціальності, так і скороченням зайнятості у традиційних сферах.

Скорочення зайнятості очікується насамперед у таких напрямках:

- Виробництво компонентів для ДВЗ: прогнозується зменшення чисельності працівників на підприємствах, що спеціалізуються на виготовленні двигунів внутрішнього згоряння, трансмісій, паливних систем та інших вузлів, характерних для автомобілів з ДВЗ.

- Сфера технічного обслуговування і ремонту автотранспортних засобів з ДВЗ: у зв'язку з поступовим витісненням традиційних двигунів електричними силовими установками очікується зниження попиту на кваліфікованих працівників, які спеціалізуються на діагностиці, ремонті та обслуговуванні ДВЗ.

- Видобуток, переробка та розповсюдження викопного палива: зниження обсягів споживання дизельного пального та бензину у транспортному секторі ймовірно призведе до зменшення зайнятості в нафтовидобувній, нафтопереробній та паливороздавальній сферах.

Водночас зростає попит на фахівців у сфері електротранспорту, акумуляторних технологій, цифрових сервісів, інженерії, зарядної інфраструктури та водневих рішень.

Таблиця 8. Очікувана динаміка зайнятості у професійних групах, пов'язаних з електротранспортом, за умов зростання частки нових реєстрацій

Спеціальність	Прогноз зайнятості	Прогнозована зміна (%)	Обґрунтування прогнозу (на основі реєстрацій)
Механіки з ремонту ДВЗ	Скорочення	-20—50	Очікується зменшення потреби через меншу кількість ДВЗ
Інженери з ДВЗ	Скорочення	-15—40	Очікується зменшення потреби у зв'язку зі скороченням виробництва ДВЗ
Оператори нафтопереробних заводів та АЗС	Скорочення	-10—30	Очікується зменшення потреби через зниження споживання викопного палива
Виробники компонентів ДВЗ	Скорочення	-30—60	Очікується значне зменшення попиту на компоненти ДВЗ
Виробники акумуляторів для електромобілів	Збільшення	+20—50	Значне зростання реєстрацій електромобілів (включаючи легкі комерційні) вказує на щораз більший попит на акумулятори
Інженери-електрики в автомобільному секторі	Збільшення	+15—35	Зростання виробництва та реєстрацій електромобілів потребує кваліфікованих інженерів-електриків
Техніки з обслуговування електромобілів	Збільшення	+20—40	Збільшення парку електромобілів (особливо легких комерційних) підвищує потребу в їх обслуговуванні
Фахівці з встановлення та обслуговування зарядних станцій	Збільшення	+30—60	Зростання кількості електромобілів потребує розширення інфраструктури зарядних станцій
Фахівці з водневих технологій	Збільшення (довгостроково)	+10—30 (у довгостроковій перспективі)	Водневі технології поки не поширені, однак згідно з європейськими стратегіями передбачено їх розвиток після 2030 р., що формує довгостроковий попит на фахівців
Розробники програмного забезпечення для електромобілів	Збільшення	+15—35	Електромобілі стають усе більш технологічно складними, що підвищує попит на розробників програмного забезпечення
Фахівці з переробки акумуляторів	Збільшення	+20—40	Зі збільшенням кількості електромобілів зростатиме потреба у переробці використаних акумуляторів

Джерело: розроблено авторами на основі [1; 2; 3; 5; 6; 14].

Узагальнені прогнози щодо змін у зайнятості за основними спеціальностями наведено в табл. 8.

Модель на основі темпів зростання електротранспорту (CAGR) уможливиле оцінювання змін структури зайнятості до 2030 р. (див. табл. 7, 8).

Прогнозні оцінки у табл. 8 базуються не на зміні всього автопарку, а на динаміці нових реєстрацій електротранспорту, яка, на думку авторів, є проксі-індикатором структурних зрушень у професійній зайнятості. У зв'язку з тим, що частка електричних вантажних і легких комерційних транспортних засобів у загальному парку залишається низькою (приблизно 1,3 % до 2030 р., див. табл. 7), зроблені оцінки мають сценарний характер. Вони не охоплюють увесь транспортний сектор, а стосуються насамперед сегментів, де зростання вже зафіксоване або очікується найближчим часом — це виробництво акумуляторів, сервісна інфраструктура, зарядні станції, програмне забезпечення тощо.

Для оцінки потенційного впливу зростання ринку електричних транспортних засобів на структуру зайнятості було розраховано відсоткову зміну кількості нових реєстрацій за певні періоди. Загальна формула для розрахунку відсоткової зміни має вигляд:

$$\text{Відсоткова зміна} = ((\text{Кінцеве значення} - \text{Початкове значення}) / \text{Початкове значення}) * 100 \%, \quad (5)$$

де: початкове значення — кількість нових реєстрацій у базовому (початковому) році; кінцеве значення — кількість нових реєстрацій у цільовому (кінцевому) році.

Примітка: формула використовується для розрахунку відсоткової динаміки нових реєстрацій електротранспорту у відповідних таблицях і розділах. Формула не застосовується для оцінювання інвестицій, економічної ефективності чи збереження робочих місць.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результати дослідження підтвердили, що розвиток «зеленого» автотранспорту справляє суттєвий вплив на трансформацію ринку праці у транспортному секторі, змінюючи структуру професій та характер трудової діяльності. Встановлено, що зростання електромобільності супроводжується збільшенням кількості нових робочих місць у секторах, пов'язаних із виробництвом батарей, зарядною інфраструктурою, логістикою та цифровими сервісами, одночасно зі скороченням зайнятості у традиційних підсекторах, орієнтованих на двигуни внутрішнього згоряння.

Запропонована у роботі аналітична модель уможливила прогнозування змін структури зайнятості залежно від темпів зростання ринку електротранспорту. Особливо вагомим є виявлений високий ступінь кореляції між виробництвом електромобілів та рівнем зайнятості в країнах з менш автоматизованою промисловістю, зокрема в Україні. Це свідчить про потенціал

електромобільності як інструменту економічного зростання та створення нових можливостей у перехідних економіках.

Практична значущість роботи полягає у формулюванні рекомендацій для адаптації політики зайнятості, включаючи потребу у розвитку освітніх програм, перепідготовці кадрів та державній підтримці регіонів, що зазнають структурних змін. Результати дослідження можуть бути використані органами виконавчої влади, бізнесом та закладами вищої освіти для формування стратегій зайнятості у контексті «зеленого» переходу.

Серед перспектив подальших досліджень варто виділити:

- поглиблений аналіз регіональних відмінностей у впливі електромобільності на зайнятість;
- вивчення динаміки професійних компетенцій, які будуть затребувані в умовах автоматизації та цифровізації транспорту;
- розробку інструментів моніторингу та оцінки ефективності освітньо-трудова трансформацій у відповідь на виклики кліматичної політики.

Оскільки розвиток «зеленої» економіки лише набирає обертів, подальше накопичення емпіричних даних може удосконалити моделі прогнозування, уточнити оцінки економічного ефекту та надати більш адресні рекомендації для адаптації ринку праці в нових умовах.

Електромобілі поступово інтегруються як ключовий сегмент автомобільного ринку в глобальному та національному вимірах. В останні роки інтерес до електротранспорту значно зріс, і це пов'язано з багатьма факторами. Ключовими причинами, що сприяють вибору громадами України електромобілей, є турбота про екологію та економічність в експлуатації порівняно з ДВЗ. Власники електрокарів суттєво економлять на зарядці та техобслуговуванні.

З позиції держави підтримка розвитку електромобілів є важливим кроком на шляху до екологічної стійкості та енергетичної незалежності. В Україні впроваджено низку інструментів державного регулювання, спрямованих на підтримку розвитку ринку електромобільного транспорту, зокрема податкове стимулювання імпорту та субсидування придбання електромобілів. Відповідні заходи сприяють формуванню попиту на електротранспорт, який населення дедалі частіше розглядає як економічно доцільну альтернативу автомобілям з ДВЗ.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. IRENA and ILO (2022). Renewable energy and jobs: Annual review 2022, International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi and International Labour Organization, Geneva. <https://www.irena.org/publications/2022/Sep/Renewable-Energy-and-Jobs-Annual-Review-2022>
2. Urban, P., Rizos, V., Ounnas, A., Kassab, A., & Kalantaryan, Hayk (2023). Jobs for the Green Transition: Definitions, classifications and emerging trends. Centre for European Policy

- Studies (CEPS). https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/2023-09/CEPS-In-depth-analysis-2023-12_Jobs-for-the-green-transition-1.pdf
3. Cedefop (2021). The green employment and skills transformation: insights from a European Green Deal skills forecast scenario. Luxembourg: Publications Office. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/112540>
 4. European Environment Agency (EEA) (2025). Employment in the environmental goods and services sector. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/employment-in-the-environmental-goods>
 5. European Commission (2023). Commission welcomes completion of key 'Fit for 55' legislation, putting EU on track to exceed 2030 targets. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_4754
 6. Transport & Environment. (2024). The auto industry in Europe: Why this is not an industry 'crisis'. https://www.transportenvironment.org/uploads/files/2024_10_Briefing_Not_an_auto-industry_crisis.pdf
 7. Thiel, C., Julea, A., Acosta Iborra, B., De Miguel Echevarria, N., Peduzzi, E., & Pisoni, E. et al. (2019). Assessing the Impacts of Electric Vehicle Recharging Infrastructure Deployment Efforts in the European Union. *Energies*, 12 (12), 2409. <https://doi.org/10.3390/en12122409>
 8. Eurostat (2025). Environmental economy — statistics by Member State. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_economy_%E2%80%93_statistics_by_Member_State&oldid=571372
 9. Petrovska O. M., & Nechayev A. Ю. (2024). Green-Collar Jobs: Prospects and Impact on Sustainable Economic Development. *Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*, (14). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-14-07-01>
[Петровська, О. М., & Нечаєв, А. Ю. (2024). «Зелені» робочі місця: перспективи та вплив на сталий розвиток економіки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 14].
 10. Shevchenko, O. O. (2017). Challenges of innovative transformations of the labor market. In Development of economic science at the present stage: collection of abstracts of the international scientific and practical internet conference, November 28, 2017, 41—43. Ternopil. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13037>
[Шевченко, О. О. (2017). Виклики інноваційних трансформацій ринку праці. *Розвиток економічної науки на сучасному етапі: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, 28 листоп. 2017 року, 41—43. Тернопіль].
 11. Popovskiy, T. (2024). World experience in the development of renewable energy for the reconstruction of Ukraine. In: L. Kistersky & A. Zadoia (Eds.). Transformation and post-war economic recovery of Ukraine, 164—184. Cambridge Scholars Publishing.
 12. Transport & Environment. (2018). Dramatic job creation finding e-vehicles study. <https://www.transportenvironment.org/articles/dramatic-job-creation-finding-e-vehicles-study>
 13. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) (2024). What we do: Projects. <https://www.ebrd.com/home/what-we-do/projects.html>
 14. European Commission (2024). Urban Mobility Observatory. https://urban-mobility-observatory.transport.ec.europa.eu/index_en
 15. Eurostat (2025). Environmental economy — statistics by Member State. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_economy_-_statistics_by_Member_State
 16. European Automobile Manufacturers' Association (ACEA) (2025). Official Website. <https://www.acea.auto/>

17. Transport & Environment. (2024). The auto industry in Europe: Why this is not an industry 'crisis'. https://www.transportenvironment.org/uploads/files/2024_10_Briefing_Not_an_auto-industry_crisis.pdf
18. Ministry of Ecological Transition (2021). MaPrimeRénov' is open to everyone in 2021. <https://www.ecologie.gouv.fr/actualites/maprimerenov-souvre-tous-2021>
19. European Environment Agency (EEA). (2025). Official Website. <https://www.eea.europa.eu/en>
20. European Commission (2022). Delivering the European Green Deal. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en
21. Federal Office for Economic Affairs and Export Control (BAFA). (2023). Electromobility. https://www.bafa.de/DE/Energie/Energieeffizienz/Elektromobilitaet/elektromobilitaet_node.html
22. Ministry of Ecological Transition (2025). Retrofit grants, eco-bonuses, ... all the subsidies available to help with the purchase of clean vehicles. <https://www.ecologie.gouv.fr/politiques-publiques/bonus-ecologique-prime-retrofit-toutes-aides-faveur-lacquisition-vehicules>
23. Gudushchan, Y. (2024). How many charging stations are needed in Europe: a study. *PrJSC «Teleradiocompany Lux»*. «Auto24» https://auto.24tv.ua/skilky_zariadnykh_stantsii_potribno_v_yevropi_doslidzhennia_n53306 [Гудущан, Є. (2024). Скільки зарядних станцій потрібно в Європі: дослідження. ПрАТ «Телерадіокомпанія Люкс». «Auto24»].

Стаття надійшла до редакції журналу 09.06.2025

Leonid Kistersky, Doctor of Economics, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Professor at the Department of International Economic Relations
Vasyl Stus Donetsk National University
21027, Ukraine, Vinnytsia, 21, 600-Richchia St.
Institute of International Business Cooperation, Director
01024, Ukraine, Kyiv, 21/12, of. 25, Lutheran St.
E-mail: l.kistersky@iprgroup.info
ORCID: 0000-0001-5993-763X

Taras Popovskiy, PhD student, Department of Management and Behavioral Economics
Vasyl Stus Donetsk National University
21021, Ukraine 84, Vinnytsia, 84, Keletska St.
E-mail: t.popovskiy@donnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9984-6919

Yurii Popovskiy, PhD in Economics, Associate Professor,
Department of Marketing and Business Analytic,
Vasyl Stus Donetsk National University
21021, Ukraine, Vinnytsia, 84, Keletska St.
E-mail: ju.popovskiy@donnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9446-5287
Scopus ID: 57206723647

STRUCTURAL EMPLOYMENT SHIFTS IN THE TRANSPORT SECTOR UNDER THE GREEN VEHICLE TRANSITION

The article explores the impact of the development of green transportation on the employment structure in the transport sector in the context of environmental and technological changes. Particular attention is paid to quantitative and qualitative shifts in the occupational structure

of labor. The purpose of the article is to identify the relationship between the spread of electric transport and the transformation of the professional structure of employment in the sector. A generalized framework is developed to illustrate the influence of ecological transport on the labor market, covering both quantitative and qualitative aspects of change. It is substantiated that the growth of electromobility and charging infrastructure contributes to the creation of new jobs, particularly in battery production, maintenance of charging stations, electric fleet management, and logistics. The study identifies key drivers of employment restructuring, including automation, shifts in production technologies, digitalization, and the strengthening of national climate policies. Forecast dynamics of green job creation through 2030 are evaluated, along with corresponding trends in traditional sectors (oil extraction, internal combustion engine manufacturing). The economic efficiency of electric versus internal combustion vehicles is compared, with particular focus on fuel costs, maintenance needs, and labor demand. The article analyzes the impact of investments in green transport on employment in EU countries, assessing the effectiveness of subsidy programs and ecological transition strategies. A correlation analysis reveals a statistically significant positive relationship between the level of electromobility development and job growth in the automotive sector, especially in countries with lower levels of automation. It is shown that industrial regions investing in infrastructure and workforce retraining have a higher potential for maintaining employment amid the green transition.

An analytical model is proposed for forecasting employment structure under growing electric vehicle market shares, enabling the evaluation of impacts on specific occupational groups. The demand for specialists in electrical engineering, software, battery technologies, and infrastructure solutions is expected to rise, while employment in traditional combustion-engine-related professions will decline. The need for employment policy adaptation in response to structural transformations in the transport sector is substantiated. A mix of quantitative and qualitative analytical methods was employed. These include correlation analysis to identify statistical relationships between electromobility and employment indicators; scenario forecasting to estimate labor market transformations by 2030; content analysis of EU policy documents and initiatives (e.g., the European Green Deal); and comparative analysis of the economic efficiency of electric and internal combustion vehicles in terms of fuel, maintenance, and labor. Elements of extrapolative modeling were also used to construct forecast scenarios of employment dynamics in sectors affected by the ecological transition.

Keywords: employment, green transport, electromobility, labor market, occupational transformation, renewable energy, electric vehicles, digitalization, decarbonization, workforce retraining.

Cite: Aksyonova, Svitlana, Garashchenko, Tetiana & Potikha, Taras (2025). Reproduktyvni vtraty cherez aborty u pershi roky povnomasshtabnoi viiny v Ukraini [Reproductive Abortion Losses in the First Years of the Full-Scale War in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 4 (62), 59—78.

УДК 314.335.23

JEL Classification: J 13, I 19

СВІТЛАНА АКСЬОНОВА, канд. екон. наук, пров. наук. співроб.

Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України
01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: Svitlana_Aksyonova@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-0516-9078

Scopus ID: 57190218275

ТЕТЯНА ГАРАЩЕНКО, голов. економіст

Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України
01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: g.totoshka@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7244-3877

ТАРАС ПОТІХА, аспірант

Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України
01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: tararantas13@gmail.com

ORCID: 0009-0001-6049-3535

РЕПРОДУКТИВНІ ВТРАТИ ЧЕРЕЗ АБОРТИ У ПЕРШІ РОКИ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Тема абортів в Україні, попри зниження їх кількості, залишається однією з найактуальніших. Стрімке падіння народжуваності під час повномасштабного вторгнення посилює увагу до неї, активізувало питання зменшення репродуктивних втрат, одним з чинників яких є саме аборти. Метою дослідження стало з'ясування репродуктивних втрат через аборти у перші роки повномасштабної агресії РФ проти України та визначення можливих шляхів їх запобігання. Завдяки статистичній інформації Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України з'явилась можливість

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

проаналізувати зміни структурних характеристик абортів за їх видами та різними віковими групами жінок. Таке дослідження вперше здійснюється для періоду повномасштабної війни. Були використані методи: бібліосемантичний, порівняльного аналізу, синтезу, узагальнення, графічний. На наше переконання, усі аборти, незалежно від того, пов'язані вони з репродуктивною поведінкою чи репродуктивним здоров'ям, доцільно розглядати як репродуктивні втрати. В Україні збільшується частка абортів унаслідок погіршення репродуктивного здоров'я жінок. Особливо чітко це проявилось у роки повномасштабного вторгнення. У 2023 р. з кожної 1000 усіх випадків вагітностей 57 закінчувалися перериванням через замерлу вагітність. Постійно збільшується частка спонтанних абортів. Ці невтішні тенденції потребують спрямовування зусиль на розробку програм з покращення репродуктивного здоров'я жінок. Майже дві третини абортів відбувається у 20—34-річних жінок, але їх частка серед усіх переривань вагітності поступово зменшується, тоді як жінок середнього і старшого репродуктивного віку зростає. З точки зору зменшення репродуктивних втрат доцільно подолати розповсюджені у суспільстві стереотипи щодо «пізнього» для жінки віку народити дитину (ще одну дитину), підтримувати жінок у їх рішенні продовжити вагітність, під час якої вони дізнались про загибель чоловіка або його поранення, що може зумовити інвалідність; підвищити ефективність доабортного консультування тощо. Якщо неможливо уникнути абортів, важливим є відновлення жінки після переривання вагітності, що уможливить бажану вагітність у майбутньому та знижуватиме репродуктивні втрати.

Ключові слова: аборти, народжуваність, репродуктивні втрати, повномасштабна війна, Україна.

Постановка проблеми і актуальність дослідження. В Україні немає жодної сфери життєдіяльності населення, яка б не зазнала втрат, спричинених війною, й найбільше повномасштабним вторгненням РФ. Утім, найціннішим для кожної країни є людські ресурси, а їх втрати є найбільшчими. Водночас оцінка демографічних втрат унаслідок будь-якого потрясіння залишається у колі проблематичних завдань, що потребують подальшого удосконалення методичних підходів та пошук нових рішень. Труднощі насамперед пов'язані з неможливістю отримання повної статистичної інформації щодо демографічних подій (особливо за усіма розрізами і формами, необхідними для розрахунків), неузгодженістю джерел інформації щодо демографічних наслідків (передусім щодо кількості загиблих) війн і збройних конфліктів, фрагментарністю такої інформації (лише за окремі роки чи навіть місяці), що ускладнює порівняння даних, побудову динамічних рядів.

Репродуктивне здоров'я є одним з факторів, які визначають демографічні перспективи країни (особливо щодо народжуваності) і «важливою складовою формування її демографічного потенціалу» [1]. На формування і стан репродуктивного здоров'я впливає багато різнопланових чинників, як-то біологічні (вік, стан загального здоров'я, спадковість); екологічні (радіоактивний фон, забрудненість атмосфери, води тощо); соціально-економічні (розвиненість і доступність медичних послуг, їх якість та різнома-

нітність); спосіб життя, нездорове / незбалансоване харчування, наявність шкідливих звичок (паління, алкоголізм, наркоманія) та інші.

Війна ускладнила доступ до якісних медичних послуг для жінок та дітей, що матиме як короткострокові, так й довгострокові наслідки. Мова йде не лише про надання безпосередньо медичної допомоги, але й про послуги консультування з профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом, запобігання небажаних вагітностей, рекомендації з питань до- і післяпологового періоду, грудного вигодовування, догляду за новонародженою дитиною, отримання і застосування якісної і безпечної контрацепції, абортів, а також медичну та соціально-психологічну підтримку у випадках сексуального насильства. Необхідно враховувати й той факт, що повномасштабне вторгнення є продовженням російсько-української війни, яка розпочалась у квітні 2014 р., а її активна фаза почалась після двох важких років епідеміологічної кризи *Covid-19* (нагадаємо, що Всесвітня організація з охорони здоров'я оголосила про закінчення пандемії у травні 2023 р., більше ніж через рік після вторгнення РФ в Україну), що виснажило й без того слабку систему охорони здоров'я в нашій країні.

Одним із вагомих чинників розладу здоров'я жінок є аборт, адже відбувається «шкідливий вплив втручання у природний процес змін в організмі жінки під час вагітності», можливі післяабортні ускладнення [2]. Аборти є складовою репродуктивних втрат, оскільки руйнується процес відтворення населення.

Нагадаємо, що в Україні згідно зі ст. 281 Цивільного кодексу штучне переривання вагітності за бажанням жінки може бути проведене до 12 тижнів вагітності, але в окремих визначених законодавством випадках аборт може бути здійснений у терміні вагітності від 12 до 22 тижнів.

Аналіз наявних досліджень і публікацій. З метою з'ясування провідних тенденцій формування та збереження репродуктивного здоров'я жіночого населення у різні роки новітньої історії України колектив науковців-медиків (серед них Н. Я. Жилка, Н. Г. Гойда, М. В. Голубчиков (N. Ya. Zhilka, N. G. Hoyda, M. V. Golubchikov)) та ін. періодично здійснював аналіз стану репродуктивного здоров'я жінок і розробляв пропозиції щодо вирішення проблем у цій сфері [3, 4, 5, 6]. Учені переконані, що погіршення репродуктивного здоров'я неодмінно позначається на динаміці народжуваності. Незадовільний стан репродуктивного здоров'я в Україні зумовлений погіршенням здоров'я жінок, «частотою інфекційних хвороб, що передаються статевим шляхом», «високим рівнем безпліддя», «високим рівнем абортів», які все ще залишаються «методом планування сім'ї» [5].

Загальновідомо, що в Україні протягом 1990-х рр. рівень народжуваності стрімко знижувався, а от 2002—2012 рр. охарактеризувались поживанням дітородної активності. Н. Левчук і Б. Переллі-Харріс (N. Levchuk & Perelli-B. Harris) проаналізували взаємозв'язки між абортами та дітонаро-

дженнями до і після зниження народжуваності в Україні та встановили, що падіння народжуваності в Україні у 1990-ті рр. відбувалось у «тому числі й під впливом абортів у зв'язку з недостатнім поширенням сучасних методів контрацепції, а ситуація почала поліпшуватися лише після 2000 р.» [7].

Інша група дослідників звернулись до проблеми ранніх втрат вагітності, медичного і соціального їх значення, а також «формування шляхів її своєчасної корекції» [8]. Найчастіше аналізують аборти загалом або ж за групами: спонтанні (самовільні) аборти, медичні легальні до 12 тижнів вагітності, медикаментозні, мініаборти методом вакуум-аспірації та неуточнені [9]. Чимало досліджень присвячено впливу абортів (незалежно від типу) на психологічне здоров'я жінок і подальшу їх репродуктивну поведінку. Більшість з них доводить, що у жінок з досвідом абарту рівень психічних захворювань незмінно вищий порівняно з жінками, які не мають такого досвіду, а спектр психологічних ускладнень, «спричинених абортною травмою, дуже широкий: від незначних психологічних розладів до серйозних психічних порушень» [10].

За два перші десятиліття незалежності України були оцінені репродуктивні втрати внаслідок мертвонароджень, охарактеризовано особливості цього явища, фактори впливу та медико-демографічні наслідки [11].

Певного розуміння того, як поширюється в Україні практика планування сім'ї, якою є контрацептивна культура, та як часто жінки вдаються до абортів для вирішення проблеми небажаної вагітності, було досягнуто завдяки Мультиіндикаторному кластерному обстеженню домогосподарств (2012). Зокрема, було з'ясовано, що частка жінок у віці 40—44 роки, котрі зробили коли-небудь щонайменше один аборт, складала на той момент 43,1 % [12, с. 107].

У 2023 р. *UNFPA*, Фонд ООН у галузі народонаселення в Україні, ініціював проведення Національної оцінки ситуації щодо сексуального і репродуктивного здоров'я та прав (СРЗП) в Україні, що передбачало кілька етапів. За результатами першого етапу опубліковано аналітичне дослідження даних [13]. Також заплановано «подальшу кількісну та/або якісну оцінку і процес консультацій з відповідними вітчизняними суб'єктами та донорською спільнотою» [13].

На факт, що така медична процедура як аборт вже декілька десятиліть є самостійним соціально-політичним питанням, а право на доступ до абортів дедалі частіше виступає джерелом напруги, протистояння та конфлікту між різними стейкхолдерами, звертається увага у дослідженні доступу до абортів у Європейському Союзі у контексті дотримання сексуальних і репродуктивних прав людини, збереження її сексуального та репродуктивного здоров'я [14].

Кожне дослідження абортів (незалежно в якому контексті воно здійснювалося — медичному, психологічному, соціальному, культурному чи

релігійному) робить свій внесок у пізнання цього складного феномену, впливу на фізичне й ментальне здоров'я жінки, її благополуччя, подальший життєвий шлях, стосунки у сім'ї тощо.

Метою нашого дослідження є з'ясування репродуктивних втрат унаслідок абортів у перші роки повномасштабного вторгнення РФ в Україну та визначення можливих шляхів запобігання абортам.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що здійснено перший підхід до визначення репродуктивних втрат через аборти у перші роки повномасштабної російсько-української війни.

Матеріали і методи дослідження. Під час дослідження використовували бібліосемантичний метод, методи порівняльного аналізу, синтезу, узагальнення та індукції, системного підходу; проаналізовано результати вибіркового опитувань, проведених у різні періоди. Оскільки у період дії воєнного стану Державна служба статистики України не оприлюднює дані щодо народжень, усі розрахунки показників було проведено на основі статистичної інформації Державної установи «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України», яка є у відкритому доступі на відповідному сайті [15]. Для того щоб охопити якомога більше випадків, опрацьовано статистичні дані не лише по мережі закладів, підпорядкованих МОЗ, але й усіх відомств та приватних установ, які зобов'язані надавати звітність, відповідну профілю своєї діяльності. Інформацію щодо кількості абортів за різними видами абортів і віковими групами жінок було взято з форми № 13 «Звіт про аборти (таблиця 1000)»; стосовно пологів і народжених дітей — використовували форму № 21 «Звіт про медичну допомогу вагітним, роділлям та породіллям за рік».

Аборти можуть характеризувати як тенденції репродуктивної поведінки жінок, так і стан їх репродуктивного здоров'я [6], отже, аналіз абортів доцільно проводити за двома напрямками. Перший охоплює всі штучні аборти за бажанням жінки (медичні аборти до 12 тижнів вагітності, медикаментозні, кримінальні, мініаборти і неуточнені) та вказує на свідому відмову зберігати вагітність; ці види переривання вагітності стосуються репродуктивної поведінки, але можуть визначатися «різними біо-психосоціальними детермінантами» [10, с. 60]. Другий напрямок включає спонтанні та «вимушені» переривання вагітності (медичні легальні аборти у терміні 12—22 тижні вагітності) та відображає проблеми із репродуктивним здоров'ям жінок, неспроможність реалізації ними «функції дітородіння по комплексу об'єктивних причин — патологія жінки і/або плоду або рівень соціального неблагополуччя як одного з критеріїв здоров'я» [6].

Зазначені медичні звіти про аборти містять інформацію щодо спонтанних, медичних (легальних) абортів при терміні вагітності до 12 тижнів та від 12 до 22 тижнів, медичних (легальних) абортів медикаментозним методом та методом вакуум-аспірації, кримінальних та неуточнених. Поряд з

чим надається інформація про аборти з приводу заведеної вагітності серед загальної кількості абортів (до 12 тижнів та від 12 до 22 тижнів). Логічно припустити, що певна їх частка також увійшла у сукупність медичних (легальних) абортів при терміні вагітності до 12 тижнів або медичних (легальних) абортів від 12 до 22 тижнів, що ускладнює (принаймні якщо орієнтуватися на оприлюднену статистичну звітність) відокремлення переривань вагітності через проблеми зі здоров'ям від тих, що сталися виключно за бажанням жінки. До того ж медичні показання для абортів охоплюють загибель плоду, вади його розвитку, тяжкі захворювання жінки, за яких вагітність загрожує її життю. Це може бути виявлено за будь-якого терміну вагітності. У нашому дослідженні більшу увагу було приділено абортам, пов'язаних із репродуктивним здоров'ям.

Статистична інформація характеризує ситуацію на підконтрольній Україні частині території. Саме ця обставина вказує на те, що порівняння даних за періоди до 2014 р., з 2014 р. й до повномасштабного вторгнення, після 2022 р., навіть при тому, що залучались дані одного джерела (Центр громадського здоров'я МОЗ) певною мірою є умовним й дещо обмеженим, адже статистична інформація за різні роки відображає різний охоплення території, різну чисельність наявного населення і його статеву-вікову структуру (головним чином через величезну кількість вимушених мігрантів за кордон у перший рік повномасштабної війни, серед яких переважають жінки працездатного віку [16]), різне розміщення населення на підконтрольній території та різні умови проживання до і після повномасштабного вторгнення. Необхідно зауважити щодо сумнівності окремих опублікованих матеріалів, де містяться показники, розраховані на 1000 жінок репродуктивного віку (наприклад, [13]). В окремих випадках до аналізу залучено дані, опубліковані на сайті Міністерства юстиції України.

Для того щоб зрозуміти, чи є виявлена для перших років повномасштабної війни динаміка того чи іншого процесу продовження попередньої тенденції, або ж окреслює її перелом (спричинений насамперед повномасштабною війною), авторський аналіз охоплював період 2010—2023 рр. Оскільки 2020 і 2021 рр. характеризуються складною епідеміологічною ситуацією, показники 2022—2023 рр. здебільшого порівнювали з доковідними роками.

Виклад основного матеріалу. Вагомим чинником, що впливає на репродуктивне здоров'я жіночого населення та спричиняє репродуктивні втрати, є аборти. Вони мають як прямі (безпосередні) негативні наслідки для народжуваності, так і непрямі (опосередковані). Прямі наслідки охоплюють втрату «потенційного життя плоду, який не народився», а також випадки втрат «життя жінки, яка у майбутньому могла б народити» [17, с. 191]); непрямі — невиношування вагітності у подальшому житті жінки або навіть безпліддя [17, с. 191]. Штучне переривання вагітності, навіть

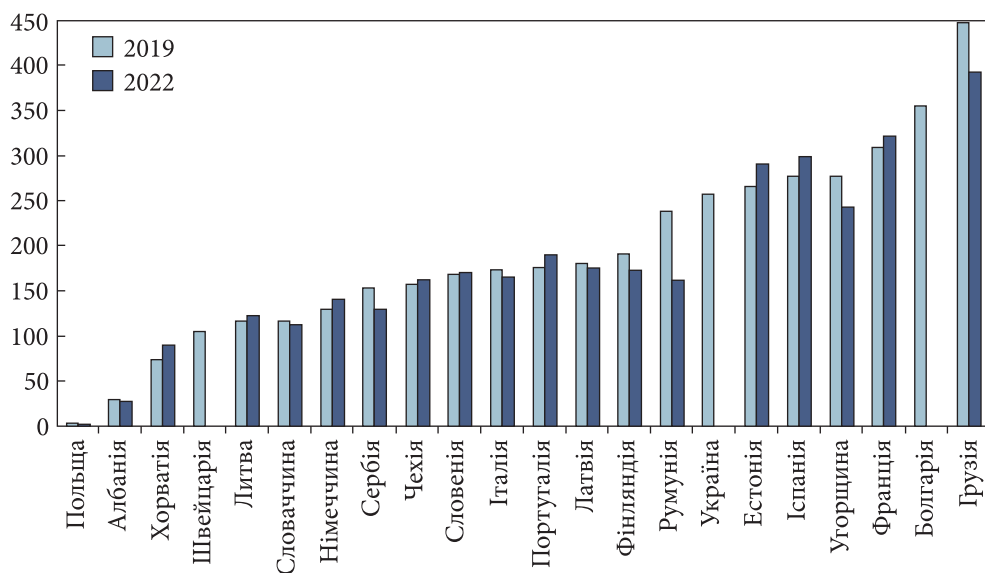

Рис. 1. Співвідношення абортів (усі види) і живонароджених у країнах Європи, 2019 і 2022 рр. (Україна, 2019 р.), кількість абортів на 1000 живонароджених
Джерело: побудовано за даними Eurostat [URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>].

якщо воно виконується у медичному закладі, може спричинити проблеми із здоров'ям жінок, зокрема зумовити запальні захворювання статевих органів, вплинути на перебіг наступних вагітностей, а також здоров'я і виживання дітей [12, с. 105; 3, с. 38].

Відразу ж зауважимо, що хоча ситуацію щодо абортів в Україні й не можна охарактеризувати як вкрай загрозливу чи найгіршу серед європейських країн (наприклад, у Грузії у 2022 р. було зроблено близько 393 абортів на 1000 живонароджених, що у 1,6 рази перевищувало аналогічний показник в Україні), але й не таку, що не потребує уваги, адже у більшості країн Європи планування сім'ї є значно ефективнішим. Звісно, мова не йде про винятковість ситуації у Польщі, де майже усі види абортів заборонені, але фактом є те, що у таких країнах як Швейцарія, Литва, Словаччина, Німеччина у 2019 р. (тобто ще до пандемії) на 1000 народжень припадало вдвічі менше абортів ніж в Україні (рис. 1).

Загальна кількість випадків переривання вагітності в Україні упродовж уже доволі тривалого часу зменшувалася. Особливо відчутним скорочення було у перший рік пандемії (на 18,4 % порівняно з 2019 р.), що найімовірніше пов'язано з карантинними обмеженнями того періоду і зменшенням кількості відвідувань лікарень. Однак логічно припустити, що певна частина абортів, насамперед медикаментозних, у роки епідемії Covid-19 залишалась поза статистичним обліком. Ймовірно, що така само проблема є при-

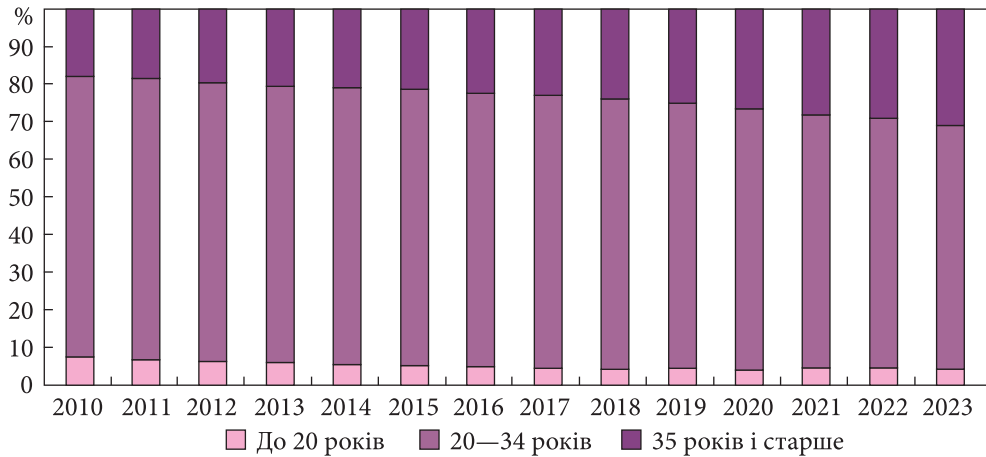

Рис. 2. Розподіл абортів (усі види) за окремими віковими групами жінок, Україна, 2010—2023 рр. (2014—2023 рр. на підконтрольній території), %

Джерело: розраховано за даними [15].

таманною й для періоду повномасштабної війни. Як зазначалось раніше, на зменшення кількості абортів у 2022—2023 рр. вплинули стрімке захоплення частини території країни, масовий виїзд за кордон жінок (здебільшого у репродуктивному віці), розділення подружніх пар через необхідність мобілізації, масштабні внутрішні переміщення. Тим не менше, у 2022 р. було зафіксовано майже 47 тис. переривань вагітностей, а у 2023 р. — 45,2 тис. За даними Міністерства юстиції України, у 2022 р. зареєстровано 206,0 тис. народжень (на підконтрольній території країни), тобто на 1000 народжень припадало 228 абортів, у 2023 р. показники відповідно становили 187,4 тис. народжень та 241 аборт на 1000 народжень. Порівняно з доковідним періодом зазначені відносні показники є нижчими, але вони істотно перевищують рівень напередодні повномасштабного вторгнення (у 2021 р. на 1000 зареєстрованих Міністерством юстиції народжень припадав 201 аборт).

Статистична інформація щодо абортів Центру громадського здоров'я України надає можливість простежити їх окремі структурні характеристики, зокрема розподіл за віковими групами жінок: «до 14 років», «15—17 років», «18—19 років», «20—34 років» та розрахувати кількість абортів і відповідну їх частку у загальній сукупності для жінок у віці 35 років і старше. На жаль, в Україні у дівчаток у віці до 14 років переривання вагітності є непоодинокими випадками. Значне занепокоєння викликає й група підлітків, які вже набули досвіду небажаної вагітності. Хоча частка абортів у неповнолітніх дівчат у загальній сукупності усіх переривань вагітності й коливається близько 1 %, потрібно зважати на те, що ці дівчата фактично ще є дітьми, і наслідки для них можуть бути драматичнішими ніж для дорос-

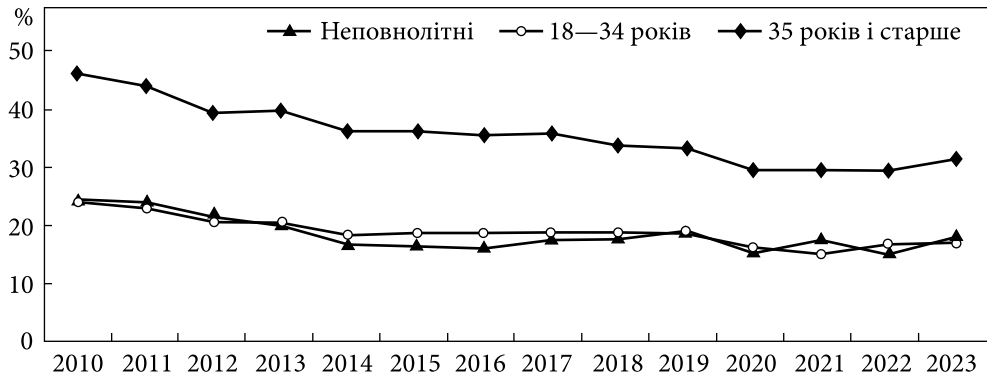

Рис. 3. Частка абортів (усі види) у загальній кількості вагітностей у жінок різних вікових груп, Україна, 2010—2023 рр. (2014—2023 рр. на підконтрольній території)
Джерело: розраховано за даними [15].

лих жінок. Попри стійке зниження кількості абортів у 18—19-річних жінок, питома вага абортів у цій віковій групі не має одновекторності змін, хоча й не перевищує 4 %. Майже дві третини абортів — у молодих жінок у віці 20—34 роки, але їх «внесок» у загальну кількість переривань вагітності поступово зменшується, натомість жінок середнього і старшого репродуктивного віку, навпаки, зростає (рис. 2).

Залежно від характеру змін частки вагітностей, які закінчилися абортom, можна виокремити такі періоди: зниження цієї частки (до 2014 р.), її певної стабілізації (2014—2019 рр.), зниження під час епідемії *Covid-19*. Загалом в останні роки перериванням завершується кожна п'ята вагітність, тоді як у 2010—2011 рр. — кожна четверта. Однак порівняно з періодом напередодні війни (з 2021 р.) у роки повномасштабного вторгнення РФ в Україну частка абортів у загальній сукупності вагітностей (сума кількості пологів і абортів), і, відповідно, кількість абортів у розрахунку на 1000 народжень, підвищились.

У перший рік повномасштабної війни (2022) р. незначне зростання частки абортів серед усіх вагітностей відбулось у жінок у віці 18—34 роки, а у 2023 р. відчутнішим зростання було у неповнолітніх дівчат та жінок у віці 35 років і старше (рис. 3). Утім, довготривалий характер змін є безперечно позитивним: якщо у 2010 р. 46,1 % усіх вагітностей у жінок у віці 35 років і старше закінчувалися перериванням (на 100 пологів припадало 85 абортів), то у 2023 р. ця частка знизилась до 31,5 % (або до 46 абортів на 100 пологів). Водночас у жінок середнього і старшого репродуктивного віку вагітність закінчувалась абортom удвічі частіше ніж у молодих жінок. Логічно припустити, що зазначені співвідношення пов'язані з наявністю у старших жінок дітей і небажанням народжувати ще. Однак вагомим свідченням

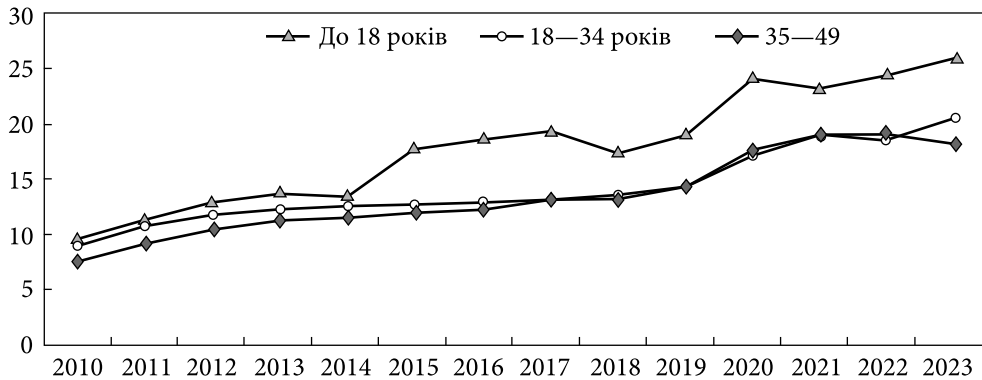

Рис. 4. Частка спонтанних абортів у загальній кількості абортів у різних вікових групах жінок, Україна*, 2010—2023 рр. (2014—2023 рр. на підконтрольній території)
Джерело: розраховано за даними [15].

того, що наявність дітей не є єдиним фактором, слугує висока питома вага спонтанних (мимовільних) абортів у загальній кількості абортів у жінок вікової групи 35 років і старше (майже кожний п'ятий аборт був спонтанним, й у молодших жінок ситуація була ідентичною), та абортів з приводу заведеної вагітності (їх частка у 2023 р. у жінок 35 років й старше становила 30 % (до 12 тижнів та від 12 до 22 тижнів разом) серед усіх абортів у жінок цієї вікової групи). До того ж відбувається зростання частки абортів у першовагітних жінок у віці 35 років і старше як серед усіх абортів, що відбулись у цій віковій групі, так й серед абортів у сукупності усіх першовагітних.

На переконання авторів, усі аборти, незалежно від того, пов'язані вони з репродуктивною поведінкою жінки чи її репродуктивним здоров'ям, варто розглядати як репродуктивні втрати (у будь-якому випадку зачаття не завершилось народженням дитини). Винятком можуть бути лише переривання вагітності унаслідок згвалтування жінки; на жаль, кількість випадків сексуального насильства, пов'язаного з воєнним конфліктом, у роки повномасштабного вторгнення суттєво зросла [18]. Зазначимо, що виокремлення і аналіз різних видів абортів є необхідним кроком для з'ясування шляхів запобігання та зменшення таких втрат, визначення перспектив і можливостей підвищення рівня народжуваності.

Значну тривогу спричиняє зростання в Україні упродовж тривалого часу як частки спонтанних абортів серед усіх переривань вагітності у жінок різних репродуктивних груп, так і їх кількості у розрахунку на 1000 усіх випадків вагітностей (тобто суми вагітностей, які закінчились пологами, та тих, які було перервано незалежно від терміну), а також швидкі темпи збільшення цієї частки у неповнолітніх (рис. 4). В Україні у 2010—2011 рр. спонтанним був кожний десятий аборт, а десять років потому — вже кожний п'ятий. Якщо у 2010 р. з кожної 1000 усіх вагітностей 23 закінчувалися

спонтанним перериванням, то вже у 2022 р. цей показник піднявся до 36, а у 2023 р. до 39 випадків (у доковідному 2019 р. їх було 30). Серед загальної кількості спонтанних абортів майже 80 % відбувалися за терміну вагітності до 12 тижнів.

Почастішання мимовільних абортів спостерігалось у період епідеміологічної кризи. Особливість ситуації в Україні зумовлена тим, що наслідки негативних подій (впливи) утворюють не «естафету», а радше «конгломерат». Тривалий воєнний конфлікт на сході країни, політична напруженість, погіршення соціально-економічного становища, пандемія, повномасштабне вторгнення, вимушена зміна місця / країни проживання, невизначеність майбутнього зцементовуються й вже неможливо виділити вплив (на здоров'я й поведінку) окремо кожного з цих факторів. Безсумнівим є те, що кожний мешканець в Україні тривалий час перебуває в умовах хронічного стресу, що ще сильніше погіршує стан як загального, так й репродуктивного здоров'я [19]. Потрібно також згадати, що для окремих територій країни не втрачають актуальності проблеми із постачанням якісних продуктів харчування, ліків, вчасним наданням медичних послуг, зокрема через порушення контактів «лікар — пацієнт» [20]. Дослідження перебігу вагітності та пологів виявило збільшення ймовірності передчасних пологів, дисфункції плаценти, гестозу в умовах підвищеного рівня стресу у період вагітності. Так, у жінок з підвищеним рівнем стресу порівняно з контрольною групою з низьким його рівнем спостерігалось зменшення тривалості вагітності та маси тіла новонародженого, збільшення частоти використання знеболення у пологах та родорозрішення кесаревим розтином [21].

Іншою вагомою причиною занепокоєння є зростання у загальній кількості абортів частки переривань з приводу завмерлої вагітності, що також пов'язано зі станом репродуктивного здоров'я: якщо у 2010 р. їх частка (до 12 тижнів та від 12 до 22 тижнів разом) серед усіх переривань вагітності не перевищувала 12 %, то напередодні пандемії вона піднялась до 22,1 %, а у 2023 р. — до 28,6 %. У сукупності абортів з приводу завмерлої вагітності переважна більшість відбувається у терміні до 12 тижнів; частка переривань у терміні від 12 до 22 тижнів коливається у межах 7—8 %. Вражаючими є й темпи зростання частки переривань з приводу завмерлої вагітності (до 12 тижнів та від 12 до 22 тижнів разом) у дорослих жінок (рис. 5). Такі зміни потребують проведення спеціальних медико-психологічних досліджень та системних дій задля покращення репродуктивного здоров'я жінок. У розрахунку кількості переривань через завмерлу вагітність на 1000 усіх випадків вагітностей показник також зростає: у 2010 р. було 31 переривання з цієї причини, у 2019 р. майже 47, у 2022 р. — 48, а у 2023 р. підскочило до 57 випадків.

Медичні легальні аборти у терміні 12—22 тижні вагітності можуть здійснюватися за медичними та соціальними показаннями. Медичними пока-

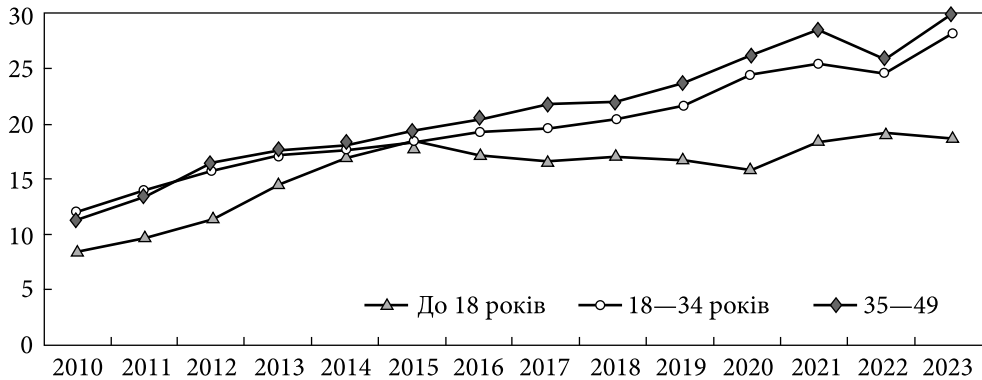

Рис. 5. Частка абортів з приводу завмерлої вагітності (до 12 тижнів та від 12 до 22 тижнів разом) у загальній кількості абортів у жінок різних вікових груп, Україна, 2010—2023 рр. (2014—2023 рр. на підконтрольній території)

Джерело: розраховано за даними [15].

заннями для абортів є загибель плода, вроджені вади розвитку, тяжкі захворювання матері, за яких вагітність загрожує її життю. Серед соціальних показань вказують ранній вік вагітної до 15 років або ж, навпаки, пізній вік жінки — після 45 років (це найбільш часте соціальне показання [22]); вагітність у результаті зґвалтування; наявність чи настання інвалідності у чоловіка або його смерть під час вагітності дружини; розлучення під час вагітності; перебування жінки в тюремному ув'язненні; наявність трьох і більше дітей, малозабезпеченість, мати-одиначка, наявність дитини-інваліда, стихійне лихо [23]. Постановою Кабінету Міністрів України (№ 144 від 15 лютого 2006 р.) «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України» був затверджений перелік «підстав, за наявності яких можливе штучне переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів», де докладно зазначені медичні показання, а серед соціальних виокремлено «вік вагітної до 15 років», «вік жінки після 45 років», «вагітність внаслідок зґвалтування», «настання інвалідності під час цієї вагітності».

Загалом, встановлення віку 45 років як пізнього і такого, що виправдовує переривання вагітності за відсутності інших вагоміших показань (скажімо, загрози життю жінки), щонайменше дивує. Навіть з позицій визначення репродуктивного періоду для жінок мова йде про верхню межу 49 років, а не 45 (хоча ці межі є доволі умовними). В Україні частка народжених у жінок у віці 45 років і старше у загальній сукупності народжених тривалий час коливалась на рівні 0,03—0,05 %; після 2008 р. внесок жінок цієї вікової групи у загальну народжуваність почав зростати і напередодні повномасштабного вторгнення, у 2021 р., частка народжених у матерів пізнього репродуктивного віку вже становила 0,4 % і наближалась до середньоєвропейського рівня. Втім, варіація цього показника серед країн Європи

була доволі суттєвою: від 0,13 % у Литві до 1,54 % у Греції. У 2022 р. зазначена тенденція продовжилась: уже в трьох європейських країнах частка народжених у жінок у віці 45 років і старше перевищувала 1 % (Італії, Іспанії, Греції). Навіть поза верхньою межею репродуктивного періоду — у жінок у віці 50 років і старше — відбувається зростання кількості народжених: якщо на зламі тисячоліть такі події були винятковим явищем (4—5 народжень за рік), то у 2021 р. в Україні на підконтрольній частині було зареєстровано 279 народжень у жінок цієї вікової групи. На жаль, оприлюднені статистичні дані МОЗ не дають змоги встановити кількість переривань вагітності виключно через чинник віку, але в українському суспільстві давно назріла необхідність змінювати уявлення щодо верхньої («пізньої») вікової межі, коли жінка може (ще раз) стати матір'ю, доцільно долати стереотипи і реально оцінювати ризики пізнього материнства без гіперболізації ймовірних загроз (але за умови, що немає вагомих медичних показань). Як демонструють рисунки 4 і 5, частки спонтанних абортів та абортів з приводу замерлої вагітності у загальній кількості абортів у жінок у віці 35 років і старше неістотно відрізняються від аналогічних показників у молодших жінок (у віці 18—34 роки), натомість показник кількості перерваних вагітностей на 100 пологів у жінок у віці 35 років і старше майже вдвічі перевищує показник у жінок у віці 18—34 роки.

Подолання упередженості щодо віку, коли вже начебто пізно народжувати, є одним з шляхів запобігання репродуктивних втрат, хоча варто визнати, що значного приросту народжуваності він не зможе забезпечити. А от інше соціальне показання «настання інвалідності у чоловіка або його смерть під час вагітності дружини» потребує більшої суспільної уваги, оскільки інтенсивність і жорстокість повномасштабної російсько-української війни, її тривалий характер підвищують ймовірність різкого зростання кількості загиблих та інвалідів. Стратегії репродуктивної поведінки у жінок можуть суттєво різнитися навіть за однакових обставин: для одних жінок звістка про загибель чоловіка чи його інвалідність може посилити бажання завершити вагітність народженням здорової дитини від коханої людини попри всі труднощі, пов'язані з доглядом і вихованням дитини/дітей, тоді як для інших жінок може стати чинником бажання перервати вагітність, не відчуючи сил повністю взяти на себе відповідальність за майбутнє життя народженої дитини. На нашу думку, у таких випадках надзвичайно важливою є допомога держави та формування впевненості у жінок, що вони не залишатимуться наодинці з проблемами, а потрібна підтримка буде надана вчасно і повною мірою. Жінки, котрі вирішують питання переривання вагітності під впливом ситуації, за соціальними показаннями, можуть перебувати у депресивно-тривожному стані [10], тому найкраще, щоб підтримку жінки відчували вже з першого дня усвідомлення своєї вагітності. Ще важливіше формувати наративи, що піклування про кожную

дитину є не лише відповідальністю її батьків, а й відповідальністю всього суспільства («чужих дітей не буває»).

Особливої уваги потребує ситуація щодо абортів у першовагітних, частка яких у загальній кількості на другому році повномасштабної війни в усіх вікових групах жінок зросла. Цілком логічно, що частка абортів у першовагітних мірою зростання віку жінок зменшується. Хоча цей показник у жінок у віці 35 років й старше є найнижчим серед усіх вікових груп, але, як вже зазначено, відбувається його підвищення. Крім того, той факт, що певна частина жінок, усвідомлюючи зниження ймовірності зачаття дитини після 35 років, усе ж таки відмовляється від її народження (досвіду материнства), потребує уваги й досліджень, націлених на з'ясування чинників такої репродуктивної поведінки.

Ще одним важливим напрямком запобігання репродуктивним втратам через аборти може стати удосконалення діяльності з доабортного консультування. Згідно із затвердженим Порядком надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності МОЗ України у випадку «прийняття вагітною жінкою рішення про проведення операції (процедури) штучного переривання вагітності обов'язково проводиться доабортне консультування» (відповідно до спеціально розробленого клінічного протоколу «Комплексна медична допомога під час небажаної вагітності»). Сьогодні немає повної інформації щодо ефективності доабортних консультацій. Тим не менше, в оприлюдненому річному звіті громадської організації «Вся Україна», одного з її напрямків «Життя, кажу так», місія якого полягає у «збереженні життя українських дітей через запобігання абортів та підтримку вагітних жінок, материнства, зміцнення сімей та захист ненароджених дітей», зазначено про 1100 проведених консультацій й понад 120 збережених життів [24]. Вагомою є освітня діяльність організації, адже розроблено навчальні курси з доабортного консультування, ведеться підготовка спеціальних консультантів-психологів, запроваджено для дітей навчання з тем «Зародження життя» та «Дошлюбні відносини» [25].

Привертає увагу й та обставина, що діяльність загальноукраїнської гарячої лінії для кризових вагітних «*Helpline*» (допомога є безкоштовною і конфіденційною) спрямована не лише для жінок, котрі вирішують питання щодо збереження вагітності чи її переривання, але й тих, які страждають після проведення абортів. Хибним є уявлення, що з перериванням небажаної вагітності жінка повністю позбавляється проблем, навіть якщо на фізіологічному рівні немає жодних ускладнень. «Психологічні захисні механізми» спрацьовують на початку, відразу після переривання вагітності, та діють тимчасово. У жінок може проявитися «відстрочена реакція на аборт», пов'язана з внутрішнім психологічним конфліктом, «коли емоції придушуються на користь прагматичного вибору» [10]. Страждання можуть су-

проводжуватися безсонням, порушеннями біологічних ритмів, різкими змінами настрою, надмірному вживанні ліків чи алкоголю, або ж перейти у психічні порушення [10]. Медики також зауважують, що «поведінкові та фізіологічні наслідки попереднього стресу можна спостерігати лише після дії нового стресора», а це вказує на «довгостроковий прихований вплив» стресу [26]. Ситуація може занадто ускладнюватися за спонтанних (мимовільних) абортів, особливо коли вагітність була бажаною і довгоочікуваною. Отже, фізіологічне й психологічне відновлення після переривання вагітності певною мірою сприятиме реалізації планів на бажану заплановану вагітність тоді, коли жінка (подружжя) буде до цього відчувати готовність. У затвердженому МОЗ України «Стандарті медичної допомоги «Медичний аборт» (І триместр вагітності)» (Документ v1401282-23) також наголошується, що «аборти, які виконуються із застосуванням небезпечних методик є причиною ускладнень, що негативно впливають на стан репродуктивного здоров'я жінки», у зв'язку з чим «використання нових науково обґрунтованих технологій переривання вагітності у терміні від 12 до 22 тижнів, до- та післяабортне консультування, профілактика ускладнень сприяють зниженню рівня материнської смертності та збереженню репродуктивного здоров'я жінки».

Серед напрямків діяльності Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні зазначено «проведення кампаній з питань сексуального та репродуктивного здоров'я задля кращого доступу до обслуговування та лікування, підвищення їхньої якості». Поміж іншим, Фонд створив телефонну лінію «підтримки з питань жіночого здоров'я, на якій можна отримати первинну консультацію» та мобільні гінекологічні бригади для полегшення доступу до медичної допомоги мешканцям віддалених куточків України [27]. Дієвість мобільних бригад посилилась під час повномасштабного вторгнення для вимушених переселенок, у яких з'явилась можливість отримати консультацію вузькопрофільних спеціалістів.

Висновки та напрями подальших досліджень. У представленому дослідженні увагу зосереджено на змінах структурних характеристик абортів. Загалом в Україні перериванням завершується кожна п'ята вагітність. Попри можливі недоліки статистичного обліку щодо абортів в Україні, не можна залишати поза увагою тенденцію зростання частки абортів у загальній кількості вагітностей у роки повномасштабного вторгнення. Тривожним фактом є також збільшення частки спонтанних (мимовільних) абортів та з приводу замерлої вагітності, пов'язаних насамперед з репродуктивним здоров'ям, що найімовірніше зумовлено затяжним періодом сукупного негативного впливу на стан здоров'я численних деструктивних факторів, серед яких визначальними є соціально-економічний спад, епідемія *Covid-19*, повномасштабна війна. Однак можливою є й дія латентних факторів, встановлення яких потребує спеціальних медико-психологічних досліджень та

ставити завдання перед охороною здоров'я спрямувати зусилля на покращення репродуктивного здоров'я жінок.

На нашу думку, незалежно від того, чи аборт був спричинений проблемами зі здоров'ям жінки, чи її небажанням народжувати (наприклад, через несвоечасність вагітності або сімейні проблеми), окрім випадків, коли вагітність наступила унаслідок зґвалтування жінки, усі аборти можна розглядати як репродуктивні втрати.

Майже дві третини абортів відбувається у 20—34-річних жінок, але їх частка серед усіх переривань вагітності поступово зменшується, натомість у жінок середнього і старшого репродуктивного віку зростає. З точки зору зменшення репродуктивних втрат важливим є подолання суспільних стереотипів щодо «пізнього» віку для жінок, щоб народити дитину / ще одну дитину. Вікова межа 45 років аж ніяк не може визнаватися такою, що виправдовує аборт, якщо інші показники вказують на нормальний перебіг вагітності. Ще одним напрямом запобігання репродуктивним втратам є вагома підтримка жінок, які під час вагітності дізнались про загибель чоловіка або його поранення, що спричиняє інвалідність, — підтримка, яка сприятиме прийняттю рішення не переривати вагітність, а народити дитину. Необхідно звернути увагу на підвищення ефективності доабортного консультування, підготовці фахівців цього напрямку, уникнення формального підходу. У тих випадках, коли неможливо запобігти аборт, на можливість зачати і виносити бажану дитину у майбутньому значною мірою впливатиме відновлення жінки після переривання вагітності.

REFERENCES/ЛІТЕРАТУРА

1. Zhilka, N., Shcherbinska, O., Hoida, N., & Holubchikov, M. (2024). The impact of national strategies on reproductive health preservation to improve the demographic situation in Ukraine. *Reproductive Health of Women*, 4, 8—15. <https://doi.org/10.30841/2708-8731.4.2024.308990>
[Жилка, Н., Щербінська, О., Гойда, Н., & Голубчиков, М. (2024). Вплив вітчизняних стратегій щодо збереження репродуктивного здоров'я на поліпшення демографічної ситуації в Україні. *Репродуктивне здоров'я жінки*, 4, 8—15].
2. Vovk, I. B., Tymchenko, O. I., Revenko, O. O., & Revenko, O. M. (2014). Abortion as a predictor of women's reproductive health disorders. *Health of Ukraine*, 1, 44—47. https://health-ua.com/pics/pdf/ZU_2014_Akusher_1/44-47.pdf
[Вовк, І. Б., Тимченко, О. І., Ревенко, О. О., & Ревенко, О. М. (2014). Аборт — предиктор порушень репродуктивного здоров'я жінки. *Здоров'я України*, 1, 44—47].
3. Zhilka, N., Irkina, T., & Steshenko, V. (2001). Reproductive health status in Ukraine (medical-demographic review). Kyiv: Ministry of Health of Ukraine, Institute of Economics of the NAS of Ukraine.
[Жилка, Н., Іркіна, Т., & Стешенко, В. (2001). Стан репродуктивного здоров'я в Україні (медико-демографічний огляд). Київ: МОЗ України, Ін-т економіки НАН України].
4. Zhilka, N. Ya., Slabkyi, H. O., & Shcherbinska, O. S. (2021). Women's reproductive health in Ukraine: literature review. *Ukrainian Medical Journal*, 60 (4), 65—69. <https://doi.org/10.18370/2309-4117.2021.60.67-71>

- [Жилка, Н. Я., Слабкий, Г. О., & Щербінська, О. С. (2021). Стан репродуктивного здоров'я жінок в Україні. Огляд літератури. *Український медичний часопис*, 60 (4), 65—69].
5. Moiseenko, R. O., Zhilka, N. Ya., Hoida, N. H., Dudina, O. O., Holubchikov, M. V., & Oktysiuk, Zh. S. (2023). Reproductive health of Ukrainian women. *Ukraine. Health of the Nation*, 1, 51—59. <https://doi.org/10.32782/2077-6594/2023.1/09>
[Моїсеєнко, Р. О., Жилка, Н. Я., Гойда, Н. Г., Дудіна, О. О., Голубчиков, М. В., & Ок-тисюк, Ж. С. (2023). Стан репродуктивного здоров'я жінок України. *Україна. Здо-ров'я нації*, 1, 51—59].
6. Zhilka, N. Ya., Myroniuk, I. S., & Slabkyi, H. O. (2018). Characteristics of some indicators of reproductive health of the female population of Ukraine. *Wiadomości Lekarskie*, 71 (9), 1803—1808. <https://salo.li/db2206B>
[Жилка, Н. Я., Миронюк, І. С., & Слабкий, Г. О. (2018). Характеристика деяких по-казників репродуктивного здоров'я жіночого населення України. *Новини медици-ни*, 71 (9), 1803—1808].
7. Levchuk, N. M., & Perelli-Harris, B. (2010). Abortions and fertility in Ukraine: The “competition” continues? *Demography and Social Economy*, 2 (14), 64—74. <https://doi.org/10.15407/dse2010.02.064>
[Левчук, Н. М., & Переллі-Харріс, Б. (2010). Аборти та народжуваність в Україні. «Конкуренція» продовжується? *Демографія та соціальна економіка*, 2 (14), 64—74].
8. Vovk, I. B., Kornatska, A. H., & Trokhymovych, O. V. (2017). Early reproductive losses: the role of infectious-inflammatory diseases. *Medical Aspects of Women's Health*. <https://mazg.com.ua/ua/archive/2017/1%28105%29/pages-11-17/ranni-reproduktivni-vtrati-rol-infekciyno-zapalnih-zahvoryuvan>
[Вовк, І. Б., Корнацька, А. Г., Трохимович, О. В. (2017). Ранні репродуктивні втрати: роль інфекційно-запальних захворювань. *Медичні аспекти здоров'я жінки*].
9. Hoida, N. H., & Oktysiuk, Zh. S. (2023). Analysis of some indicators of reproductive health of the female population in Ukraine. *Ukrainian Medical Journal*, 5(151)-IX/X:99-101. <https://doi.org/10.32471/umj.1680-3051.151.234026>
[Гойда, Н. Г., Ок-тисюк, Ж. С. (2023). Аналіз деяких показників репродуктивного здоров'я жіночого населення в Україні. *Український медичний часопис*, 5(151)-IX/X:99-101].
10. Perepeliuk, T. D. (2023). Abortions: The psychological state of a woman and the impact on the next pregnancy. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*, (3), 59—62. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.3.11>
[Перепелюк, Т. Д. (2023). Аборти — психологічний стан жінки та вплив на наступ-ну вагітність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, (3), 59—62].
11. Harashchenko, T. M. (2011). Reproductive losses due to stillbirths in Ukraine: A demo-graphic aspect. *Demography and Social Economy*, 2 (16), 156—165. <https://doi.org/10.15407/dse2011.02.156>
[Гарашченко, Т. М. (2011). Репродуктивні втрати внаслідок мертвонароджень в Ук-раїні: демографічний аспект. *Демографія та соціальна економіка*, 2 (16), 156—165].
12. Ukraine. Multiple Indicator Cluster Household Survey, 2012. (2013). State Statistics Service of Ukraine. Kyiv: K.I.S. [https://ucsr.kiev.ua/publications/Ukraine_MICS_Final_Report_UKR\(1\)2.pdf](https://ucsr.kiev.ua/publications/Ukraine_MICS_Final_Report_UKR(1)2.pdf)
[Україна. Мультиіндикаторне кластерне обстеження домогосподарств, 2012 (2013). Державна служба статистики України. Київ: К.І.С.].
13. Dumcheva, A. (2024). Sexual and Reproductive Health and Rights Assessment in Uk-raine: Desk Review. UNFPA. <https://salo.li/c377aE2>

- [Думчева, А. (2024). Оцінка ситуації щодо сексуального та репродуктивного здоров'я і прав в Україні: аналітичне дослідження. Фонд ООН у галузі народонаселення в Україні].
14. Marques-Pereira, B. (2023). Abortion in the European Union: Actors, Issues and Discourse. Foundation for European Progressive Studies & the Karl Renner Institute. <https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2023/03/Abortion-in-the-European-Union.pdf>
 15. Monitoring and statistics (2025). Center for Public Health of the Ministry of Health of Ukraine. <https://phc.org.ua/monitoring-i-statistika>
[Моніторинг і статистика (2025). Центр громадського здоров'я МОЗ України. <https://phc.org.ua/monitoring-i-statistika>].
 16. Tokar, V. M., & Gbur, Z. V. (2023). Analysis of population migration indicators: internal and external. *Problems of modern transformations. Series: law, public management and administration*, 7. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-11>
[Токар, В. М., & Гбур, З. В. (2023). Аналіз показників міграції населення: внутрішня та зовнішня. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 7].
 17. Population of Ukraine. Birth rate in Ukraine in the context of socio-transformational processes (2008). Kyiv: ADEF-Ukraine.
[Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів. (2008). Київ: АДЕФ-Україна].
 18. Shchetina, Yu., & Badyuk, O. (2024, November). Sexual violence during war: What is being documented and investigated by the Prosecutor General's Office. *Radio Svoboda*. <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-seksualne-nasylstvo-pid-chas-viyny/33190694.html>
[Щетина, Ю., Бадюк, О. (2024, листопад). Сексуальне насильство під час війни: що фіксують та розслідують в Офісі генерального прокурора. *Радіо Свобода*].
 19. Rechmedina, O. (2024). Wartime stress and women's reproductive health: Results of clinical studies. *Thematic Issue "Obstetrics. Gynecology. Reproductology"*, 5 (61). <https://health-ua.com/akusherstvoginekologiya/zinoce-seksualne-zdorovia/79258-stress-vojennoho-casu-ta-zinoce-reproduktivne-zdorovia-rezultati-klinicnix-doslidzen>
[Речмедіна, О. (2024). Стрес воєнного часу та жіноче репродуктивне здоров'я: результати клінічних досліджень. *Тематичний номер «Акушерство. Гінекологія. Репродуктологія»*, № 5 (61)].
 20. Zhabchenko, I., Korniets, N., Kovalenko, T., Tertychna-Telyuk, S., Lishchenko, I., & Bondarenko, O. (2023). War, stress, pregnancy: how to reconcile problematic issues? *Reprod Health Woman*, 1, 21—28. <https://repro-health.com.ua/article/view/276245>
[Жабченко, І., Корнієць, Н., Коваленко, Т., Тертична-Телюк, С., Ліщенко, І., & Бондаренко, О. (2023). Війна, стрес, вагітність: як узгодити проблемні питання? *Репродуктивне здоров'я жінки*, 1, 21—28].
 21. Berehuliak, S. O., Yakymchuk, Y. B., & Berehuliak, O. O. (2022). The impact of stress on pregnancy and childbirth in today's conditions. *Current Issues in Pediatrics, Obstetrics and Gynecology*, 2, 97—101. <https://doi.org/10.11603/24116-4944.2022.2.13458>
[Берегуляк, С. О., Якимчук, Ю. Б., Берегуляк, О. О. (2022). Вплив стресу на вагітність і пологи в умовах сьогодення. *Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології*, 2, 97—101].
 22. Khrapko, Yu. D. Abortion on social grounds. *Ukrainian Hotline for Women with Unplanned Pregnancy*. <https://helpline.com.ua/abort-za-soczialnimi-pokaznikami/#note-3>
[Храпко, Ю. Д. Аборт за соціальними показниками. *Українська Гаряча лінія допомоги жінкам з незапланованою вагітністю*].

23. Adamchuk, V. S., Patskan, I. I., Drozd, I. V., Skoropad, H. B., Tiushko, M. I., & Moroz, Ye. Y., et al. (2002). Social and medical aspects of late abortions. *Protection of Motherhood and Childhood. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series "Medicine"*, 18, 197—199. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/48302>
[Адамчук, В. С., Пацкань, І. І., Дрозд, І. В., Скоропад, Г. Б., Тюшко, М. І., Мороз, Є. Й. та ін. (2002). Соціальні і медичні аспекти пізніх абортів. *Охорона материнства і дитинства. Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Медицина»*, 18, 197—199].
24. Annual Report. Direction «Pro-life» — «Life, I say yes» (2024). NGO «All Ukraine». <https://prolife.com.ua/wp-content/uploads/2024/12/Zvit-2024.pdf>
[Річний звіт. Уапрямок «Pro-life» — «Життя, кажу так» (2024). Громадська організація «Вся Україна»].
25. Unplanned pregnancy helpline. <https://helpline.com.ua/pro-nas/>
[Лінія допомоги при незапланованій вагітності].
26. Nidelchuk, O. V. (2024). Chronic stress during war and reproductive health: experience of neurohormonal correction in clinical practice of an obstetrician-gynecologist. *Medical Aspects of Women's Health*, 2 (154), 56—61. [https://mazg.com.ua/uploads/issues/2024/2\(154\)/mazg24_2_56-61.pdf](https://mazg.com.ua/uploads/issues/2024/2(154)/mazg24_2_56-61.pdf)
[Нідельчук, О. В. (2024). Хронічний стрес в умовах війни та репродуктивне здоров'я: досвід нейрогормональної корекції в клінічній практиці акушера-гінеколога. *Медичні аспекти здоров'я жінки*, 2 (154), 56—61].
27. Sexual and reproductive health. UNFPA <https://salol.li/e1a7eB5>
[Сексуальне і репродуктивне здоров'я. Фонд ООН у галузі народонаселення в Україні].

Стаття надійшла до редакції журналу 07.05.2025

Svitlana Aksyonova, PhD (Economics), Leading scientific worker
Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60

E-mail: Svitlana_Aksyonova@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-0516-9078

Scopus ID: 57190218275

Tetiana Garashchenko, Chief economist

Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60

E-mail: g.totoshka@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7244-3877

Taras Potikha, postgraduate

Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60

E-mail: tararantas13@gmail.com

ORCID: 0009-0001-6049-3535

REPRODUCTIVE ABORTION LOSSES IN THE FIRST YEARS OF THE FULL-SCALE WAR IN UKRAINE

Despite the decline in the number of abortions in Ukraine, this issue remains highly relevant. The sharp drop in birth rates during the full-scale invasion has intensified attention on reproductive losses, one of the key contributors to which is abortion. The aim of this study is to assess reproductive losses caused by abortions during the initial years of the Russian's

full-scale aggression against Ukraine and to identify potential ways to prevent them. The availability of statistical data from the Public Health Center of the Ministry of Health of Ukraine made it possible to analyze structural changes in the types of abortions and their distribution across different age groups of women. The study employed bibliosemantic, comparative, synthesis, generalization, and graphical methods. Reproductive losses due to abortions are determined for the first time for the period of full-scale invasion. In our opinion, all abortions, regardless of whether they are related to a woman's reproductive behavior or her reproductive health, should be considered as reproductive losses. In Ukraine, the proportion of abortions is increasing due to the deterioration of women's reproductive health, which is especially noticeable during the years of full-scale invasion. In 2023, out of every 1,000 all cases of pregnancies, 57 ended due to missed miscarriage. The proportion of spontaneous abortions is constantly increasing. These trends require efforts to improve women's reproductive health. Almost two-thirds of abortions occur among women aged 20—34; however, their share is gradually decreasing, while the proportion of women of middle and older reproductive age is growing. To reduce reproductive losses, it is crucial to challenge widespread societal stereotypes about women's "late" childbearing age, support women in continuing pregnancies in difficult life situations — such as after a partner's death or injury — and enhance the effectiveness of pre-abortion counseling. If abortion could not be avoided, the post-abortion recovery process is important to enable desired future pregnancies and reduce reproductive losses.

Keywords: abortion, fertility, reproductive losses, full-scale war, Ukraine.

Cite: Malynovska, Olena (2025). Mihratsiia yak vyklyk, dzherelo ta instrument indyvidualnoi ta sus-pilnoi stiikosti [Migration as a Challenge, Source, and Instrument of Individual and Societal Resilience]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 4 (62), 79—96.

УДК 314.15:316.4:159.9.019.4
JEL Classification J 11

ОЛЕНА МАЛИНОВСЬКА, д-р наук з держ. упр., старш. наук. співроб., голов. наук. співроб.
Національний інститут стратегічних досліджень
01030, Україна, Київ, вул. Пирогова, 7-а
E-mail: malynovska53@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5305-0253
Scopus ID: 57190283069

МІГРАЦІЯ ЯК ВИКЛИК, ДЖЕРЕЛО ТА ІНСТРУМЕНТ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА СУСПІЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

В умовах широкомасштабної затяжної війни та спричинених нею масових вимушених переміщень населення України дослідження стійкості держави та впливу міграційних процесів на індивідуальну та суспільну стійкість є надзвичайно актуальними. У зв'язку з цим метою статті є аналіз взаємозв'язку стійкості та міграції в конкретно-історичній ситуації України. Для її досягнення застосовані загальнонаукові методи пізнання: системний, структурно-функціональний, порівняльний, історичний. Новизна отриманих результатів полягає у виявленні співвідношення між міграцією та стійкістю, формуванні пропозицій щодо заходів міграційної політики, спрямованих на посилення стійкості окремих осіб та суспільства загалом у контексті міграції.

У статті доведено амбівалентний вплив міграції на стійкість, яка є викликом і водночас інструментом індивідуальної й суспільної стійкості в умовах глобальних криз. Показано, що вимушені переміщення населення породжують значні соціальні, економічні, культурні та політичні ризики, але водночас й рятує від загрози життю та здоров'ю людей, відкривають можливості для відбудови життя та подальшого розвитку. З'ясовано, що на індивідуальному рівні міграція супроводжується втратою соціальних зв'язків, маргіналізацією та психологічними травмами, однак формує нові адаптивні стратегії та життєстійкість. На макрорівні для країн походження відплив

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

населення знижує тиск на ринок праці та соціальні фонди, обумовлює надходження переказів, тобто додаткових коштів, важливих для домогосподарств та національної економіки, сприяє розвитку людського капіталу завдяки набутим мігрантами під час перебування за кордоном новим знанням та навичкам, натомість загрожує демографічними втратами та відтоком мізків. Для країн призначення прибуття мігрантів забезпечує економічне зростання й оновлення робочої сили, хоча створює додаткові виклики для соціальної єдності, може викликати радикалізацію суспільства та активізацію правих сил. Амбівалентним є вплив міграції на культурну та політичну стійкість. Збереження національної ідентичності, мови, культури перетворилося для біженців війни з України на акт опору та підвищення стресостійкості і також на засіб пропагування української культури в зарубіжних державах. Але культурна стійкість українців за кордоном, передусім дітей та молоді, що виростають у чужокультурному середовищі, піддається серйозним випробуванням. У сфері політичній українці за кордоном є агентами народної дипломатії, впливають на громадську думку в країнах перебування, тим самим стимулюють уряди підтримувати Україну. Попри серйозні негативні наслідки, масова присутність українців за кордоном сприяє зростанню міжнародної легітимності держави, формує нові канали впливу на міжнародні відносини через діаспору.

З викладеного зроблено висновок, що стійкість є суспільно важливим феноменом і має бути метою політичної діяльності. Міграційна політика як інструмент управління кризами, зокрема протидії руйнівним наслідкам масових вимушених переміщень населення внаслідок збройного конфлікту, має бути спрямована не лише на мінімізацію ризиків, а й на використання потенціалу міграції як ресурсу для відновлення та сталого розвитку України в умовах війни й післявоєнної відбудови. Серед напрямів такої політики — віднайдення сталого рішення проблем внутрішніх переміщених осіб як в інтересах переселенців, так і громад, що їх приймають, створення умов для повернення біженців війни на Батьківщину, зміцнення зв'язків з українцями за кордоном як частиною української нації.

Ключові слова: міграція, соціально-економічна стійкість, психологічна резильєнтність, внутрішньо переміщені особи (ВПО), біженці, війна в Україні.

Постановка проблеми і актуальність дослідження. Останніми роками поняття стійкості все частіше використовується науковцями та політиками для аналізу та оцінки здатності індивідів, громад та ширших соціальних систем переживати різкі обставини, адаптуватися до них та продовжувати свій розвиток. В умовах широкомасштабної російської агресії це поняття вкрай важливе для усвідомлення ситуації в Україні та її подальших перспектив. Внаслідок масової вимушеної міграції, коли мільйони українців рятуючись від воєнної небезпеки змушені були виїхати за кордон або до безпечніших регіонів країни, неабиякої **актуальності** набуло також питання впливу міграції на стійкість держави та її громадян. Аналіз міграції в контексті стійкості передбачає підхід до неї, з одного боку, як до реакції на небезпеку, тобто як засобу забезпечення стійкості, а з другого — як до виклику. У зв'язку з цим глибше розуміння різноманітних пов'язаних з міграцією ризиків, як і захисних чинників, що впливають на стійкість мігрантів, громад та країн їхнього походження та вселення, важливе для політики і

практики, розроблення інструментарію, використовуваного державами для посилення стійкості суспільства.

Аналіз публікацій. Дослідження міграції в контексті стійкості розпочалися порівняно недавно передусім у межах психології та антропології і обмежувалися переважно вивченням наслідків стресу, який переживає мігрант у результаті змін звичного соціально-культурного та мовного середовища, та проблем адаптації до цих змін. Ширші аспекти міграції розглядалися в роботах, присвячених змінам клімату, які призводили до переміщення населення у відповідь на природні катаклізми і аналізували міграцію як засіб забезпечення стійкості індивідів та громад у несприятливих умовах. Увага дослідників до взаємозв'язку міграції та суспільної стійкості значно зросла на тлі міграційної кризи в Європі 2015—2016 років, коли розуміння міжнародної міграції як іманентного елемента глобалізації трансформувалось у її сприйняття як геополітичного ризику. Наступний сплеск відповідних досліджень пов'язаний з пандемією *Covid-19*. Вона продемонструвала значну роль працівників з-за кордону в критичних галузях економіки розвинених країн, підтвердила непересічну роль мігрантів у забезпеченні стійкості суспільств перебування в період випробувань. Унаслідок обмеження трудової міграції країни походження мігрантів стикнулись із скороченням обсягів грошових переказів, що стало додатковим викликом економіці та добробуту населення.

Дослідження стійкості держави та суспільства в Україні закономірно розвинулися на тлі затяжної війни й викликаних нею масових переміщень населення. Під редакцією С. Пирожкова (S. Pyrozhkov) підготовано спеціальну доповідь НАН України, видано фундаментальну монографію О. Резнікової (O. Reznikova), де детально проаналізовано природу національної стійкості, шляхи її забезпечення. Значна увага науковців приділялася вивченню стресостійкості, соціально-психологічній адаптації людей в умовах війни. Проте взаємозв'язок суспільної та індивідуальної стійкості та територіальних переміщень населення розглядався лише побіжно, що й зумовило вибір теми цієї статті, **мета якої** полягає в аналізі впливу міграції на стійкість окремих індивідів та людських спільнот, формуванні рекомендацій щодо можливих напрямів міграційного менеджменту, спрямованих на усунення зумовлених міграцією ризиків і забезпечення сталого розвитку під час війни та повоєнного відновлення України. Застосовано комплекс загальнонаукових **методів пізнання**, зокрема системний та структурно-функціональний для аналізу стійкості у взаємозв'язку її аспектів та рівнів; порівняльний для аналізу впливу міграції на стійкість країн походження та призначення; історичний для розуміння причин, етапів та закономірностей розвитку концепту стійкості. **Новизна** отриманих результатів полягає у виявленні співвідношення між міграцією та стійкістю, формуванні пропозицій щодо заходів міграційної по-

літики, спрямованих на посилення стійкості окремих осіб та суспільства загалом у контексті міграції.

Виклад основного матеріалу. В глосарії Управління ООН зі зменшення ризику стихійних лих стійкість (або резильєнтність, від. англ. *resilience* — життєстійкість, спроможність відновлюватись), визначається як «здатність системи, спільноти чи суспільства, які зазнають небезпеки, чинити опір, поглинати, пристосовуватися, адаптуватися до, трансформуватися та відновлюватися від наслідків небезпеки своєчасно та ефективно, у тому числі шляхом збереження та відновлення основних базових структур та функцій через управління ризиками» [1].

Стійкість як науковий термін походить з фізики та природничих наук, проте набув широкого застосування в медицині, психології, екології. Він усе частіше застосовується в економічних, соціальних та політичних дослідженнях. Інтерес до вивчення стійкості суспільних суб'єктів зумовлений швидкими змінами, що відбуваються в сучасному світі, щораз більшою нестабільністю політичних систем, економічною турбулентністю та масштабами фінансових криз, наростанням ризиків природних та техногенних катастроф та воєнних конфліктів.

Якщо в центрі уваги люди та суспільство, мова йде про соціальну стійкість, яка, за одним із визначень цього поняття, є здатністю окремих осіб і груп — сім'ї, громади, суспільства — підготуватися до можливої дестабілізації, відновитися після потрясінь, а також адаптуватись і зростати на основі досвіду, отриманого в результаті дестабілізаційних подій [2].

Соціальна, суспільна стійкість розглядається в літературі у трьох вимірах: як здатність соціальних акторів долати різні види негараздів; як здатність адаптуватися до викликів; як здатність до трансформації, до створення інституцій, що сприяють індивідуальному добробуту та стійкості суспільства в умовах криз [3]. Оскільки міграція є переміщенням особи через державні чи адміністративні кордони, в результаті якого вона перестає бути членом однієї спільноти і має інтегруватися до іншої, міграція передусім взаємопов'язана із соціальною стійкістю.

Стійкість системи великою мірою залежить від гнучкості, однією з аспектів якої є різноманітність (*diversity*). Адже система, яка складається з різних елементів, менше залежить від будь-якого окремого з них та виявляє більшу здатність до адаптації, оскільки різноманітність гарантує, що коли одні підходи будуть невдалими, інші матимуть успіх [4]. Отже, різноманітність складу суспільства, етнічне, культурне, мовне, що є результатом міграції, не лише не є перешкодою його стійкості, а й відкриває для її забезпечення нові перспективи.

Разом з тим вимушена міграція позначена багатьма негативними наслідками, відмінними від результатів добровільних, урегульованих і організованих переміщень. Широкомасштабна війна, що змусила мільйони

українців залишити домівки, нанесла жакливу травму суспільству. Водночас підтримка, яку вимушені переселенці отримали від держави та співгромадян, продемонструвала високий рівень стійкості країни, що виявляється в зростанні волонтерського руху, взаємодопомоги. Державні та місцеві органи влади, змушені працювати в умовах обмежених ресурсів, постійної небезпеки, руйнування інфраструктури, змогли організувати евакуацію із небезпечних прифронтових регіонів, надати переселенцям допомогу.

Прибуття сотень тисяч людей до більш безпечних територій призвело до перевантаження соціальної інфраструктури, серйозних труднощів для громад вселення, проте й відкрило нові можливості для співпраці, формування нових мереж солідарності. Згідно з результатами опитувань, майже дві третини (66,7 %) вимушено переміщених українців оцінюють ставлення з боку місцевих жителів як нейтральне (38,9 %) або дружнє (27,8 %) [5]. Натомість кожний п'ятий ВПО відчуває напругу в стосунках з місцевими мешканцями і, що особливо тривожно, ця напруга зростає: про неї заявили 20 % респондентів у 2023 р. і 22 % у 2024 р. [6].

Ще більшим викликом для суспільної стійкості є виїзд мільйонів громадян за кордон. Переважна більшість біженців війни — це жінки і діти (за даними Євростату станом на літо 2025 р. відповідно 44,6 % і 31,2 %), чоловіки, батьки яких залишилися в Україні. Війна розділила сім'ї та порушила нормальну соціальну взаємодію. Опитування понад 4 тис. домогосподарств переселенців, проведене Уповноваженим з прав людини за підтримки УВКБ ООН, виявило, що 38 % ВПО внаслідок вимушеного переміщення, війни та окупації розлучені з дітьми, батьками або подружжям [7]. Серед біженців війни, котрі виїхали за кордон, відсоток розлучених з сім'єю ще більший і становить, за даними деяких опитувань, 74 %. Психологи зазначають, що після страху смерті розлука з родиною є другою за поширеністю причиною психологічного стресу [8].

Попри труднощі адаптації українці за кордоном вдавалися до активних дій на підтримку України, збирали гуманітарну допомогу, донатили на військо, створювали нові, або вливалися в наявні діаспорні організації, що важливо як для їхньої власної стійкості в умовах стресу та невизначеності, так і для допомоги державі.

Очевидним є також зв'язок міграції з економічною стійкістю домогосподарств і держав, адже її першопричиною у більшості випадків є прагнення індивіда до кращих умов та оплати праці, добробуту та життєвих перспектив. Внаслідок прибуття необхідної робочої сили з-за кордону країни призначення задовольняють попит на ринку праці, отримують не лише працівників, а й платників податків і споживачів, що прискорює розвиток економіки. Позитивний результат імміграції спостерігається навіть тоді, коли більшість серед прибулих становлять біженці, що потребують значної допомоги. Так, за оцінками, в роки міграційної кризи в Європі 2015—2016 рр.

додаткові громадські витрати на облаштування біженців забезпечили 0,2 % зростання ВВП держав Євросоюзу. Передбачалося, що у середньостроковій перспективі цей ефект мав зрости за рахунок збільшення пропозиції робочої сили [9]. Аналогічним є економічний результат і вимушеної міграції з України. Наприклад, протягом 2024 р. до бюджету Польщі від українців надійшли 15,1 млрд злотих, що у п'ятеро більше ніж українські користувачі тимчасового захисту отримали від польського уряду — 2,8 млрд злотих [10]. За підрахунками Національного банку Польщі, внесок українців у ВВП країни становив 2,7 % [11]. Вони сприяли економічному поступу і як працівники, і як споживачі, а також внаслідок того, що їхня успішна інтеграція на ринку праці сприяла переміщенню місцевих працівників на більш продуктивні робочі місця, це дало поштовх зростанню загальних показників продуктивності праці.

Однак варто підкреслити, що наслідки міграційного навантаження на економіку країн призначення залежать від масштабів та характеру міграції та від економічної стійкості країни, її здатності впоратися з міграційним припливом. Якщо міграційні потоки є неочікуваними та масштабними, громади та уряди стикаються з величезними викликами, надвисокими видатками на соціальні програми, житло, охорону здоров'я, освіту, безпеку, адміністративні процедури, що стають важким тягарем для економіки. Якщо ж міграція відбувається помірними темпами, інститути з регулювання міграційних процесів ефективно працюють, а мігранти відповідають цільовим вимогам щодо демографічних та освітньо-професійних характеристик, вони гальмують скорочення населення, задовольняють попит на робочу силу, тобто підвищують стійкість нових місць проживання. Українці належать саме до цієї категорії біженців. Хоча їх прибуття й носило раптовий характер, що потребувало від країн-реципієнтів значних зусиль з прийому та облаштування, проте вимушені мігранти здебільшого перебувають у трудоактивному віці, мають високий освітній рівень, культурно близькі до місцевого населення, здатні успішно інтегруватися. Це доводить високий рівень працевлаштування українців-користувачів тимчасового захисту, який станом на 2025 р. у Польщі, за даними опитувань, сягнув 77—80 % [12], у Німеччині є нижчим (передусім через мовні проблеми), проте у порівнянні з попереднім роком зріс удвічі (усього працювали майже 300 тис. українців, водночас 211 тис. були безробітними, тобто шукали роботу, 98 тис. відвідували інтеграційні курси, 29 тис. — мовні курси, пов'язані з працевлаштуванням, 21 тис. були учасниками спеціальних програм зайнятості [13]), чисельність працюючих українських біженців у Великій Британії перевищила 60 тис., що на 13 % більше ніж у 2024 р. [14].

Щодо міграції та економічної стійкості країн походження, то вплив населення за кордон зменшує тиск на ринок праці, а також навантаження

на соціальні фонди, що за обмежених ресурсів створює кращі умови для надання соціальної допомоги тим, хто залишається в країні.

Велике значення мають перекази зароблених мігрантами за кордоном коштів їхнім сім'ям на батьківщину, які сприяють не лише підвищенню добробуту населення, а й розвитку економіки. Цінним ресурсом є й нематеріальні перекази, тобто здобуті за час перебування в інших країнах знання та вміння, налагоджені соціальні та ділові зв'язки, повернення збагачених новим досвідом людей на батьківщину. Під час одного з соціологічних опитувань багато українських біженців повідомили про набуття ними за час перебування за кордоном нових навичок, які будуть корисними у процесі відбудови країни [15].

За даними Національного банку України, в 2021 довоєнному році приватні грошові перекази з-за кордону перевищили 14 млрд доларів США і складали 7 % ВВП країни. В умовах війни та складної безпекової ситуації, вимушеного виїзду багатьох сімей, що були адресатами переказів, обсяги фінансових надходжень від громадян за кордоном скоротилися до 9,464 млрд доларів США в 2024 р. [16], тобто були на третину меншими ніж до війни. Проте частка переказів відносно ВВП зменшилися незначною мірою і становила, за підрахунками Світового банку, 6,3 % ВВП України, натомість прямі іноземні інвестиції — лише 2 % [17]. Це відбулося на тлі значного зменшення ВВП, проте доводить, що перекази залишаються важливими для стійкості економіки та домогосподарств.

Міграція здатна сприяти інноваціям, накопиченню грошових ресурсів, підвищенню добробуту, а отже — зниженню ризиків і посиленню стійкості економіки, що може частково компенсувати втрати від впливу населення і робочої сили, відтоку мізків.

Взаємовигідним і таким, що сприяє економічній стійкості й країн походження, й країн призначення мігрантів, є розвиток економічного співробітництва між ними, який часто супроводжує міграційні процеси. Доведено, що переміщення населення між країнами надає імпульс розвитку бізнесу, зокрема телекомунікацій, транспорту, трансферів, туризму, міжнародної торгівлі (т. зв. формула 5Т). Наприклад, за даними посадовців, обсяги міжнародних автобусних перевезень в Україні зросли під час війни в 7—8 разів. Якщо в 2021 р. міжнародними маршрутами Укрзалізниці скористалися 40 тис. пасажирів, то в 2023 р. — 2,1 млн [18]. Це напряму пов'язано з обслуговуванням міграційного потоку, циркулярними поїздками користувачів тимчасового захисту в Європі до своїх домівок в Україну і назад до країн притулку.

Ще одним компонентом стійкості, де роль міграції надзвичайно помітна, є культурна стійкість, тобто здатність культури зберігати свою ідентичність та базові цінності за умов зовнішніх впливів та трансформацій суспільства і водночас адаптуватись до змін, інтегруватись у світовий куль-

турний простір без втрати самобутності. В умовах глобалізації, яка розширює можливості культурної взаємодії, проте несе загрозу уніфікації, мігранти є носіями і позитивних елементів, і викликів для культури. В країнах призначення вони стикаються з небезпекою втрати власної ідентичності, серед місцевого населення поширюються побоювання щодо розмивання національних культурних цінностей, пов'язані з імміграцією. Водночас мігранти привносять до країн призначення нові культурні елементи, передають отримані за кордоном культурні здобутки на батьківщину, що забезпечує збагачення культур в обох країнах.

В умовах війни та вимушеної міграції збереження національної ідентичності, мови, культури перетворилося для воєнних мігрантів з України на акт опору та засіб підвищення стресостійкості у вигнанні. Організація мистецьких подій, виставок, концертів, відкриття українських крамниць та ресторанів тощо сприяють поширенню української культури за кордоном, допомагають зберегти мігрантам свою ідентичність. Такі маркери як вишиванки, музика, національні страви стають елементом культурного діалогу, сприяють взаєморозумінню між біженцями та місцевим населенням.

Зазначимо, що культурна стійкість українців за кордоном піддається серйозним випробуванням, передусім це стосується молодшого покоління, що виховується в чужокультурному середовищі, відвідує навчальні заклади країн перебування. Лише в польських школах у 2024/2025 навчальному році нараховувалося понад 150 тис. дітей-втікачів від війни. Ще понад 30 тис. дошкільнят відвідували дитячі садки [19]. 227 тис. українських дітей навчалися в німецьких школах [20]. Усе менше дітей-біженців продовжують навчатися в українських школах онлайн. У 2022/2023 н. р. українська школа була єдиною формою навчання для чверті дітей-біженців, а в 2023/2024 н. р. — лише для 3 % [15]. Це відбувається як через вимогу країн перебування відвідувати місцеві школи, так і внаслідок неможливості витримувати дитиною подвійне навантаження. Щоб його зменшити і водночас допомогти дітям лишатися в українському контексті, запроваджено онлайн викладання українознавчого компонента, тобто української мови, літератури, історії, географії. За інформацією Міністерства освіти та науки України, дистанційно його опановують понад 350 тис. учнів [21]. Іншим шляхом виховання української ідентичності є відвідування українськими дітьми суботніх та недільних шкіл, культурних осередків, створених діаспорними організаціями. Опитування вчителів українських самодіяльних освітніх закладів у 32 країнах світу, проведене Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків з діаспорою Львівської політехніки, показало, що за роки війни кількість учнів зросла в 76,6 % таких шкіл, у половині з них педагогічний штат майже подвоївся, що переважно відбулося за рахунок прибуття з України [22].

Міграція пов'язана також і з екологічною стійкістю. Кліматичні зміни, деградація ґрунтів та наступ пустель, природні та техногенні катастрофи призводять до масових переміщень людей. Водночас у місцях вселення переселенці можуть створювати додаткове навантаження на місцеву екосистему, порушувати екологічний баланс та негативно впливати на стійкість громад, що їх приймають. Однак завдяки міграції з постраждалих територій переселенці уникають найнебезпечніших наслідків кліматичних змін, долучаються до розвитку нових місць проживання.

Хоча українці змушені змінювати місце проживання насамперед через воєнну небезпеку, однак екологічні наслідки війни є і вочевидь залишаться в майбутньому важливим чинником вимушених переміщень. Уже після окупації в 2014 р. частини Донбасу в результаті затоплення шахт, експлуатація яких припинилася, а належна консервація не проводилася, що призводило до забруднення джерел питної води, виштовхування на поверхню вибухонебезпечного метану, за висновком екологів виникла загроза відселення десятків тисяч людей [23]. Широкомасштабне вторгнення в Україну РФ в лютому 2022 р. призвело до набагато масштабнішої деградації довкілля. Через бомбардування, горіння нафтопродуктів чи інших шкідливих речовин негативного впливу зазнає повітря та земельні ресурси. Понад 5 млн гектарів сільськогосподарських угідь стали непридатними для використання. Протягом 2024 р. згоріло 965 тис. гектарів лісу. Внаслідок підризу ворогом в 2023 р. Каховської гідроелектростанції було затоплено 620 км² суші [24]. Екологічні наслідки війни навіть після її припинення можуть стати на заваді поверненню переміщених осіб до місць постійного проживання.

Нарешті, незаперечним є зв'язок між міграцією та політичною стійкістю, тобто здатністю політичної системи зберігати ефективність в умовах криз, адаптуватися до змін і відновлюватися після потрясінь, зберігаючи легітимність, інституційну стабільність, підтримку суспільства, здатність реформуватися. Міграція може посилювати політичну стійкість і провокувати ризики для неї. Для країн походження вибуття за кордон зменшує соціальну напругу, а внески мігрантів в економіку сприяють економічній і політичній стійкості. Так само в країнах призначення забезпечення потреб ринку праці необхідними працівниками, покращання завдяки прибуттю мігрантів демографічної ситуації є важливими передумовами сталого розвитку політичної системи. Водночас масовий приплив мігрантів може провокувати радикалізацію суспільства, поляризацію політичних сил, що особливо небезпечно в умовах криз, а нездатність держави упоратися з міграційними проблемами — підривати довіру громадян до влади. Амбівалентним є вплив міграції на стійкість також і на міжнародному рівні. З одного боку, обмін населенням сприяє зміцненню зв'язків між країнами, проте з другого — наявні випадки використання

недружніми державами потоків біженців, нелегальних мігрантів як інструменту гібридної війни.

В Україні міграція ніколи не була пріоритетом основних політичних партій, в політичній боротьбі не використовувалася, за винятком деяких ультраправих угруповань, що не мали помітної підтримки населення. Їхні спроби наслідувати антиіммігрантську риторику європейських правих були незрозумілими в Україні, де присутність іммігрантів незначна, а рівень толерантності доволі високий. За понад 30 років незалежності країна пройшла нелегкий шлях від закритого тоталітарного до відкритого, демократичного і більш терпимого суспільства. Як це не парадоксально, війна сприяла цій трансформації. По-перше, українці відчули реальну підтримку і допомогу інших народів, по-друге, мільйони біженців війни, котрі опинилися за кордоном, змогли оцінити ставлення до іноземців в розвинених державах. За таких умов ідеї частково задовольнити за рахунок іммігрантів потребу в працівниках, дефіцит яких виник в під час війни і масової еміграції, що все частіше лунають в суспільному дискурсі, не викликають спротиву у більшості громадян. За даними опитування, проведеного Міжнародною організацією з міграції в 2024 р., ставлення до іноземців переважно позитивне (57 %) або нейтральне (39 %), негативно висловилися щодо них лише 3 % опитаних. Водночас 48 % вважали, що іноземні працівники принесуть користь українській економіці шляхом привнесення нових технологій та досвіду (19 %), ознайомлення з новими мовами та культурами (15 %) [25].

Більш серйозним, ніж зумовлений імміграцією, є виклик політичній стійкості суспільства у зв'язку з масовим вимушеним виїздом українців. Він має наслідком втрату працездатного населення, зменшення людського капіталу, порушення гендерного балансу, прискорення старіння населення, скорочення ресурсної бази політичної стійкості. Водночас спільний досвід війни та переселення зміцнює серед мігрантів громадянську солідарність і відчуття національної єдності. Українці за кордоном стають агентами народної дипломатії, впливають на громадську думку в країнах перебування, тим самим стимулюють уряди підтримувати Україну. Досвід перебування співгромадян у передових країнах може сприяти поширенню ліберально-демократичних цінностей, поваги до прав та основних свобод людини, формуванню на цій основі відповідних політичних поглядів. Нагадаємо, що на всіх попередніх виборах більшість українців, які голосували по закордонному виборчому округу, віддавали свої голоси за національно-демократичні, проєвропейські політичні сили. Згадаємо також, що саме завдяки голосам мігрантів вдалося дати відсіч проросійським кандидатам на нещодавніх (2024 р.) президентських виборах у Молдові. Попри серйозні негативні наслідки, масова присутність українців за кордоном сприяє зростанню міжнародної легітимності держави, формує нові канали впливу на міжнародні відносини через діаспору.

Але не можна виключати виникнення розподілу між тими, хто залишався в країні, і тими, хто виїхав у роки війни за кордон, що може мати негативні наслідки для політичної стійкості суспільства. Ставлення українців до біженців війни залишається переважно доброзичливим, особливо коли йдеться про жінок з дітьми або літніх людей (про тепле ставлення до них заявили 83 % і 78 % респондентів опитування, проведеного Соціологічною групою Рейтинг). Проте щодо молодих чоловіків без дітей респонденти найчастіше висловлювалися негативно (70 %) [26].

Здатність суспільних систем долати кризи і надалі розвиватися великою мірою залежить від індивідуальної стійкості членів людських спільнот, тобто психологічної резильєнтності, життєстійкості, стресостійкості, що дає змогу протистояти стресу та/або адаптуватися після пережитої травматичної події. Вона концептуалізується як особистісні характеристики, серед яких компетентність, прийняття себе та життя, самостійність, самодисципліна, активність, цілеспрямованість тощо.

Індивідуальний рівень стійкості особливо актуальним є в контексті міграції, оскільки міграційний процес формується на основі індивідуальних рішень людей. Це вирішальний ресурс для успішної інтеграції на новому місці.

Хоча будь-яка міграція призводить до втрати дому, батьківщини, звичного оточення, роботи, соціального статусу, а також до непевності на новому місці, у разі вимушеної міграції всі ці негативні чинники діють з подвійною силою. Травмою є вже те, що люди змушені діяти не за власним вибором, а внаслідок загрозливих обставин, вони також можуть відчувати сором та провину, бо втекли, тоді як інші постраждали. За даними опитування понад 4 тис. домогосподарств вимушених переселенців, проведеного Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини за підтримки УВКБ ООН, 69 % респондентів відзначили негативний вплив ситуації на психічне здоров'я, а кожен дванадцятий (8 %) заявив, що не може впоратися з повсякденним стресом [7].

Однак, як це не парадоксально, хоча травма несе негативні наслідки для ментального і фізичного здоров'я, травматичний досвід може мати й позитивні наслідки. Деякі речі, що здавалися природними і сприймалися як життєва рутина, після пережитої травми виявляються надзвичайно важливими, наприклад, сім'я, дім, звичне оточення, батьківщина. Так, опитування соціологічної компанії «Factum Group» (2023), виявило, що туга за домом (58 %), туга за Батьківщиною (51 %) — серед основних причин повернення біженців в Україну [12].

Прослідковується певна залежність рівня стійкості від індивідуальних якостей, соціально-демографічних характеристик особи. Зокрема, в умовах вимушеної міграції молодь виявляє вищу стійкість, ніж особи старших вікових груп, яким важче сприйняти і адаптуватися до ситуації. Жінки, для

яких характерна вища ніж у чоловіків, тривожність та депресивність, краще справляються з тривалим стресом завдяки пошукам емоційної допомоги, соціальної підтримки. Під час війни саме жінки стають основними стовпами своїх сімей та спільнот, не тільки беруть на себе роль годувальниць у кризових умовах, а й активно залучені до забезпечення безпеки дітей, старших та немічних членів родини, організації взаємодопомоги, а отже, й суспільної єдності.

На прикладі дослідження адаптації біженців війни з України у США було доведено, що стійкість особи залежить передусім від знань та навичок, які надають можливість легше адаптуватися до ситуації. Водночас велике значення як чинник стійкості має наявність близьких людей, родини чи друзів, громад, готових надати підтримку [27]. У цьому виявляється нерозривний зв'язок між індивідуальною та суспільною стійкістю.

Дослідження психологічної резильєнтності в складних травматичних обставинах, що проводилися в різних країнах (Боснія та Герцеговина, Сирія та ін. [5]), показали, що вона є вищою, якщо особа може спиратися на міцні соціальні зв'язки, має підтримку родини та друзів, сама є активним соціальним суб'єктом, волонтерить, допомагає іншим.

Стійкість особистості — перший і головний з рівнів забезпечення суспільної стійкості. Другий — мезорівень, стійкість сім'ї, громади, тобто здатність до адаптації до викликів та розвитку груп людей. Третій — макрорівень, стійкість на національному та глобальному рівнях, що передбачає суспільну єдність, інклюзивність, здатність різноманітних груп населення спільно долати ризики і рухатися вперед після потрясінь, включає стійкість соціальних інститутів, як-от місцеві та державні органи врядування, неурядові організації.

На індивідуальному рівні в результаті переміщень, тим більше вимушених, люди зазвичай зазнають втрат (родини, звичного оточення, фінансових засобів), переживають економічну маргіналізацію, соціальну ізоляцію та культурне відчуження. На мезорівні міграція руйнує сталі відносини в сім'ї та громаді, тобто є викликом для їхнього стабільного функціонування. На макрорівні, в масштабах країни, регіону ризики міграції для територій, звідки мігранти вибувають, полягають передусім у зменшенні трудового та інтелектуального потенціалу, а для територій прибуття — в необхідності значних зусиль та витрат для облаштування мігрантів, що особливо актуально, коли мова йде про біженців, прибуття яких є результатом раптових несприятливих подій.

Тут найважливіше те, що міграція (передусім та, яка відбувається під впливом загрозливих обставин, й дає людям змогу зберегти життя і здоров'я), є засобом адаптації до разючих чинників, складовою стійкості на індивідуальному та колективному рівнях. На макрорівні для країн походження в короткостроковій перспективі завдяки виїзду населення міграція забез-

печує зменшення тиску на державні інститути, які в умовах кризи, тим більше війни, працюють у надзвичайному режимі.

Незалежно від рівня (суспільний, індивідуальний) стійкість можна розуміти як атрибут системи і як результат. Проте в науковій літературі все частіше стійкість розглядають як процес. Це не лише здатність адаптуватися та відновлюватися попри несприятливі обставини, тобто повернутися до попереднього стану або близького до нього, а й трансформуватися, що передбачає перетворення шоку на можливість. Такий погляд на стійкість призводить до висновку, що стійкість є суспільно виробленим і сконструйованим феноменом, а отже, може бути метою політичної діяльності, найперше у сфері управління ризиками, зокрема протидії руйнівним наслідкам збройного конфлікту, потокам біженців.

Як політична категорія стійкість широко використовувана останніми роками багатьма державами та міжнародними структурами, які сформували стратегії, плани, програми, спрямовані на її забезпечення. Так, стійкість є ключовим принципом ухвалених ООН у 2015 р. Цілей сталого розвитку. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) відповідно до свого мандата сприяє стійкості вимушених мігрантів (біженців, шукачів притулку, ВПО), надаючи їм допомогу у подоланні травматичного досвіду втечі, й громад-реципієнтів.

Стійкість проголошена новим компасом для формування європейської політики та стратегічного планування Європейського Союзу. В Регламенті 2021/241 від 12 лютого 2021 р. [28], яким створено Фонд відновлення та стійкості (*Recovery and Resilience Facility, RRF*), висунуто мету забезпечення відновлення економіки ЄС після пандемії *Covid-19* та підвищення стійкості держав-членів до майбутніх викликів. У переліку криз, з якими стикаються країни Європи, і які впливають на їхню стійкість, названо демографічний дисбаланс та міграційний тиск.

Геополітична складова забезпечення стійкості ЄС та його країн-членів передбачає, крім іншого, підтримку стійкості третіх держав, які можуть бути джерелом криз для Співдружності, зокрема міграційних.

Висновки. З викладеного матеріалу видно, що, по-перше, вплив міграції на стійкість у різних її аспектах амбівалентний, може сприяти як її зміцненню, так і руйнуванню; по-друге, всі виміри та рівні стійкості не є ізольованими, формують єдину систему, де загрози одній з її складових, у т.ч. спричинені міграцією, підривають цілісність; по-третє, формування адекватних політичних рішень, здатність інституцій до їх реалізації, зокрема міграційна політика, що включає режим кордонів та прибуття іноземців, заходи з їх інтеграції, забезпечення недискримінації, підтримку культурного розмаїття тощо, є важливими інструментами забезпечення суспільної стійкості.

Політика зміцнення стійкості у взаємозв'язку з міграційною політикою передбачає сприяння здатності мігрантів до економічного самозабез-

печення, посилення інституційної спроможності держав з регулювання міграційних процесів, підвищення ефективності кризового менеджменту у випадку міграційних криз, посилення зв'язку між гуманітарними цілями, тобто захистом прав мігрантів, та цілями, спрямованими на ліквідацію першопричин масових переміщень населення. У процесі розроблення міграційної політики також потрібно враховувати, що міграція є не лише викликом, а й потужним механізмом стійкості людей, громад і держав. Вона забезпечує уникнення наслідків лих для життя та здоров'я, економічну підтримку, поповнення робочої сили, розвиток людського капіталу, досвід адаптації до кризових ситуацій тощо.

Враховуючи, що Україна в результаті повномасштабної війни перетворилася на арену масових вимушених переміщень, роль міграційної політики держави як інструменту суспільної стійкості надзвичайно зростає. Її завдання полягає у віднайденні ефективних відповідей на виклики, зумовлені міграцією, водночас із використанням потенціалу міграції для посилення стійкості держави та її громадян.

Міграція як інструмент стійкості потребує належних політичних рішень, серед яких забезпечення прав переміщених осіб, допомога в інтеграції ВПО в місцях вселення, або в їх поверненні чи переселенні, створення умов для добровільного сталого повернення біженців війни з-за кордону, посилення зав'язків з українцями за кордоном, ставлення до них як до частини української нації і як до потенційних повернених, активна міжнародна співпраця у сфері міграції з країнами перебування українців.

Спрямована на посилення стійкості держави, громад і окремих індивідів політика щодо ВПО має бути комплексною та багаторівневою, виходити з того, що вимушені переселенці — не лише вразлива група, а й потенційний ресурс розвитку. Вона має сприяти віднайденню тривалого рішення проблем ВПО, їх перетворенню на повноцінних учасників суспільного, економічного та політичного життя, зміцнити громади вселення, забезпечити їх інклюзивність, здатність до швидкого відновлення і подальший розвиток. Це потребує ефективного вирішення житлового питання, сприяння працевлаштуванню та економічній самодостатності переселенців, надання їм необхідної психологічної підтримки, усунення бар'єрів між прибулим і місцевим населенням.

Передумовою збереження біженців війни як частини української нації є захист їхніх прав, належне надання консульських послуг, правової допомоги, постійна співпраця з країнами перебування та іншими міжнародними партнерами щодо врегулювання правового статусу біженців, забезпечення доступу до освіти, медицини та працевлаштування, спільне з урядами країн-реципієнтів та міжнародними організаціями розроблення та імплементація програм підтримки добровільного повернення цих біженців на Батьківщину.

Враховуючи, що частина українців з безпекових та інших причин визначається на триваліше перебування за межами держави, проте в майбутньому і за певних обставин може повернутися додому, міграційна політика має бути спрямованою також і на потенційних поверненців, на захист прав та інтересів громадян за кордоном, зміцнення зв'язків з ними, залучення зароблених українцями за кордоном коштів для житлового будівництва, відкриття бізнесів та нових робочих місць на Батьківщині, тобто забезпечення умов для повернення та реінтеграції мігрантів. Вкрай важливим для збереження культурної ідентичності та національної єдності є підтримка української мови, культури та освіти в діаспорі, розвиток українського шкільництва.

Ще одним напрямом міграційної політики, спрямованої на посилення економічної стійкості держави, є поповнення робочої сили за рахунок трудової імміграції з-за кордону, яка за умови її ефективного регулювання могла б сприяти відбудові та інноваційному розвитку економіки України.

Дослідження міграції в контексті суспільної та індивідуальної стійкості варті продовження, оскільки стійкість є позитивним конструктом, де в центрі уваги не ризики та негаразди, а шляхи їх подолання, що створює перспективу для пошуків шляхів подолання кризи та подальшого поступу.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. UNDRR (2015). Sendai Framework Terminology on Disaster Risk Reduction. <https://www.undrr.org/terminology/resilience>
2. Bulek, M., & Lutsevych, O. (2020). Resilient Ukraine: Protecting society from Russian aggression. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2020-10/2020-09-17-resilient-ukraine-boulegue-lutsevych-ukainian.pdf>
[Булек, М., & Луцевич, О. (2020). Стійка Україна. Захист суспільства від російської агресії].
3. Keck, M., & Sakdapolrak, P. (2013). What Is Social Resilience? *Lessons Learned and Ways Forward*. *Erdkunde*, 67, 5—18. <https://doi.org/10.3112/erdkunde.2013.01.02>
4. Anderson, B., Poeschel, F., & Ruhs, M. (2020). COVID-19 and systemic resilience: What role for migrant workers? International Organization for Migration (IOM). Geneva. <https://publications.iom.int/system/files/pdf/systematic-resilience.pdf>
5. Pavlyk, N., Gordon, M., & Olentsevych, N. (2024). Social integration of internally displaced persons in host communities: Survey results. *Social Pedagogy: Theory and Practice*, 2, 73—79. <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-73-79>
[Павлик, Н., Гордон, М., & Оленцевич Н. (2024). Соціальна інтеграція людей зі статусом ВПО у приймаючих громадах: результати опитування. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*, 2, 73—79].
6. Myronovych, S., Machlouzarides, M., Sereda, P., & Dagli-Hustings, I. (2024). Sharp wave 3. Big picture report. Resilience during the Full-Scale War. Data from 2022, 2023 and 2024. UNDP. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-07/doc_pfrukr24_wave_3_report_v4.pdf
7. UNHCR, & Ombudsman (2025). Protection survey in Ukraine No. 1. https://drive.google.com/file/d/1JhVsTgW3GD9lVDZG7KJl5VbSRV_aLOPT/view?fbclid=IwY2xjawL7lONleHRuA2FlbQlXmABicmlkETFoT2t6RjVodE5QV0xaMGhUAR62O_p8o1Ugd

- Lmp9d_XJExxcnj9Rq268qY5l3TRUsHnnErqmRoQ84Vf1o1lgA_aem_7Xratz1P438EjmY8P6nMnW
[УВКБ ООН, & Омбудсмен (2025). Опитування з питань захисту в Україні № 1].
8. Shvarts, K. (2024). Millions of broken families due to the war. *Unian*. https://www.unian.ua/society/viyna-v-ukrajini-milyoni-rozbitih-simey-the-economist-rozkriv-glibinu-tragediji-12684618.html?utm_source=chatgpt.com
[Шварц К. (2024). Мільйони розбитих сімей через війну. *УНІАН*].
 9. Aiyar, S., Barkbu, B. B., & Topalova, P. et al.(2016). The Refugee Surge in Europe: Economic Challenges. *Staff Discussion Notes*, 2016/002. <https://doi.org/10.5089/9781513552590.006>
 10. Kozhemiakin, S. (2025). Poland earned billions of dollars from Ukrainians: An impressive amount revealed. *oboz.ua*. https://www.obozrevatel.com/ukr/ekonomika-glavnaya/economy/polscha-zarobila-milyardi-dolariv-na-ukraintsyah-nazvano-vrazhayuchu-sumu.htm?utm_source=chatgpt.com
[Кожемякін, С. (2025). Польща заробила мільярди доларів на українцях: названо вражаючу суму. *oboz.ua*].
 11. Deloitte, & UNHCR (2025). Analysis of the impact of refugees from Ukraine on the economy of Poland. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/116621>
 12. IMPACT (2025). Getting by, not moving up: Labour Market Integration of Ukrainian Women Refugees in Poland — Longitudinal Survey of Ukrainian Refugees, Round 32. https://reliefweb.int/report/poland/getting-not-moving-labour-market-integration-ukrainian-women-refugees-poland-longitudinal-survey-ukrainian-refugees-round-32-may-2025-enuk?utm_source=chatgpt.com
 13. Schwartz, D. (2025). Almost 300 thousand Ukrainians are employed in Germany. *DW*. <https://www.dw.com/uk/v-nimeccini-pracevlastovani-majze-300-tisac-ukrainciv/a-71673400#:~:text=...>
[Шварц Д. (2025). В Німеччині працевлаштовані майже 300 тисяч українців. *DW*].
 14. UK Government (2025). Analysis of Ukrainian Nationals in employment in the UK, March 2022 to June 2025. *GOV.UK*. <https://www.gov.uk/government/publications/analysis-of-ukrainian-nationals-entering-employment-in-the-uk>
 15. Sologoub, I. (2024). Return or stay? What factors impact the decisions of Ukrainian refugees. *Vox Ukraine*. https://voxukraine.org/povernutysya-chy-zalyshytysya-yaki-chynnyky-vplyvayut-na-rishennya-ukrayinskyh-bizhentsiv#_ftnref2
[Сологуб, І. (2024). Повернутися чи залишитися? Які чинники впливають на рішення українських біженців. *Вокс Україна*].
 16. NBU (2024). Private remittances. https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_y.pdf?utm_source=chatgpt.com
[НБУ (2024). Приватні перекази].
 17. Worldbank (2025). Ukraine. https://data.worldbank.org/country/ukraine?locale=ru&utm_source=chatgpt.com
 18. Edwards, M., & Berdyskykh, K. (2024). Ukraine lays its tracks to Europe. <https://foreignpolicy.com/2024/07/04/ukraine-trains-railways-transit-war-russia-europe/>
 19. Świdrowska, E. & Stano, K. (2025). Refugee students from Ukraine in Polish schools. Whath as changed in the 2024/2025 school year? *Data analysis report*. Center for Citizenship Education in cooperation with the United Nations Children's Fund (UNICEF). https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2025/01/Enrollment-report_CEO_UNICEF_10.2024_ENG-1.pdf
 20. Pavlyuk, O. (2025). A record number of Ukrainian students are studying in Germany. *European Pravda*. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/07/14/7215911/#:~:text=...>
[Павлюк, О. (2025). У Німеччині вчиться рекордна кількість українських учнів. *Європейська правда*].

21. Gorbachev, S. (2025). Almost 356,000 Ukrainian children study simultaneously in two schools: remotely in Ukraine and in-person abroad. *New Ukrainian School*. <https://nus.org.ua/2025/02/05/majzhe-356-tysyach-ukrayinskyh-ditej-navchayetsya-odnochasno-u-dvoh-shkolah-dystantsijno-v-ukrayinskij-i-ochno-za-kordonom-mon/...>
[Горбачов, С. (2025). Майже 356 тисяч українських дітей навчається одночасно у двох школах: дистанційно в українській і очно за кордоном. *Нова Українська школа*].
22. National University «Lviv Polytechnic» (2023). MIOC presented the results of the study «Ukrainian schooling abroad: How the war in Ukraine affected it». https://lpnu.ua/news/miok-prezentuvav-rezultaty-doslidzhennia-ukrainske-shkilnytstvo-za-kordonom-iak-vplynula-viina?utm_source=chatgpt.com
[Національний університет «Львівська політехніка» (2023). МІОК презентував результати дослідження «Українське шкільництво за кордоном: як вплинула війна в Україні»].
23. Bezpyatchuk, Zh., & Karpyak, O. (2021). «Dead Land» of Donbas: How Flooded Mines Are Destroying the Region. *BBC News Ukraine*. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58360575>
[Безп'ятчук, Ж., & Карп'як, О. (2021). «Мертва земля» Донбасу. Як затоплені шахти знищують регіон. *BBC News Україна*].
24. Public Health Center of Ukraine. (2025). The war that destroys all living things. <https://phc.org.ua/news/viyna-scho-znischue-vse-zhive-u-den-dovkillya-govorimo-pro-ekologichni-naslidki-rosiyskoi>
[Центр громадського здоров'я України (2025). Війна, що знищує все живе].
25. IOM (2024). Pathway for regular migration: perceptions of migrant workers and recovery in Ukraine. https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2025-01/iom_ukr_pathways-for-regular-migration_perceptions-of-migrant-workers-and-recovery-in-ukraine_july-2024.pdf
26. Rating Group (2023). Sociological survey for Independence Day. <https://www.ratinggroup.ua/news/soc-olog-chne-dosl-dzhennya-do-dnya-nezalezhno-uyavlennya-pro-patr-otizmta-maybutn-ukra-ni-16-20-se>
[Rating Group (2023). Соціологічне дослідження до Дня Незалежності].
27. Andrushko, Y., & Lanza, S. T. (2024). Exploring Resilience and Its Determinants in the Forced Migration of Ukrainian Citizens: A Psychological Perspective. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 21 (11), 1409. <https://doi.org/10.3390/ijerph21111409>
28. Regulation (EU) 2021/241 of the European Parliament and of the Council of 12 February 2021 establishing the Recovery and Resilience Facility (2021). *Official Journal of the European Union*. <http://data.europa.eu/eli/reg/2021/241/oj>

Стаття надійшла до редакції журналу 10.09.2025

Olena Malynovska, Dr. Sc. (Public Administration), Chief Researcher
National Institute for Strategic Studies
01030, Ukraine, Kyiv, Pyrogova str., 7a
E-mail: malynovska@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5305-0253
Scopus ID: 57190283069

MIGRATION AS A CHALLENGE, SOURCE, AND INSTRUMENT OF INDIVIDUAL AND SOCIETAL RESILIENCE

Under the conditions of a large-scale, protracted war and the mass forced displacement of Ukraine's population, research on the resilience of the state and the impact of migration processes on individual and societal resilience is of exceptional relevance. Accordingly, the

purpose of this article is to analyze the interrelationship between resilience and migration in the specific historical context of Ukraine. To achieve this goal, general scientific methods of cognition were applied: systemic, structural-functional, comparative, and historical. The novelty of the results lies in identifying the relationship between migration and resilience and formulating recommendations for migration policy measures aimed at strengthening the resilience of individuals and society as a whole in the context of migration.

The article demonstrates the ambivalent impact of migration on resilience, which acts both as a challenge and as an instrument of individual and societal resilience. It highlights that forced population displacements generate considerable social, economic, cultural, and political risks, yet simultaneously protect individuals from threats to life and health while creating opportunities for rebuilding lives and pursuing further development. At the individual level, migration is associated with the loss of social ties, marginalization, and psychological trauma, but it also facilitates the formation of adaptive strategies and resilience. At the macro level, for countries of origin, population outflow reduces pressure on labor markets and social welfare systems, provides remittances that are vital for households and national economies, and contributes to the development of human capital through knowledge and skills acquired by migrants abroad, while simultaneously entailing risks of demographic decline and brain drain. For host countries, the inflow of migrants supports economic growth and labor force renewal, yet also generates challenges for social cohesion, potentially fueling societal radicalization and strengthening far-right movements. Migration's influence on cultural and political resilience is ambivalent. For Ukrainian war refugees, the preservation of national identity, language, and culture has become both an act of resistance and a source of resilience, as well as a means of promoting Ukrainian culture abroad. At the same time, the cultural resilience of Ukrainians abroad — particularly among children and youth growing up in foreign cultural environments — faces significant challenges. Politically, Ukrainians abroad act as agents of public diplomacy, shaping public opinion in host societies and thereby encouraging governments to support Ukraine. Despite its negative consequences, the mass presence of Ukrainians abroad enhances the international legitimacy of the Ukrainian state and establishes new channels of influence on international relations through the diaspora.

The study concludes that resilience is a socially significant phenomenon and should therefore be recognized as a key objective of political action. Migration policy, as a tool of crisis management — particularly in addressing the destructive effects of mass forced displacements caused by armed conflict — should aim not only to mitigate risks but also to harness the potential of migration as a resource for Ukraine's recovery and sustainable development during the war and throughout the post-war reconstruction process. Among the directions of such a policy are finding a sustainable solution to the problems of internally displaced persons in the interests of both the displaced and the host communities, creating conditions for the return of war refugees to their homeland, and strengthening ties with Ukrainians abroad as part of the Ukrainian nation.

Keywords: migration, socio-economic resilience, psychological resilience, internally displaced persons, refugees, war in Ukraine.

Cite: Petrukha, Nina, Petrukha, Serhii, & Velykyi, Yevhenii (2025). Rozvytok nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia yak chynnyk dovhostrokovoho demografichnoho zrostantia [Development of Non-State Pension Provision as a Factor of Long-Term Demographic Growth]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika* — *Demography and Social Economy*, 4 (62), 97—113.

УДК 35.087.43:336(477)

JEL Classification: J32; G23; J11

НІНА ПЕТРУХА, канд. екон. наук, доц.

Київський національний університет будівництва і архітектури

03037, Україна, м. Київ, проспект Повітряних Сил, 31

E-mail: nninna1983@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3805-2215

Scopus ID: 58000960900

СЕРГІЙ ПЕТРУХА, канд. екон. наук, доц.

Київський національний університет будівництва і архітектури

03037, Україна, м. Київ, проспект Повітряних Сил, 31

E-mail: psv03051984@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8859-0724

Scopus ID: 57006812300

ЄВГЕНІЙ ВЕЛИКИЙ, аспірант

Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України

01032, Україна, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60

E-mail: velikiy.evgeniy@gmail.com

ORCID: 0009-0002-3684-0856

РОЗВИТОК НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ЧИННИК ДОВГОСТРОКОВОГО ДЕМОГРАФІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Актуальність статті обґрунтована необхідністю пошуку ефективних механізмів для пом'якшення наслідків старіння населення та гарантування фінансової стабільності пенсійної системи в умовах демографічних змін, що потребує дослідження ролі недержавного пенсійного забезпечення у формуванні довгострокових демографічних тенденцій.

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Метою роботи є визначення ролі та впливу розвитку недержавного пенсійного забезпечення на формування довгострокових демографічних тенденцій, зокрема старіння населення і збільшення тривалості життя. Методологічною основою дослідження стали діалектичний метод, системний підхід, прийоми абстрагування й узагальнення, порівняльний і статистичний аналіз, регресійний аналіз. Новизна статті полягає у комплексному дослідженні впливу недержавного пенсійного забезпечення на довгостроковий демографічний розвиток України, зокрема старіння населення, фінансову стабільність людей пенсійного віку, трудову активність та збільшення тривалості життя. Побудовано модель залежності середньої очікуваної тривалості життя при народженні від рівня ВВП на одну особу за паритетом купівельної спроможності для країн світу. Обґрунтовано взаємозв'язок між рівнем економічного розвитку та демографічними показниками у країнах Європи та Україні. Визначено фактори та процеси, що впливають на динаміку кількості недержавних пенсійних фондів і компаній зі страхування життя в Україні, а також зміну обсягу їхніх активів у 2015—2023 роках. Проаналізовано розподіл учасників недержавних пенсійних фондів за віковими групами та їхній внесок у фінансову стабільність населення. Побудовано регресійну модель залежності пенсійних виплат недержавних пенсійних фондів від ВВП на одну особу в Україні. Охарактеризовано вплив недержавного пенсійного забезпечення на демографічні показники: старіння населення, трудову активність та міграційні процеси. Виокремлено ключові фактори, які мають вирішальне значення для оцінки довгострокового демографічного розвитку України та ролі недержавного пенсійного забезпечення у формуванні фінансової стабільності старіючого населення. Узагальнено заходи щодо стимулювання участі населення у недержавному пенсійному забезпеченні для організації фінансової стабільності старіючого населення. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення є важливим інструментом пом'якшення наслідків старіння населення, оскільки сприяє фінансовій стабільності пенсіонерів та зменшенню навантаження на державну пенсійну систему. Аналіз показав, що існує пряма залежність між рівнем економічного розвитку та ефективністю недержавного пенсійного забезпечення, що підтверджено міжнародними порівняльними даними. Запровадження стимулювальних заходів, як-от податкові пільги та підвищення фінансової грамотності населення, покликане значно розширити участь громадян у недержавному пенсійному забезпеченні та підвищити рівень їхньої соціальної захищеності.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, компанії зі страхування життя, демографічні зміни, міграція, очікувана тривалість життя, старіння населення, участь у робочій силі, пенсійні активи.

Постановка проблеми та актуальність. Забезпечення стабільного розвитку пенсійних систем у різних країнах світу нині є гострою проблемою, особливо в контексті старіння населення та демографічних змін. Державні пенсійні системи часто зіштовхуються зі значним фінансовим навантаженням у зв'язку зі збільшенням тривалості життя, зниженням народжуваності та скороченням робочої сили. У світлі цих змін недержавне пенсійне забезпечення (НПЗ) постає як ефективне рішення для доповнення державної пенсійної системи і підвищення фінансової стабільності. Однак повноцінному розвитку НПЗ можуть заважати регуляторні бар'єри, низька фінансова грамотність та відсутність довіри населення до приватних пенсійних схем. Без належних реформ і стимулів участь у недержавних пенсійних

програмах залишається обмеженою, що зменшує їх потенціал на шляху до розбудови сталого демографічного та економічного зростання.

Актуальність дослідження полягає у необхідності визначення шляхів удосконалення НПЗ як чинника подолання демографічних викликів. Відомо, що надійна пенсійна система покликана стимулювати підвищення рівня життя людей похилого віку, зменшуючи ризики бідності та соціальної ізоляції. В цьому аспекті НПЗ також сприяє довгостроковому накопиченню капіталу, який можна реінвестувати в економіку, підтримуючи економічне зростання та стабільність. Враховуючи щораз більший демографічний дисбаланс у всьому світі, роль НПЗ у забезпеченні довгострокової демографічної та економічної стабільності потребує глибокого аналізу й рекомендацій щодо удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях М. Демченка (M. Demchenko), Д. Третяк (D. Tretiak) і Л. Баранник (L. Baranuk) [1—3] акцентовано увагу на проблемах і суперечностях розвитку пенсійного та накопичувального страхування в Україні, зокрема на недостатній ефективності діяльності страхових компаній та обмеженнях у сфері НПЗ. Науковці підкреслюють необхідність удосконалення нормативно-правового регулювання, підвищення фінансової надійності та диверсифікації джерел фінансування, спираючись на досвід європейських країн. Результати досліджень А. Колота (A. Kolot), О. Герасименко (O. Herasymenko), С. Лондара (S. Londar) і Л. Лондар (L. Londar) [4—5] розкривають нові підходи до зміцнення соціального захисту та фінансової стійкості через запровадження безумовного базового доходу як елементу нового суспільного договору та використання інфляційно-індексованих державних цінних паперів. Науковці наголошують на їх потенціалі для підвищення якості життя населення, оптимізації розподільчих відносин та створення довгострокових фінансових ресурсів, що сприятимуть розвитку НПЗ. Зарубіжні дослідники Дж. Біккер (J. Bikker), Д. Бродерс (D. Broeders), Д. Холландерс (D. Hollanders), Е. Пондс (E. Ponds), М. Гілл (M. Hill) і П. Тейлор-Губі (P. Taylor-Gooby) [6—8] аналізували взаємозв'язки між віковою структурою учасників і стратегіями розміщення активів недержавних пенсійних фондів, роль НПЗ у підвищенні соціальної інклюзії та вплив рівня довіри до державних і недержавних інституцій на ефективність пенсійних реформ, що уможливорює окреслити ключові виклики у забезпеченні стійкості пенсійних систем у контексті суспільних трансформацій.

Попри ґрунтовний теоретичний аналіз досліджуваної теми, все ще невирішеними на сьогодні залишаються питання довгострокової стійкості НПЗ в умовах війни, економічної нестабільності та демографічних змін в Україні. Недостатньо розглянутими є механізми підвищення довіри населення до НПЗ, особливо з урахуванням низького рівня фінансової грамотності та побоювань щодо ризиків втрати накопичень. Відкритим залишає-

ться питання оптимального балансу між державним і недержавним секторами пенсійного забезпечення для реалізації фінансової стабільності старіючого населення. Також потребує більш глибокого аналізу роль НПЗ у стимулюванні трудової активності та його вплив на міграційні процеси.

Новизна статті полягає у комплексному дослідженні впливу НПЗ на довгостроковий демографічний розвиток України, зокрема старіння населення, фінансову стабільність людей пенсійного віку, трудову активність та збільшення тривалості життя.

Метою статті є визначення ролі та впливу розвитку НПЗ на формування довгострокових демографічних тенденцій, зокрема старіння населення і збільшення тривалості життя.

Методи дослідження. У дослідженні використано діалектичний метод та системний підхід — для виявлення взаємозв'язку між економічними та демографічними процесами у сфері НПЗ; методи абстрагування, узагальнення і порівняльного аналізу — для формулювання теоретичних висновків і систематизації досвіду зарубіжних країн щодо впливу системи НПЗ на демографічний розвиток; статистичний та регресійний аналіз застосовано для оцінки динаміки НПЗ і моделювання його впливу на тривалість життя й фінансову стабільність населення. Інформаційною базою роботи стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців, матеріали державної статистики, дані Світового банку, міжнародних аналітичних агенцій та експертів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні НПЗ є альтернативною або додатковою формою пенсійних виплат, яка формується за рахунок добровільних внесків громадян, роботодавців або фінансових установ. На відміну від державної пенсійної системи, в основі НПЗ лежить накопичувальний механізм, що дає змогу людям самостійно формувати свої пенсійні заощадження. Це забезпечує фінансову незалежність громадян у старості, знижує навантаження на державний бюджет і сприяє економічній стабільності. Натомість довгостроковий демографічний розвиток залежить від таких факторів як рівень народжуваності, тривалість життя та баланс між поколіннями в суспільстві. Ефективна система НПЗ стимулює економічну активність населення, дозволяючи людям відкладати вихід на пенсію та продовжувати працювати. Крім того, наявність стабільної пенсійної системи потенційно позитивно впливає на міграційні процеси, зменшуючи відтік працездатного населення за кордон.

Розглянемо детальніше теоретичні та практичні аспекти впливу НПЗ на такі показники довгострокового демографічного розвитку: старіння населення, трудова активність, посилення безпеки сім'ї, рівень народжуваності та міграція робочої сили.

НПЗ відіграє значну роль у формуванні демографічних процесів, впливаючи на пенсійну поведінку та зайнятість населення. Коли населення країни має доступ до ефективно структурованих приватних пенсійних схем, то

в цих умовах стає можливим завчасне планування виходу на пенсію, зменшуючи залежність від державної підтримки. Крім того, недержавні пенсії створюють стимули для відкладеного виходу на пенсію, оскільки люди з пенсійними планами із визначеними внесками часто продовжують працювати, щоб накопичити більше заощаджень. Така розширена участь на ринку праці допомагає пом'якшити наслідки старіння робочої сили, зменшуючи економічне напруження, спричинене скороченням населення працездатного віку. Більше того, у країнах із потужною приватною пенсійною системою рівень бідності людей похилого віку нижчий, що сприяє підвищенню рівня життя та покращенню здоров'я пенсіонерів. Як наслідок, розвинений сектор НПЗ сприяє демографічній стабільності, гарантуючи, що особи похилого віку залишатимуться фінансово незалежними і займатимуться економічною діяльністю впродовж більш тривалого часу.

Система НПЗ опосередковано має вплив також на фінансову безпеку її учасників — фізичних осіб, що, зі свого боку, теж впливає і на рівень народжуваності. В значній частині країн світу у період старості люди покладаються на підтримку сім'ї у зв'язку із недостатнім державним пенсійним забезпеченням, що перешкоджає молодим поколінням мати більше дітей через фінансовий тягар. Надійна приватна пенсійна система знімає ці проблеми, забезпечуючи людям похилого віку достатній дохід і зменшуючи потребу у фінансовій підтримці між поколіннями. Тому молодші сім'ї почувуються більш впевнено, плануючи народження кількох дітей, знаючи, що фінансове благополуччя їхніх батьків захищено.

Розвинена система НПЗ сприяє економічній стабільності, що теж впливає на міграційні процеси та загальні демографічні тенденції. Країни, де система НПЗ перебуває на високому рівні свого розвитку, залучають кваліфіковану робочу силу, адже люди прагнуть фінансової безпеки на пенсії та віддають перевагу місцям зі стабільним пенсійним забезпеченням. І навпаки, у країнах із менш розвинутим приватним пенсійним забезпеченням працівники через еміграцію шукають можливості, за яких забезпечується краща довгострокова фінансова безпека. Крім того, НПФ виступають інституційними інвесторами «довгих грошей», спрямовуючи капітал у національну економіку та сприяючи створенню робочих місць. Ця економічна стабільність приваблює молоде покоління та кваліфікованих спеціалістів, врівноважуючи демографічні зміни та пом'якшуючи скорочення населення. Зрештою, розвиток НПЗ зміцнює економічну стійкість, зменшує демографічний дисбаланс і сприяє сталому зростанню населення шляхом сприяння безпечному та передбачуваному фінансовому середовищу (рис. 1).

Отже, з рис. 1 видно, що НПЗ створює всі необхідні передумови для стабільного доходу пенсіонерів, зменшуючи їхню залежність від молодого покоління та фінансове навантаження на сім'ї. Фінансова стабільність на пенсії є вагомим чинником покращення умов життя та доступу до медичної

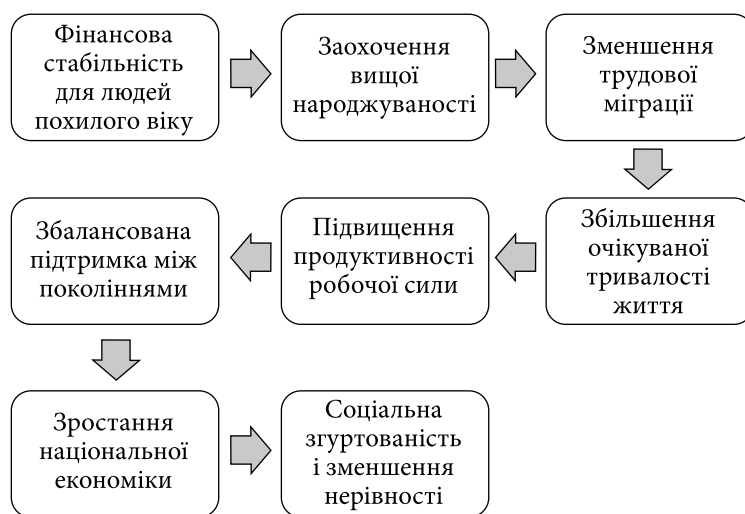

Рис. 1. Вплив НПЗ на довгостроковий демографічний розвиток
Джерело: побудовано авторами за [2—3; 9].

допомоги, що сприяє подовженню тривалості життя. Заохочення до накопичення пенсійних заощаджень стимулює участь упродовж довгого періоду часу до трудової діяльності та підвищує продуктивність праці. Це також зменшує економічний тягар на працездатне населення, даючи йому змогу більше інвестувати у власний добробут та планування сім'ї. Інвестиції приватних пенсійних фондів у різного роду інфраструктурні проекти сприяють економічному розвитку країни, що опосередковано підтримує демографічну стабільність. Крім того, система НПЗ забезпечує рівний доступ до фінансових ресурсів у похилому віці, запобігаючи соціальній нерівності. Водночас варто наголосити на тому, що позитивний вплив НПЗ на демографічне зростання не є постійним і має тенденцію зменшуватись із підвищенням рівня життя населення. На початкових етапах розвитку економіки НПЗ відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності людей похилого віку, що сприяє зниженню рівня бідності та підвищенню добробуту. Це позитивно впливає на соціальну згуртованість і може частково підтримувати відтворювальні процеси. Проте зі зростанням доходів громадян та загального рівня життя вплив НПЗ на демографічні показники стає менш відчутним. Досвід розвинених країн свідчить, що високі стандарти життя часто поєднуються із низьким рівнем народжуваності. Це пояснюється зміною пріоритетів населення, зростанням ролі самореалізації та професійного розвитку, а також значними сумами коштів, які йдуть на догляд за дітьми [6].

На рис. 2 наведено залежність середньої очікуваної тривалості життя при народженні від рівня ВВП на одну особу в міжнародних доларах за

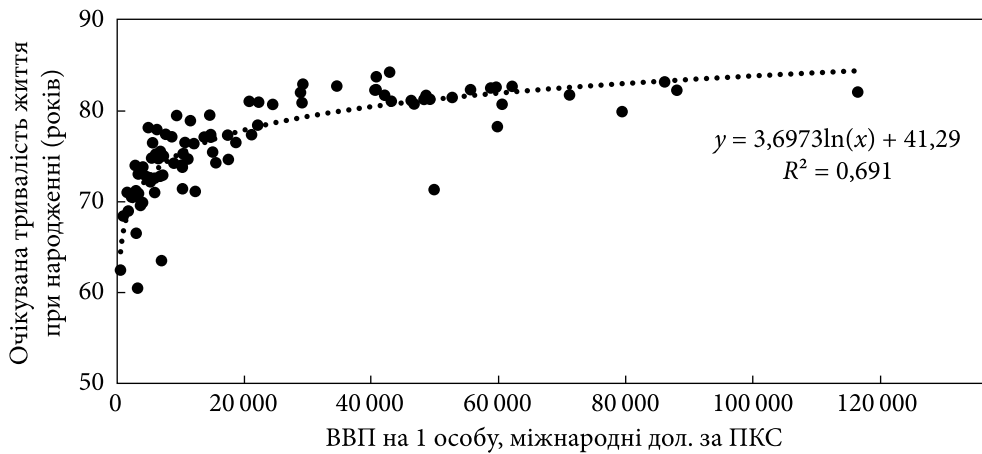

Рис. 2. Залежність середньої очікуваної тривалості життя при народженні від ВВП на 1 особу

Джерело: побудовано авторами за даними [10—11].

паритетом купівельної спроможності (ПКС) для 85 країн світу. Дані представлені у вигляді розкиду точок, які відображають країни з різним рівнем економічного розвитку. Лінія тренду має логарифмічну форму, що свідчить про збільшення темпів зростання очікуваної тривалості життя зі збільшенням доходу. Зокрема, спостерігається значний приріст тривалості життя на початковому рівні ВВП на одну особу (до 20 тис. дол. США) у більшості країн, тоді як після цього значення лише незначна кількість аналізованих країн може продемонструвати одночасно і високий розмір ВВП на одну особу, і середню тривалість життя понад 80 років. Загалом значення коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,691$) вказує на доволі сильний зв'язок між цими двома показниками. Це підтверджує той факт, що економічне зростання є важливим фактором покращення тривалості життя, але на певному рівні доходу вплив додаткового збільшення ВВП на одну особу стає менш вираженим.

На рис. 3 показано більш детально співвідношення ВВП на одну особу за ПКС (у дол. США) та очікуваної тривалості життя при народженні у країнах Європи та Україні за 2023 рік. Зокрема, спостерігається чітка залежність між рівнем економічного розвитку та тривалістю життя: країни з вищим ВВП на одну особу (Швейцарія, Норвегія та Австрія) мають очікувану тривалість життя понад 82 роки. У країнах із нижчим рівнем доходу, зокрема в Румунії, Молдові та Україні, цей показник суттєво нижчий. Україна демонструє найнижчий рівень ВВП на одну особу (10 731 дол. США) та очікувану тривалість життя (68,6 років), що значно поступається навіть сусіднім країнам. Зменшення ВВП на одну особу супроводжується поступовим скороченням тривалості життя, однак цей зв'язок не є лінійним —

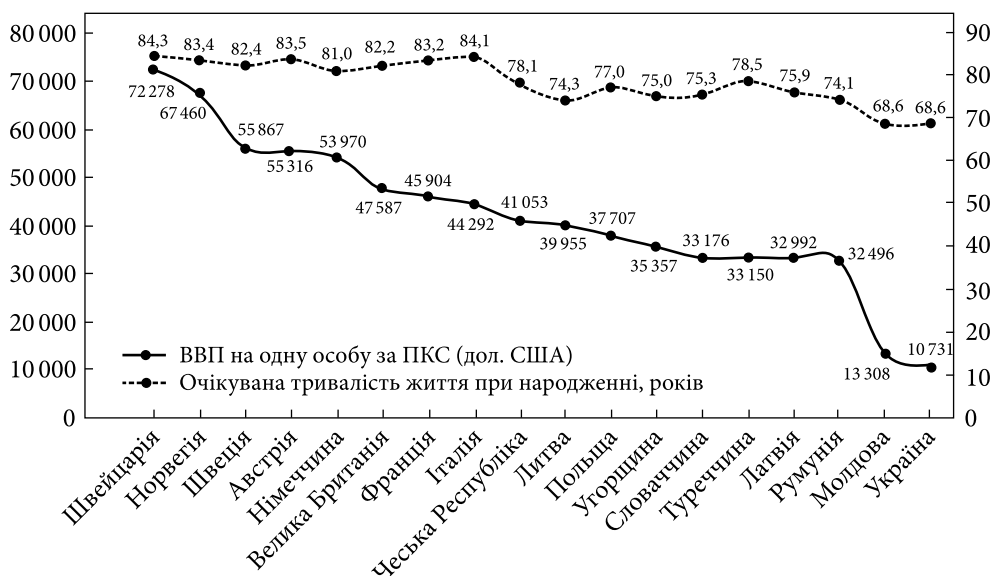

Рис. 3. ВВП на 1 особу за ПКС та очікувана тривалість життя при народженні в Європі та Україні у 2023 р.

Джерело: побудовано авторами на основі [10—11].

у країнах із середнім рівнем доходу, як-от Литві чи Польщі, спостерігається відносно висока тривалість життя [12; 13]. Це свідчить про вплив не лише економічних, а й соціальних, медичних та екологічних факторів на тривалість життя населення. Дані рис. 3 ще раз підкреслюють необхідність економічного розвитку й покращення соціальної політики для підвищення якості та тривалості життя, і НПЗ відіграє в цьому процесі досить вагому роль.

Для кращого розуміння того, як НПЗ в Україні впливає на довгостроковий демографічний розвиток, проаналізуємо принципи, закладені у ст. 4 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення»¹. Зокрема, добровільна участь фізичних осіб та зацікавлених роботодавців у внесках до недержавних пенсійних фондів (НПФ) формують умови для збереження фінансової незалежності населення, що зменшує економічний тиск на молоде покоління та сприяє підвищенню народжуваності. Гарантування реалізації пенсійних прав та захист активів фондів підвищує довіру населення до пенсійної системи, що стимулює участь у ній та знижує рівень трудової міграції. Визначення розміру пенсійної виплати відповідно до накопичених внесків мотивує громадян до довготривалого фінансового планування та підвищення трудової активності. Державне регулювання та нагляд за системою НПЗ забезпечують стабільність фінансового ринку, що сприяє

¹ Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09 липня 2003 р. № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 20.07.2025).

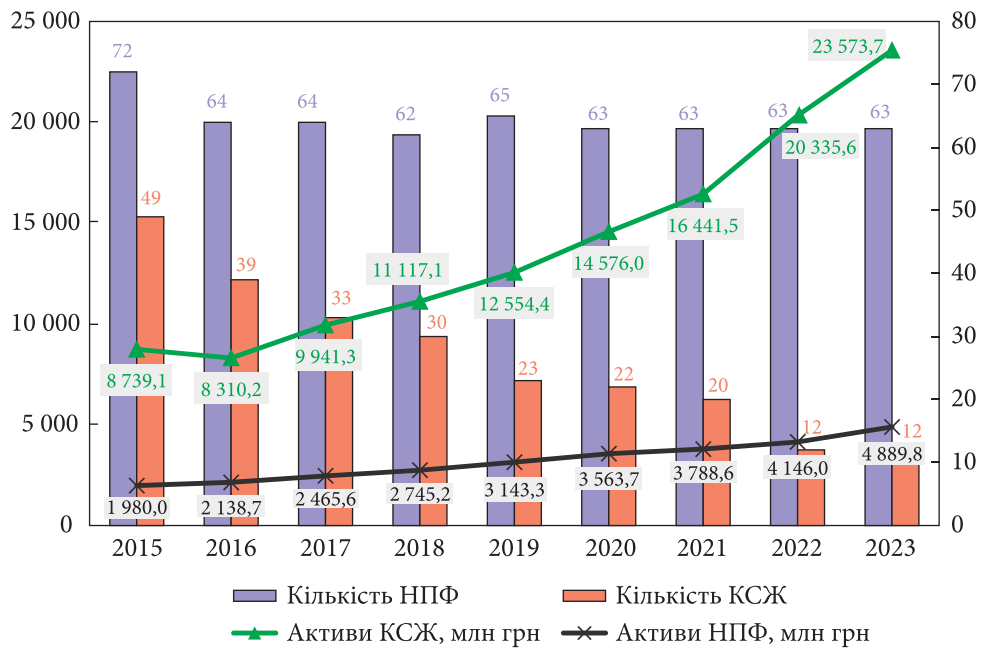

Рис. 4. Кількість НПФ і КСЖ та обсяг їхніх активів за 2015—2023 рр.
Джерело: побудовано авторами за [14—17].

прогнозованому економічному розвитку та підтримці рівня життя населення. Чіткий розподіл пенсійних активів запобігає ризикам банкрутства НПФ, що гарантує довготривалу соціальну захищеність людей похилого віку. Отже, принципи НПЗ створюють умови для демографічної рівноваги, підвищуючи якість життя та стимулюючи соціально-економічний розвиток країни.

Варто додати, що НПФ та компанії зі страхування життя (КСЖ) є ключовими суб'єктами системи НПЗ в Україні. Роль НПФ полягає в акумулюванні пенсійних внесків громадян, інвестуванні їх у різні фінансові інструменти та забезпеченні виплат учасникам після виходу на пенсію. Натомість КСЖ надають накопичувальні пенсійні програми, які поєднують страхові та інвестиційні механізми, забезпечуючи додатковий рівень фінансової безпеки в похилому віці. Обидва учасники НПЗ відіграють важливу роль у диверсифікації джерел пенсійного доходу залучених у цю систему громадян, зменшуючи залежність від державної пенсійної системи. Вони також сприяють розвитку ринку капіталу, оскільки накопичені кошти інвестуються у національну економіку, що стимулює її довгострокове зростання.

На рис. 4 показано динаміку кількості НПФ і КСЖ в Україні, а також зміну обсягу їхніх активів у 2015—2023 рр. За аналізований період загальна

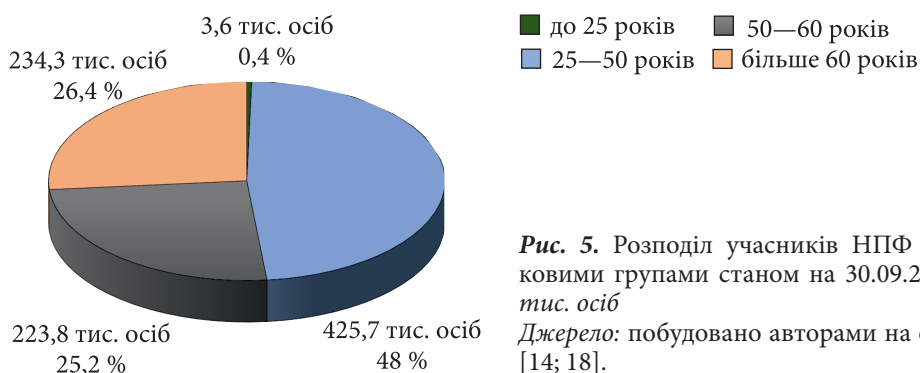

Рис. 5. Розподіл учасників НПФ за віковими групами станом на 30.09.2024 р., тис. осіб

Джерело: побудовано авторами на основі [14; 18].

кількість НПФ залишалася відносно стабільною, коливаючись у межах 63—72 фонди, тоді як кількість КСЖ зменшилася з 49 у 2015 р. до 12 у 2023 р. Обсяг активів НПФ поступово збільшувався, досягнувши 4 889,8 млн грн у 2023 р. Однак значний приріст спостерігається в активах КСЖ, які зросли з 8 739,1 млн грн у 2015 р. до 23 573,7 млн грн у 2023 р., що вказує на щораз більшу роль страхування життя у фінансовому секторі. Найсуттєвіший ріст активів КСЖ відбувся після 2020 р., що може бути пов'язано з макроекономічними змінами та зростанням попиту на довгострокові фінансові інструменти. Зменшення кількості НПФ і КСЖ із одночасним зростанням їх активів свідчить про укрупнення або вихід менш стійких учасників з ринку. Загалом же дані рис. 4 демонструють тенденцію до зміцнення фінансової стійкості системи НПЗ в Україні.

На рис. 5 показано розподіл учасників НПФ за віковими групами станом на 30.09.2024. Найбільшу частку учасників становлять особи віком 25—50 років — 425,7 тис. осіб (48 %). Другою за чисельністю є група осіб старше 60 років, яка налічує 234,3 тис. осіб (26,4 %). До групи учасників віком 50—60 років входять 223,8 тис. осіб, що становить 25,2 % від загальної кількості. Найменшу частку займають особи до 25 років — лише 3,6 тис. осіб (0,4 %). Це свідчить про те, що особи середнього і пенсійного віку є основними учасниками НПФ, натомість молоді люди залучені найменше. Загалом розподіл демонструє тенденцію активної участі населення в НПФ переважно до виходу на пенсію.

На рис. 6 показано регресійну модель залежності пенсійних виплат НПФ від ВВП на одну особу в Україні за 2013—2023 рр. Лінія тренду демонструє лінійну регресію з рівнянням $y = 0,0117x + 38,771$. Значення коефіцієнта кореляції в даній моделі $R = 0,9615$, що свідчить про сильний лінійний зв'язок між розміром ВВП на одну особу та пенсійними виплатами НПФ. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,9615$ вказує, що 96,15 % коливань розміру пенсійних виплат НПФ зумовлені зміною приросту ВВП на одну особу, а решта 3,85 % — іншими незалежними факторами.

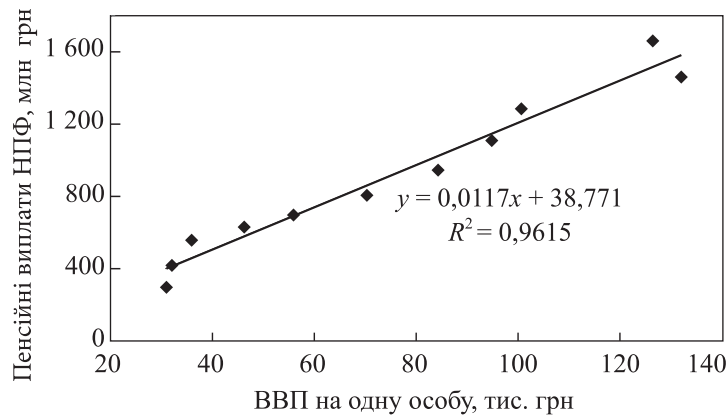

Рис. 6. Регресійна модель залежності пенсійних виплат НПФ від ВВП на 1 особу в Україні за 2013—2023 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі [14; 19].

В Україні у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ і військовими діями на популярність та ефективність НПЗ впливають численні економічні, соціальні та демографічні фактори. Війна, що триває, порушила фінансову стабільність нашої країни, суттєво вплинула на міграційні процеси та збільшила невпевненість у майбутньому, що безпосередньо впливає і на здатність та бажання громадян брати участь у недержавних пенсійних програмах. Війна також створила додатковий тиск на державну пенсійну систему, акцентувала потребу в альтернативних механізмах пенсійного забезпечення. У зв'язку з цим варто виокремити ключові фактори, які мають вирішальне значення для оцінки довгострокового демографічного розвитку України та ролі НПЗ у формуванні фінансової стабільності старіючого населення:

1) війна призвела до економічного спаду та високої інфляції, що негативно вплинуло на здатність людей заощаджувати на пенсію та зменшило реальну вартість накопичених пенсійних заощаджень;

2) втрата частини території, міграція населення працездатного віку за кордон знижують рівень внесків до НПФ та КСЖ і зменшують кількість активних учасників системи НПЗ;

3) війна посилила занепокоєння щодо фінансової безпеки, зробивши довіру до НПФ і КСЖ, а також обізнаність про їх переваги критично важливими для збереження участі в недержавних пенсійних програмах;

4) військові дії розширили спектр інвестиційних ризиків на фінансовому ринку та негативно позначилися на прибутковості і сталості НПФ, що впливає на їх здатність забезпечувати стабільний довгостроковий дохід.

Сукупний вплив цих факторів призвів до зниження популярності та ефективності НПЗ в Україні, що ускладнило планування виходу на пенсію багатьом громадянам. Проте ефективна урядова політика, стабілізація

фінансового ринку та підвищення обізнаності громадськості можуть допомогти відновити довіру до НПФ.

На сьогодні активний розвиток НПФ в Україні суттєво обмежується дією регуляторних та ринкових чинників, серед яких ключовим є надто вузький перелік дозволених напрямів розміщення пенсійних активів відповідно до законодавства. Така ситуація знижує можливості для диверсифікації, обмежує дохідність і не дає змоги НПФ повноцінно виконувати свою роль у забезпеченні фінансової стабільності населення та додаткового пенсійного забезпечення.

Найбільш дієвими, з точки зору реалізації державної політики у сфері недержавного пенсійного забезпечення, заходами щодо подолання зазначених обмежень є:

1. Розширення переліку дозволених для розміщення пенсійних активів фінансових інструментів. Однією з ключових проблем діяльності НПФ в Україні є надмірна концентрація активів у державних цінних паперах, що призводить до зниження середньої дохідності інвестиційного портфеля та стримує розвиток суміжних сегментів ринку капіталу. Розширення можливостей інвестування має забезпечити більш збалансовану структуру активів і підвищити фінансову стійкість пенсійних фондів. Зокрема, надання можливості розміщувати активи в корпоративні облігації з інвестиційним рейтингом, цінні папери місцевих позик, інфраструктурні облігації, а також інструменти «зеленого» фінансування відповідно до вимог законодавства про ринки капіталу уможливить поєднання фінансової ефективності з економічним розвитком країни.

2. Удосконалення системи управління інвестиційними ризиками. Розширення інвестиційних можливостей НПФ потребує впровадження внутрішніх політик управління ризиками, затверджених радою фонду, та використання сучасних кількісних методів їх оцінки, щоб уникнути надмірної волатильності та збитків. Застосування підходів, як-от *Value-at-Risk (VaR)*, стрес-тестування, сценарний аналіз, управління активами та зобов'язаннями, дасть змогу кількісно оцінювати ризики та прогнозувати вплив несприятливих ринкових сценаріїв на дохідність і стабільність пенсійних активів. Зокрема, *VaR* допомагає визначити максимальні можливі втрати за заданого рівня довіри, а результати стрес-тестів можуть використовуватись для звітування перед наглядовим органом. Такий підхід забезпечує баланс між дохідністю і надійністю, дозволяючи фондам інвестувати у більш прибуткові, але потенційно ризикові інструменти із дотриманням вимог нормативно-правових актів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо структури активів.

3. Посилення державного регулювання, нагляду та вимог до розкриття інформації. Для формування сталої та ефективної пенсійної системи, зокрема у контексті переходу до повноцінної трирівневої моделі пенсійного

забезпечення, необхідна прозора нормативно-правова база, гармонізована з актами ЄС, та ефективна система державного нагляду і контролю за діяльністю НПФ. Посилення регуляторних механізмів сприятиме підвищенню довіри учасників та вкладників до цих інституцій. Особливого значення набуває розширення повноважень Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо здійснення ризик-орієнтованого нагляду, моніторингу структури активів, контролю за дотриманням пруденційних нормативів та стандартів інвестування, а також застосування санкцій у випадку їх порушення. Це мінімізує можливості для маніпуляцій і зловживань, підвищить рівень фінансової дисципліни та надійність пенсійної системи загалом. Як наслідок, зростатиме кількість учасників недержавного пенсійного забезпечення та обсяг довгострокових пенсійних накопичень.

4. Адаптація кращих міжнародних практик та інтеграція у світові фінансові ринки. Подальший розвиток НПФ неможливий без імплементації міжнародних стандартів і використання позитивного досвіду країн з розвиненою пенсійною інфраструктурою (Японія, Канада, Швеція, США, Велика Британія). Гармонізація українського регулювання з Директивою ЄС *IORP II* та Рекомендаціями ОЕСР щодо управління пенсійними фондами уможливить адаптувати ефективні моделі диверсифікації активів, управління ризиками та корпоративного управління до національних умов. Інтеграція у глобальні фінансові ринки відкриє можливості розміщення пенсійних активів у міжнародні цінні папери з високим кредитним рейтингом, інституційні інвестиційні фонди, а також залучення ліцензованих професійних керуючих активами та застосування міжнародних стандартів звітності. Це підвищить ефективність інвестиційної діяльності, конкурентоспроможність вітчизняних НПФ і зміцнить позиції України у глобальній фінансовій системі. У стратегічній перспективі це сприятиме підвищенню адекватності пенсійних виплат, стимулюванню заощаджень населення та формуванню довгострокового інвестиційного капіталу для економіки відновлення.

Під час війни фінансова нестабільність, втрата роботи та невпевненість у майбутньому зменшують бажання людей інвестувати в довгострокові пенсійні накопичення. Проте забезпечення участі в НПЗ є важливим для пом'якшення демографічних ризиків, зменшення соціальної нерівності та стабілізації економічних умов. Стимулювання участі потребує поєднання фінансових, законодавчих та інформаційних заходів для відновлення довіри суспільства і створення стимулів для довгострокових заощаджень (рис. 7).

Завдяки реалізації заходів, представлених на рис. 7, цілком можливим є підвищення рівня участі громадян у НПЗ навіть в умовах воєнного часу, забезпечивши довгострокову фінансову безпеку пенсіонерів. Адже відомо, що удосконалення системи НПЗ сприяє демографічному розвитку всієї країни шляхом зменшення фінансового навантаження на майбутні поко-

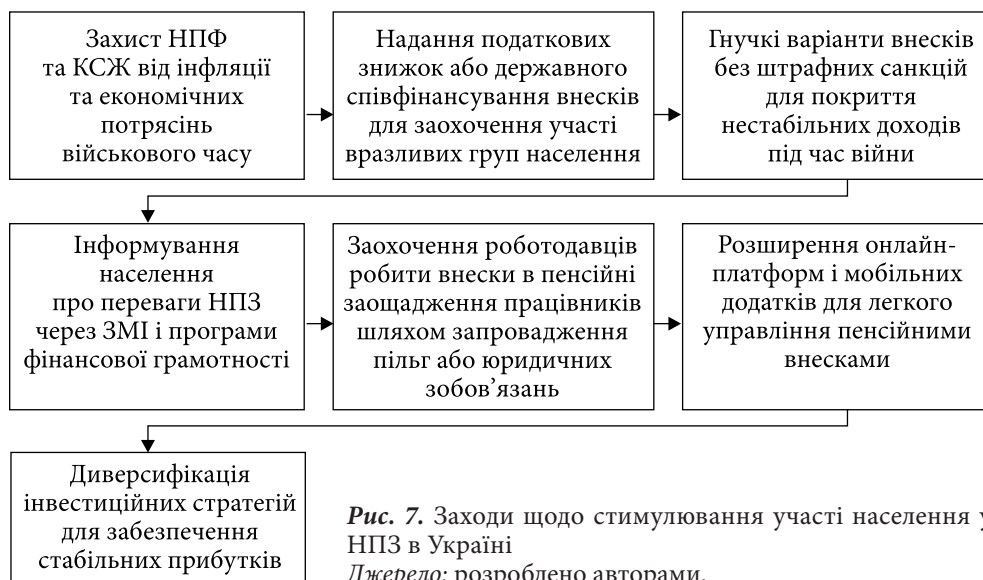

Рис. 7. Заходи щодо стимулювання участі населення у НПЗ в Україні
Джерело: розроблено авторами.

ління та підвищення загальної економічної стабільності, покликано забезпечити зростання тривалості життя та урівноважити динаміку збільшення кількості населення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результати дослідження підтверджують важливу роль НПЗ у формуванні довгострокових демографічних тенденцій в Україні. Аналіз показав, що розвиток НПЗ сприяє фінансовій стабільності населення похилого віку, що позитивно впливає на зниження рівня бідності серед пенсіонерів, підвищення рівня добробуту та збільшення очікуваної тривалості життя. Побудована регресійна модель виявила залежність між рівнем ВВП на одну особу та розміром пенсійних виплат у НПФ, що свідчить про необхідність стимулювання економічного зростання для підвищення ефективності системи НПЗ загалом.

Для подальшого успішного розвитку НПЗ важливим є ідентифікація ключових факторів, зокрема демографічної структури населення, рівня доходів громадян, економічної стабільності країни та державної політики у сфері пенсійного забезпечення. Дослідження показало, що активна участь населення у НПЗ може зменшити навантаження на державну пенсійну систему та сприяти збалансованості трудових ресурсів. Водночас вплив НПЗ на демографічні процеси, як-от міграцію, трудову активність та рівень народжуваності, потребує подальшого дослідження з урахуванням міжнародного досвіду.

На основі отриманих результатів узагальнено заходи щодо стимулювання участі громадян у НПЗ, серед яких — підвищення фінансової грамотності населення, запровадження податкових пільг та розширення мож-

ливостей для добровільного накопичення пенсій. Посилення державного регулювання та нагляд за діяльністю НПФ покликані забезпечити їх надійність та довіру з боку громадян. Подальші дослідження у цій сфері мають бути зосереджені на оцінці ефективності впроваджених реформ, моделюванні можливих сценаріїв розвитку пенсійної системи та аналізі довгострокових соціально-економічних наслідків розширення НПЗ в Україні.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Demchenko, M. (2015). Directions for increasing the efficiency of insurance companies in the field of funded pension insurance. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 3 (113), 81—85. [https://ird.gov.ua/sep/sep20153\(113\)/sep20153\(113\)_080_DemchenkoMV.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20153(113)/sep20153(113)_080_DemchenkoMV.pdf)
[Демченко, М. (2015). Напрями підвищення ефективності діяльності страхових компаній у сфері накопичувального пенсійного страхування. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, 3 (113), 81—85].
2. Tretiak, D. (2014). Contradictions in the development of non-state pension provision in Ukraine. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 1 (154), 89—93. http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/11/154_89-94.pdf
[Третьяк, Д. (2014). Суперечності розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*, 1 (154), 89—93].
3. Barannyk, L. B. (2014). Pension financing as a global problem of our time. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University, «Economics» series*, 27, 56—61. <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2014/n27/12.pdf>
[Баранник, Л. Б. (2014). Фінансування пенсійного забезпечення як глобальна проблема сучасності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*, 27, 56—61].
4. Kolot, A., & Herasymenko, O. (2022). Unconditional basic income in the mirror of the new socio-economic and epidemiological reality. *Demography and Social Economy*, 47 (1), 103—124. <https://doi.org/10.15407/dse2022.01.103>
[Колот, А., & Герасименко, О. (2022). Безумовний базовий дохід у дзеркалі нової соціоекономічної та епідеміологічної реальності. *Демографія та соціальна економіка*, 47 (1), 103—124].
5. Londar, S. L., Londar, L. P., & Haiduk, I. S. (2022). Opportunities of state financial instruments indexed to the level of inflation. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4 (45), 83—92. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3828>
[Лондар, С. Л., Лондар, Л. П., & Гайдук, І. С. (2022). Можливості державних фінансових інструментів, індексованих на рівень інфляції. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, 4 (45), 83—92].
6. Bikker, J. A., Broeders, D. W., Hollanders, D. A., & Ponds, E. H. (2012). Pension Funds Asset Allocation and Participant Age: A Test of the Life- Cycle Model. *Journal of Risk and Insurance*, 79 (3), 595—618.
7. Hill, M. (2009). Private Pensions versus Social Inclusion: Non-State Provision for Citizens at Risk in Europe. *Social policy & Administration*, 43 (3), 320—321. <https://doi.org/10.3384/ijal.1652-8670.0832100>
8. Taylor-Gooby, P. (2005). Uncertainty, trust and pensions: The case of the current UK reforms. *Social policy & Administration*, 39 (3), 217—232. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2005.00436.x>

9. Non-state pension provision in Ukraine: assessment and recommendations (2019). USAID Financial Sector Transformation Project. Kyiv. https://knpf.bank.gov.ua/dl/nederzhavne_pensiine_zabezpechennia_v_ukraini_otsinka_ta_rekomendatsii_Text.pdf [Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка та рекомендації (2019). Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». Київ].
10. GDP per capita (current US\$) (2025). *World Bank*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
11. Life expectancy at birth (2025). *World Bank*. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?end=2022&start=2022&view=bar>.
12. Funded Pension Statistics. (2025). *OECD*. https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=PNN_NEW&lang=en#.
13. Global pension assets study (2024). The Thinking Ahead Institute. <https://www.thinkingaheadinstitute.org/content/uploads/2024/02/GPAS-2024.pdf>
14. Analytical data on the funded pension market (2025). National securities and stock market commission. <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5> [Аналітичні дані щодо ринку накопичувального пенсійного забезпечення (2015). Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку].
15. Statistics of the insurance market of Ukraine (2025). *Forinsurer*. <https://forinsurer.com/stat> [Статистика страхового ринку України (2025). *Форіншурер*].
16. Monthly review of the activities of non-state pension funds in Ukraine (2025). *Ukrainian Association of Investment Business*. <https://www.uaib.com.ua/analituaib/npf-month/uaib-shchomisyachniy-oglyad-diyalnosti-nederzhavnih-pensiynih-fondiv-v-ukrajini-lyutyiy-2025-roku> [Щомісячний огляд діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні (2025). Українська асоціація інвестиційного бізнесу].
17. Register of Non-State Pension Funds (2025). National securities and stock market commission. <https://www.nssmc.gov.ua/reiestr-nederzhavnykh-pensiynykh-fondiv/> [Реєстр недержавних пенсійних фондів (2025). Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку].
18. Non-bank Financial Sector Review (March 2025). *National Bank of Ukraine*. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2025-03.pdf?v=12 [Огляд небанківського фінансового сектору (березень 2025 року). Національний банк України].
19. Gross domestic product in Ukraine (2025). *State Statistics Service of Ukraine*. <http://www.ukrstat.gov.ua> [Валовий внутрішній продукт в Україні (2025). Державна служба статистики України].

Стаття надійшла до редакції журналу 25.07.2025

Nina Petrukha, Ph. D. (Economics), Associate Professor
Kyiv National University of Construction and Architecture
03037, Ukraine, Kyiv, Air Force Avenue, 31
E-mail: nninna1983@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3805-2215
Scopus ID: 58000960900

Serhii Petrukha, Ph. D. (Economics), Associate Professor
Kyiv National University of Construction and Architecture
03037, Ukraine, Kyiv, Air Force Avenue, 31
E-mail: psv03051984@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8859-0724
Scopus ID: 57006812300

Yevhenii Velykyi, Postgraduate Student

Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60

E-mail: velikiy.evgeniy@gmail.com

ORCID: 0009-0002-3684-0856

DEVELOPMENT OF NON-STATE PENSION PROVISION AS A FACTOR OF LONG-TERM DEMOGRAPHIC GROWTH

The relevance of the article is justified by the need to find effective mechanisms to mitigate the effects of population aging and ensure the financial stability of the pension system in the context of demographic changes, which requires studying the role of non-state pension provision in the formation of long-term demographic trends. In view of this, the purpose of the article is to determine the role and impact of the development of non-state pension provision on the formation of long-term demographic trends, in particular, population aging and increasing life expectancy. The methodological basis of the study was the dialectical method, a systematic approach, abstraction and generalization techniques, comparative and statistical analysis, regression analysis. The novelty of the article lies in the comprehensive study of the impact of non-state pension provision on the long-term demographic development of Ukraine, in particular, population aging, financial stability of people of retirement age, labor activity and increasing life expectancy. A model of the dependence of average life expectancy at birth on the level of GDP per capita at purchasing power parity for countries of the world is built. The relationship between the level of economic development and demographic indicators, in particular in European countries and Ukraine, is substantiated. Factors and processes that influence the dynamics of the number of non-state pension funds and life insurance companies in Ukraine, as well as changes in the volume of their assets in 2015-2023, are identified. The distribution of participants in non-state pension funds by age groups and their contribution to the financial stability of the population is analyzed. A regression model of the dependence of pension payments of non-state pension funds on GDP per capita in Ukraine is constructed. The impact of non-state pension provision on demographic indicators, in particular population aging, labor activity and migration processes, is analyzed. Key factors are identified that are crucial for assessing the long-term demographic development of Ukraine and the role of non-state pension provision in shaping the financial stability of the aging population. Measures to stimulate population participation in non-state pension provision to organize the financial stability of the aging population are summarized. The development of non-state pension provision is an important tool for mitigating the effects of population aging, as it contributes to the financial stability of pensioners and reduces the burden on the state pension system. The analysis showed that there is a direct relationship between the level of economic development and the effectiveness of non-state pension provision, which is confirmed by international comparative data. The introduction of incentive measures, such as tax breaks and increasing the financial literacy of the population, is designed to significantly expand citizens' participation in non-state pension provision and increase their level of social security.

Keywords: non-state pension funds, life insurance companies, demographic changes, migration, life expectancy, aging population, labor force participation pension assets.

Cite: Ogay, Maryna, Otkydach, Maksym, & Lukovych, Tetiana (2025). Indeks hendernoi rivnosti v Ukraini: metodolohiia rozrakhunku ta osnovni rezultaty [Gender Equality Index in Ukraine: Methodology of Calculation and Key Results]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 4 (62), 114—132.

УДК 316.356.2:311.1:330.59
JEL Classification: J16, C43, O52

МАРИНА ОГАЙ, канд. екон. наук, старш. наук. співроб.,
Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України
01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60
E-mail: ogay@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9292-5710
Scopus ID: 57952923000
Researcher ID: AIA-0212-2022

МАКСИМ ОТКИДАЧ, мол. наук. співроб.,
Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України
01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60
E-mail: m.otkydach@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7665-7979

ТЕТЯНА ЛУКОВИЧ,
Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні
01021, Україна, м. Київ, вул. Грушевського, 9Б
E-mail: tan_luk@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5252-7718

ІНДЕКС ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ: МЕТОДОЛОГІЯ РОЗРАХУНКУ ТА ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

У контексті євроінтеграційних процесів Україна стикається з необхідністю імплементації міжнародних норм щодо забезпечення гендерної рівності. Актуальним завданням є гармонізація національного законодавства та політики з європейськими

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

стандартами у сфері рівних можливостей для жінок і чоловіків. Для ефективного моніторингу прогресу в цій галузі необхідно застосовувати сучасні європейські інструменти оцінки та аналізу гендерної рівності, що сприятиме інтеграції європейських принципів у національну політику.

Метою статті є висвітлення результатів адаптації в Україні європейської методології розрахунку індексу гендерної рівності (ІГР), який є ключовим інструментом для комплексного аналізу стану гендерної рівності в 27 країнах-членах Європейського Союзу. ІГР — це комплексний показник, що вимірює прогрес у досягненні рівності становища чоловіків і жінок за різними суспільними аспектами, а саме у шести ключових сферах (доменах) політики гендерної рівності: робота, гроші, знання, час, вплив, здоров'я. ІГР розробив Європейський інститут гендерної рівності у 2013 р. Імплементация методологічних підходів до побудови індексу в Україні стала можливою завдяки зусиллям Українського Жіночого Фонду спільно з Державною службою статистики України та за консультативної підтримки експертів Європейського інституту гендерної рівності.

У статті представлено методологію розрахунку ІГР в Україні, що базується на європейському досвіді побудови цього індексу. Наведено огляд складових компонентів ІГР та деталізовано принципи побудови ІГР. Значна увага приділена формуванню інформаційного забезпечення розрахунку ІГР в Україні. Проаналізовано результати розрахунку ІГР в Україні та здійснено порівняльний аналіз з оцінками середньоевропейського ІГР та з ІГР країн-членів ЄС. Попри обмеження зі збиранням даних в Україні під час військового стану та через відсутність прямих відповідників певним індикаторам європейської статистики, експертній команді вдалося зібрати та розрахувати значення за 30 з 31 показників Індексу з використанням лише одного проксі-показника. Методологічна основа українського ІГР гармонізована з європейською методологією, що забезпечує його порівняльність зі значеннями за країнами-членами ЄС. За результатами розрахунків встановлено, що у 2023 р. ІГР в Україні становив 61,4 бала. Це на 8,8 балів нижче ніж у середньому по 27 країнах-членах ЄС. Фактично це означає, що європейські стандарти та цінності в сфері гендерної рівності є близькими для жінок та чоловіків в Україні. Очікується, що на основі моніторингу значень індексу та його складових буде забезпечено базу для оцінки стану та динаміки гендерної рівності в Україні, можливість адекватно порівнювати Україну з країнами-членами ЄС щодо досягнень у сфері гендерної рівності, посилитися міжрегіональна співпраця, з'явиться поштовх для розвитку потенціалу України у сфері гендерної статистики та оцінки політики щодо гендерної рівності.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерний розрив, оцінювання диспропорцій, інформаційне забезпечення, якість даних, узагальнювальний показник, домен, субіндекс, система показників, метод аналізу ієрархій.

Постановка проблеми та актуальність. У контексті сучасних напрямків розвитку Україна стикається з необхідністю гармонізації свого законодавства та політики у сфері забезпечення гендерної рівності із європейськими нормами. Для вимірювання гендерної рівності в Україні необхідно мати сучасні інструменти для моніторингу та оцінки досягнень у цій галузі. Попри зусилля Державної служби статистики у зборі даних, дезагрегованих за статтю, наявні на сьогодні підходи не дають змоги комплексно та об'єктивно оцінювати прогрес у сфері гендерної рівності та проводити коректні порівняння з країнами Європейського Союзу, що є критично важливим у кон-

тексті євроінтеграційних процесів. Пропоноване дослідження має на меті заповнити цю прогалину шляхом адаптації європейської методології для розрахунку ІГР в Україні.

Критична важливість такої адаптації полягає у стратегічному використанні індексу в національній політиці. Розрахунок ІГР на рівні країни уможливить об'єктивне оцінювання ефективності наявних державних цільових програм та стратегій у сфері гендерної рівності, виявити «вузькі місця» та сфери, що потребують пріоритетної уваги. Тому адаптація методології ІГР стає невід'ємним елементом забезпечення сталої та ефективної державної політики гендерної рівності в умовах євроінтеграційних реформ, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародні наукові та практичні спільноти приділяють значну увагу вимірюванню гендерної рівності, використовуючи для цього комплексні інструменти. Основним джерелом, на яке спирається дане дослідження, є роботи Європейського інституту гендерної рівності (*EIGE*), який є розробником та провідним експертом у сфері гендерної статистики в ЄС. Зокрема, у звітах *EIGE* (D. Barbieri, 2023) [1] та (D. Barbieri, 2022) [2] відображено останні результати та тенденції щодо гендерної рівності в ЄС, показано застосування індексу для аналізу впливу таких подій, як-от пандемія *Covid-19*, та продемонстровано, як він використовується для оцінки прогресу у сферах транспорту та енергетики. Документ *EIGE* (2017) *Gender Equality Index 2017: Methodological Report* [3] є фундаментальним з точки зору опису методології розрахунку індексу, його структури та інформаційної бази, що є основою для адаптації.

Аналіз досліджень у країнах-партнерах ЄС, які мають схожі з Україною євроінтеграційні прагнення, підтверджує можливість та ефективність адаптації методології ІГР до національного контексту. Зокрема, дослідження по Західних Балканах (M. Babović, 2023) [4] зосереджено на регіональних методологічних викликах, пов'язаних із недостатньою доступністю та порівнянністю статистичних даних, пропонуючи рамкові умови для регіонального бенчмаркінгу та визначення пріоритетних реформ. У публікації по Боснії і Герцеговині (N. Karađinović, 2022) [5] успішно продемонстровано механізм забезпечення відповідності національних адміністративних та статистичних даних європейським показникам ІГР. У звіті по Молдові (A. Ermolenco, 2023) [6] підкреслено стратегічну роль адаптованого ІГР як ефективного інструменту моніторингу виконання Угоди про асоціацію з ЄС, попри наявні складнощі заповнення інформаційних прогалин у доменах із нестачею національних даних (наприклад, «Час»). Водночас в Албанії (M. Babović, & J. Miluka, 2020) [7] наголошують на важливості нарощування інституційної спроможності національних статистичних органів для розрахунку індексу та підтверджують, що ІГР, навіть за наявності часткових даних, створює потужну доказову базу для адвокації та бюджетування ген-

дерної політики. Отже, досвід цих країн-членів ЄС не лише доводить можливість адаптації методології індексу, але й виявляє типові методологічні та практичні аспекти процесу, що можуть бути критично важливими для застосування в умовах України.

Автори статті були залучені до виконання робіт з адаптації ІГР для України спільно з експертною командою Українського Жіночого Фонду у співпраці з Державною службою статистики України в рамках проекту «Мережа гендерних аналітичних центрів: посилення спроможності задля розробки передових політик, оцінки впливу, стратегічної адвокації та сфокусованих комунікацій щодо політик», що фінансується ЄС. За результатами роботи підготовлено аналітичну публікацію, орієнтовану на широке коло користувачів [8], метою якої є популяризація отриманих результатів та підвищення обізнаності громадськості щодо стану гендерної рівності в країні. Проте детальна методологія розрахунку ІГР в Україні, розроблена та апробована в межах роботи, залишається неопублікованою у відкритих наукових чи офіційних джерелах, хоча і була обговорена під час публічних та фахових заходів.

Важливо зазначити, що ІГР є динамічним інструментом і постійно вдосконалюється *EIGE* для забезпечення його актуальності та відповідності сучасним суспільним викликам. У публікації *EIGE* (2024) *Gender Equality Index 2024* [9] уже зафіксовано певні зміни у розрахунку окремих показників. Більше того, *EIGE* анонсував суттєву актуалізацію самих показників, що входять до індексу, й загальної методології побудови ІГР, яка планується до впровадження вже з 2025 р.

Новизна роботи. Результати дослідження створюють надійну базу для оцінки стану та динаміки гендерної рівності в Україні, що забезпечує можливість адекватного порівняння з країнами ЄС, а також сприяє розвитку потенціалу України у сфері гендерної статистики та розробці ефективної державної політики. Результати дослідження уможливають введення до наукового обігу нових даних та висновків щодо динаміки гендерної рівності в країні, а ще, дадуть змогу сформулювати практичні рекомендації для державної політики, що суттєво доповнить сталі в українському суспільстві уявлення про проблему в контексті євроінтеграційних процесів.

Крім того, процес формування інформаційної бази ІГР, що потребував залучення альтернативних даних і проведення додаткових обстежень, став поштовхом для розвитку потенціалу національної гендерної статистики та сприяє наповненню доказової бази для практичних рекомендацій політикам.

Мета статті. Метою статті є висвітлення результатів адаптації в Україні європейської методології розрахунку ІГР як ключового інструменту для комплексного аналізу стану гендерної рівності в країнах Європейського Союзу.

Методи дослідження. У процесі побудови ІГР використано поєднання загальнонаукових і спеціальних статистичних методів. Загальнонаукові

методи аналізу та синтезу, узагальнення і порівняння, а також моделювання застосовано на етапі концептуалізації ІГР та інтерпретації результатів. Соціологічні методи збору даних та кабінетний аналіз — на етапі формування інформаційного забезпечення вимірювання ІГР. Спеціальні статистичні методи нормалізації та стандартизації, зважування та агрегування, а також метод аналізу ієрархій — на етапі розрахунку ІГР для забезпечення надійності та порівнянності індексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з сучасними науковими та правовими підходами гендерна нерівність визначається як стан речей в правовій, соціальній і культурній сферах, коли стать та/або гендер визначає різницю у правах та ставленні (повазі до гідності) до жінок та чоловіків, що виражається в їхньому нерівному доступі до прав та користуванні ними, а також очікування відповідності поведінки особи стереотипним соціальним та культурним ролям [10, 11]. Це визначення охоплює структурні та нормативні аспекти нерівності, але є якісним за своєю суттю. Для об'єктивної оцінки масштабу, структури та динаміки цих нерівностей у різних сферах суспільного життя й для забезпечення можливості міжнародного порівняння виникає необхідність трансформувати це якісне поняття у кількісний інструмент.

За своєю суттю ІГР є кількісним інтегральним показником, що відображає ключові виміри нерівності становища між жінками та чоловіками на національному рівні. Процедура його розрахунку уможливорює здійснення статистично обґрунтованої декомпозиції результату, наприклад, визначити, які саме первинні індикатори є ключовими чинниками прогресу чи регресу у досягненні гендерної рівності для конкретної країни. Крім цього, результати розрахунку чітко обумовлюють позицію країни у міжнародному рейтингу, демонструючи її досягнення відносно інших держав.

ІГР характеризує рівень досягнень та гендерну рівність, охоплюючи *шість ключових сфер (доменів)*, які є центральними для політики гендерної рівності: «Робота», «Гроші», «Знання», «Час», «Вплив», «Здоров'я». Кожен домен поділяється на субдомени — підгрупи індексів, за якими оцінюються гендерні розриви у первинних показниках. Останні є джерелом даних про доступність для чоловіків і жінок певних благ суспільного життя. Отже, структура індексу є ієрархічною та багаторівневою: 6 доменів, 14 субдоменів та 31 первинний показник (рис. 1).

Така багаторівнева структура ІГР забезпечує діагностичну спроможність інструменту: вона здатна не лише оцінити загальний стан гендерної рівності, але й ідентифікувати конкретні домени та субіндекси, які мають суттєві гендерні диспропорції та потребують пріоритетного політичного втручання та розробки цільових заходів.

Індекс вимірюється в балах за шкалою від 1 до 100, де 1 означає повну гендерну нерівність, а 100 — абсолютну гендерну рівність. Система показ-

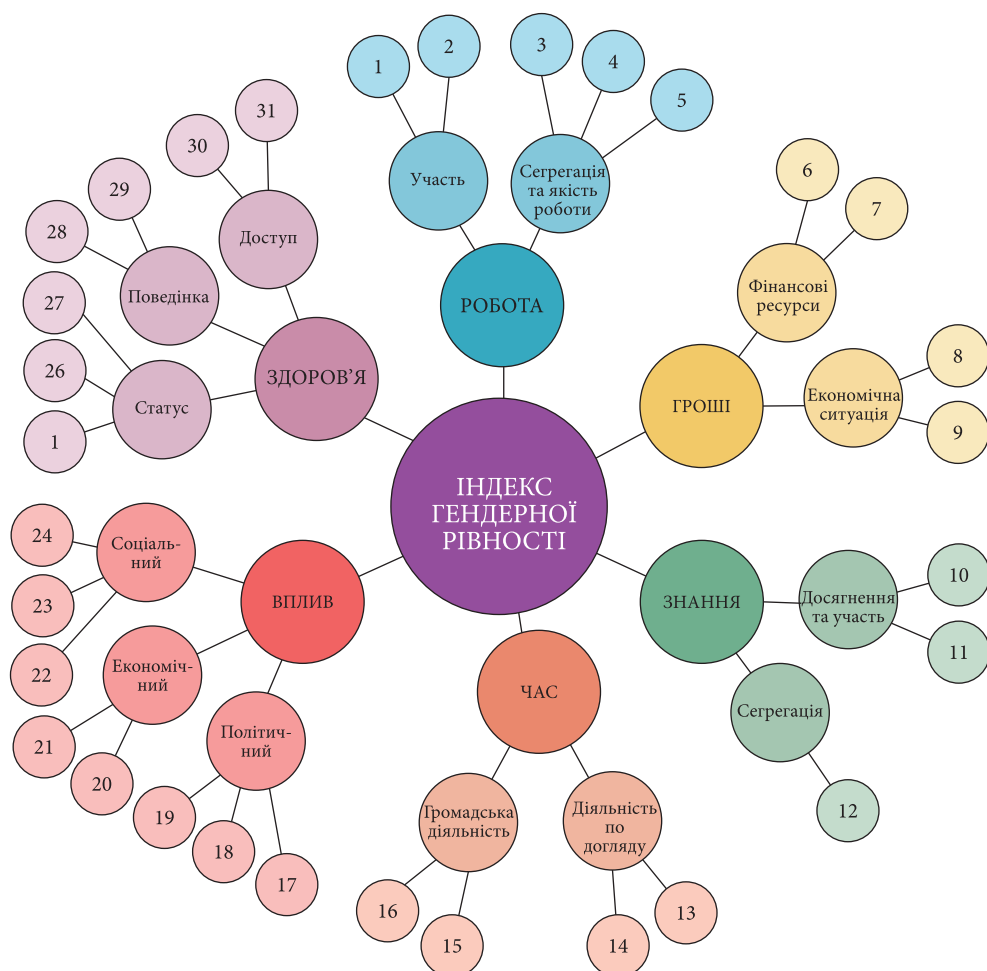

Рис. 1. Схема ієрархічної структури ІГР
Джерело: побудовано авторами на основі [3].

ників, покладена в основу розрахунку ІГР в Україні, відповідає ключовим критеріям якості, використовуваним для обчислення ІГР в ЄС [3]:

- різноплановість, тобто охоплення широкого спектра аспектів гендерної рівності для отримання повної картини щодо ситуації в різних сферах життя;
- характеризують ситуацію з гендерною рівністю на рівні населення або домогосподарств (а не окремих організацій), що забезпечує репрезентативність оцінювання;
- порівнянність з показниками, використовуваними на рівні ЄС, що уможливорює коректне оцінювання становища країни в європейському контексті;

- зрозумілість показників для широкого кола користувачів, навіть без спеціальної підготовки та їх чіткий зміст, який безпосередньо пов'язаний з поняттям гендерної рівності або нерівності;

- дані, які використовуються для розрахунку показників, мають бути доступними, регулярно оновлюватися та бути оперативними для забезпечення регулярного моніторингу ситуації з гендерною рівністю.

Ключова відмінність, що відрізняє систему первинних показників в Україні від європейської, це використання даних з альтернативних джерел інформації з огляду на відсутність в Україні європейських обстежень.

Інформаційною основою для розрахунку європейського ІГР є база гендерної статистики Європейського інституту гендерної рівності (*EIGE*), що містить такі дані [12, 13]:

- Статистичної служби Європейського Союзу (*Eurostat*), зокрема «Обстеження робочої сили ЄС (EU-LFS)», «Статистика доходів і умов життя (EU-SILC)», «Дослідження структури заробітної плати (SES)», «Європейське дослідження здоров'я (EHIS)», статистичні дані Евростату в галузі освіти;

- Європейського фонду покращення умов життя та праці (*Eurofound*), зокрема «Європейське обстеження умов праці (EWCS)» та «Європейське обстеження якості життя (EQLS)»;

- результати досліджень, що проводяться безпосередньо *EIGE*, зокрема «Дослідження гендерних розривів у неоплачуваному догляді, індивідуальній та соціальній діяльності (CARE)»;

- набори даних за тематикою «Жінки та чоловіки в процесі прийняття рішень (WMID)», які збираються *EIGE* безпосередньо від охоплених організацій / структур через вебсайти, інші публікації або через прямі контакти.

Сформована інформаційна база для розрахунку ІГР в Україні визначається такими джерелами даних:

- державні статистичні спостереження, що проводить Державна служба статистики на постійній основі, зокрема Обстеження робочої сили (ОРС) та Обстеження умов життя домогосподарств (ОУЖД);

- дані демографічної статистики (на основі даних перепису населення);

- адміністративні дані міністерств, відомств, компаній, організацій тощо (бази даних, форми звітності та дані у відкритому доступі), а саме: Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Верховної Ради України та місцевих рад, Національного олімпійського комітету України, Національної суспільної телерадіокомпанії України, Єдиної державної електронної бази з питань освіти МОН України (ЄДЕБО), Національного фонду досліджень України, Національної академії наук України, офіційних сайтів та річних звітів про діяльність найбільш котируваних (за товарообігом) компаній України (CEO ТОП-50);

- бази даних Глобальної обсерваторії здоров'я ВООЗ (*WHO Global Health Observatory data repository*);

- одноразові вибіркові обстеження населення з актуальних соціально-демографічних питань: Всеукраїнське вибіркове обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (грудень 2023 р. — лютий 2024 р.) (ОСЕСД), Вибіркове опитування «Думки та погляди населення України: лютий 2024» (Омнібус).

У процесі розрахунку ІГР для України враховано методологічні підходи *EIGE*, які уможливають використання даних за попередні роки (у разі їх відсутності за базовий період). Це стало критично важливим, оскільки через повномасштабне вторгнення РФ на територію України та дію воєнного стану Державна служба статистики України призупинила регулярні вибіркові обстеження домогосподарств та відстрочила запровадження дослідження «Статистика доходів і умов життя в Європейському Союзі EU-SILC», що є ключовим джерелом даних для ІГР.

Попри такі обмеження, методологічна основа українського ІГР повністю гармонізована з методологією *EIGE*, що забезпечує порівнянність результатів України з показниками країн-членів ЄС. А успішна адаптація методології на основі національних та додаткових джерел дозволяє перейти до систематичного та регулярного моніторингу ІГР в Україні. Це перетворює разовий розрахунок на постійний інструмент оцінки стану та динаміки гендерної рівності в контексті європейської інтеграції.

У табл. 1 наведено систему показників та джерела даних, використовуваних для ІГР в європейських країнах та в Україні.

Процес розрахунку ІГР передбачає кілька ключових етапів: 1. Збір та підготовка даних. 2. Розрахунок показників гендерних розривів. 3. Розрахунок зведеного індексу.

1. *Етап збору та підготовки даних* є фундаментальним для процедури розрахунку ІГР, оскільки якість та узгодженість вхідних показників безпосередньо визначають можливість подальшого використання індексу на національному та міжнародному рівнях (зокрема для порівняння з країнами-членами ЄС).

Етап підготовки даних складається з чотирьох ключових послідовних кроків, які забезпечують уніфікацію та співставність показників:

1.1. Отримання та агрегація первинних показників. На цьому початковому етапі здійснюється ідентифікація та отримання необхідних первинних статистичних та адміністративних даних. Використовують доступні статистичні та адміністративні джерела. У випадках відсутності вільного доступу до необхідної інформації готуються офіційні запити до відповідних виробників даних. Для заповнення прогалин у даних також може бути замовлено збір відсутньої інформації в межах загальнонаціональних соціологічних обстежень, що проводяться на комерційній основі.

1.2. Уніфікація напрямку інтерпретації показників. Зібрані первинні дані піддаються статистичному перетворенню з метою забезпечення їх уніфікації

Таблиця 1. Перелік первинних показників ІГР та джерел даних для їх отримання

Домен	Субдомен	Показник	Джерело даних EIGE	Джерело даних в Україні
Робота	Участь	Рівень зайнятості в еквіваленті повної зайнятості (%), населення віком 15+)	EU-LFS	OPC
		Тривалість трудової діяльності (років, населення віком 15+)	EU-LFS	OPC, демографічна статистика
	Сегрегація та якість роботи	Частка зайнятих у сферах освіти, охорони здоров'я та наданні соціальної допомоги (%), зайняте населення віком 15+)	EU-LFS	OPC
		Частка найманих працівників, що мали можливість відпроситися на годину-дві в робочий час для вирішення особистих або сімейних справ (%), наймані працівники віком 18+)	EWCS, EWCTS	ОСЕСД
Гроші	Фінансові ресурси	Індекс кар'єрних перспектив (бали, 0—100)	EWCS	–
		Середньомісячна заробітна плата (євро, паритет купівельної спроможності (ППКС), наймані працівники віком 15+)	Eurostat, SES	Рівень заробітної плати працівників за статтю, віком, освітою та професійними групами
	Економічна ситуація	Середній еквівалентний чистий дохід (євро, ПКС, населення віком 18+)	EU-SILC	ОУЖД
		Частка населення, що не перебуває під загрозою бідності, ≥ 60 % медіанного доходу (%), населення віком 18+)	EU-SILC	ОУЖД
Знання	Досягнення та участь	$S20/S80$ квінтильний коефіцієнт доходу (населення віком 18+)	EU-SILC	ОУЖД
		Частка випускників ЗВО (%), населення віком 15+)	EU-LFS	OPC
	Сегрегація	Частка населення, залученого до формальної або неформальної освіти та навчання (%), населення віком 15+)	EU-LFS	OPC
		Частка студентів ЗВО у сферах освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення, гуманітарних наук і мистецтва (%), населення віком 15+)	Eurostat, Education statistics	ЄДБОО

Час	Діяльність по догляду	Частка населення, яке щодня доглядає та навчає своїх дітей чи онуків, людей похилого віку чи людей з особливими потребами (% , населення віком 18+)	EIGE' survey on unpaid care	OECD
		Частка населення, що кожного дня займається приготуванням їжі або хатньою працею (% , населення віком 18+)	EIGE' survey on unpaid care	Омнібус KMIC
	Громадська діяльність	Частка працівників, які займаються спортом, залучені до культурної діяльності або розваг поза домом, щодня або принаймні кілька разів на тиждень (% , наймані працівники віком 18+)	EIGE' survey on unpaid care	Омнібус KMIC
		Частка працівників, залучених до волонтерської чи благодійної діяльності принаймні раз на місяць (% , наймані працівники віком 18+)	EIGE' survey on unpaid care	Омнібус KMIC
Вплив	Політичний	Частка міністрів(% жінок / чоловіків)	EIGE, Gender Statistics Database, WMID	Кабінет Міністрів України
		Частка депутатів (% жінок / чоловіків)	EIGE, Gender Statistics Database, WMID	Верховна Рада України
		Частка депутатів місцевих органів влади (% жінок / чоловіків)	EIGE, Gender Statistics Database, WMID	Місцеві ради (за запитом)
	Економічний	Частка членів правління найбільших котируваних компаній, членів наглядових рад або рад директорів (% жінок / чоловіків)	EIGE, Gender Statistics Database, WMID	Vox Ukraine (Офіційні сайти компаній та річні звіти про діяльність, у т. ч. за запитом)
		Частка членів правління центрального банку (% жінок / чоловіків)	EIGE, Gender Statistics Database, WMID	Національний банк України
		Частка членів правління організацій, що фінансують дослідження (% жінок / чоловіків)	EIGE, Gender Statistics Database, WMID	Національний фонд досліджень України, Національна академія наук України
	Соціальний	Частка членів правління та наглядової ради в державних телерадіомовних організаціях (% жінок / чоловіків)	EIGE, Gender Statistics Database, WMID	Національна суспільна телерадіокомпанія України
		Частка членів вищого керівного органу національних організацій олімпійських видів спорту (% жінок / чоловіків)	EIGE, Gender Statistics Database, WMID	Національний олімпійський комітет України

Продовження табл. 1.

Домен	Субдомен	Показник	Джерело даних EIGE	Джерело даних в Україні
Здоров'я	Статус	Самооцінка здоров'я, добре або дуже добре (% , населення віком 18+)	EU-SILC	ОУЖД
		Очікувана абсолютна тривалість життя при народженні (років)	Eurostat	Демографічна статистика
		Роки здорового життя при народженні (років)	Eurostat	WHO Global Health Observatory data repository
	Поведінка	Частка населення, яке не курить і не споживає алкоголь у шкідливий спосіб (% , населення віком 18+)	EHIS	Омнібус KMIC
		Частка населення, яке займається фізичною активністю та/або споживає фрукти та овочі (% , населення віком 18+)	EHIS	Омнібус KMIC
	Доступ	Частка населення, яке не має незадоволених потреб у медичному огляді (% , населення віком 18+)	EU-SILC	Омнібус KMIC
		Частка населення, яке не має незадоволених потреб у стоматологічному огляді (% , населення віком 18+)	EU-SILC	Омнібус KMIC

Джерело: побудовано авторами на основі [8].

та відповідності з методологією ЄС. Ключовим моментом є приведення всіх показників до однакового напрямку інтерпретації (тобто всі змінні мають стати стимуляторами), коли вище значення вказує на наближення до цілей ЄС або «бажаної ситуації». Наприклад, показник-дестимулятор «Частка населення, що перебуває під загрозою бідності» замінюється на показник з позитивним напрямком «Частка населення, яка не перебуває під загрозою бідності».

1.3. Трансформація показників. Для коректного міжнародного порівняння та усунення впливу масштабних факторів (як-от різниця в чисельності та структурі населення) відбувається перехід від абсолютних значень показників до відносних одиниць вимірювання (наприклад, відсотків або індексів). Цей крок дає змогу порівнювати відносні зміни в різних країнах та підвищує аналітичну валідність індексу.

1.4. Нормування показників за шкалою *EIGE*. Фінальний крок передбачає нормування (шкалювання) показників відповідно до методології, яку використовує Європейський інститут гендерної рівності. Для кожного показника визначається максимальне значення, досягнуте країнами-членами ЄС. Це максимальне значення слугує еталонною точкою для переведення всіх показників у стандартизовану шкалу від 1 до 100, де 100 відповідає найкращому зафіксованому значенню в ЄС.

2. Розрахунок показників гендерного розриву. Ключовою особливістю ІГР є те, що він вимірює гендерні розриви (відносну різницю між показниками жінок і чоловіків), а не індивідуальне становище представників кожної статі 3:13. Показник гендерного розриву вимірюється за шкалою 1:100, що забезпечує порівнянність між показниками в кожній країні і визначається за формулою, що враховує два компоненти: абсолютну величину гендерного розриву та коригувальний коефіцієнт:

$$\Gamma_{(X_{it})} = 1 + \left[\infty_{(X_{it})} \cdot (1 - \gamma_{(X_{it})}) \right] \cdot 99, \quad (1)$$

де $\gamma_{(X_{it})}$ — абсолютна величина гендерного розриву по i -й країні в t -му році;
 $\infty_{(X_{it})}$ — коригувальний коефіцієнт по i -й країні в t -му році.

Гендерний розрив $\gamma_{(X_{it})}$ між жінками та чоловіками вимірюється так:

$$\gamma_{(X_{it})} = \left| \frac{\tilde{X}_{it}^w}{\tilde{X}_{it}^a} \right| - 1, \quad (2)$$

де $\tilde{X}_{it}^w$ це значення показника для жінок по i -й країні в t -му році; $\tilde{X}_{it}^a$ — значення показника в середньому для жінок і чоловіків по i -й країні в t -му році.

Гендерний розрив є відносним показником, який набуває значення в інтервалі 0:1. За значення гендерного розриву 0 гендерна рівність вважається досягнутою, а за значення гендерного розриву 1 констатуємо повну гендерну нерівність.

Для врахування контексту країни шляхом порівняння рівнів, досягнутих у всіх державах-членах для кожного показника у визначений період часу, вираховується коригувальний коефіцієнт. Коефіцієнт розраховується як співвідношення між фактичним значенням показника для всього населення в країні, що досліджується, та фіксованим максимальним значенням цього показника серед країн-членів ЄС у визначені контрольні роки.

Згідно з європейською методологією, за обчислення коригувального коефіцієнта враховуються максимальні значення показників серед країн-членів ЄС, досягнутих у 2005, 2010, 2012 та 2015 роках.

Коригувальний коефіцієнт $\infty_{(X_{it})}$ — коефіцієнт, що враховує загальний рівень країни у порівнянні з усіма країнами, по яких розраховується ІГР:

$$\infty_{(X_{it})} = \left(\frac{\tilde{X}_{it}^T}{\max\{\tilde{X}_{2005}^T, \tilde{X}_{2010}^T, \tilde{X}_{2012}^T, \tilde{X}_{2015}^T\}} \right)^{\frac{1}{2}}, \quad (3)$$

де $\tilde{X}_{it}^T$ — це значення показника для всього населення по i -й країні в t -му році; $\tilde{X}_t^T$ — максимальне значення показника для всього населення серед країн-членів ЄС у t -му році.

Якщо в наступні роки рівень, досягнутий за конкретним показником конкретної країни, буде вищим за його фіксований контрольний показник, значення його коригувального коефіцієнта буде прийнято як 1 (тобто корекція не застосовуватиметься). Коли ці фіксовані контрольні показники застаріють, *EIGE* змінить їх, а часовий ряд буде перераховано, щоб зберегти часову порівнянність.

Процедури розрахунку показників гендерного розриву з урахуванням коригувальних коефіцієнтів здійснюються по первинних показниках доменів «Робота», «Гроші», «Знання», «Час», «Здоров'я». Проте показники домену «Вплив» не коригуються.

3. *Розрахунок зведеного індексу.* Розрахунок кінцевого значення ІГР здійснюється з використанням ієрархічної багаторівневої системи агрегації (що відповідає структурі, представлений на рис. 1). Цей процес є критично важливим для інтеграції численних індикаторів у єдиний узагальнений показник. Агрегація відбувається у три послідовні етапи:

3.1. На найнижчому рівні агрегація первинних індикаторів здійснюється за формулою середньої арифметичної. Вагові коефіцієнти не застосовуються, що означає використання рівних ваг для всіх індикаторів у межах одного субдомену.

3.2. Перехід від індексів субдоменів до індексів доменів здійснюється за формулою середньої геометричної. На цьому рівні зважування також не застосовується, забезпечуючи рівний внесок кожного субдомену у відповідний домен.

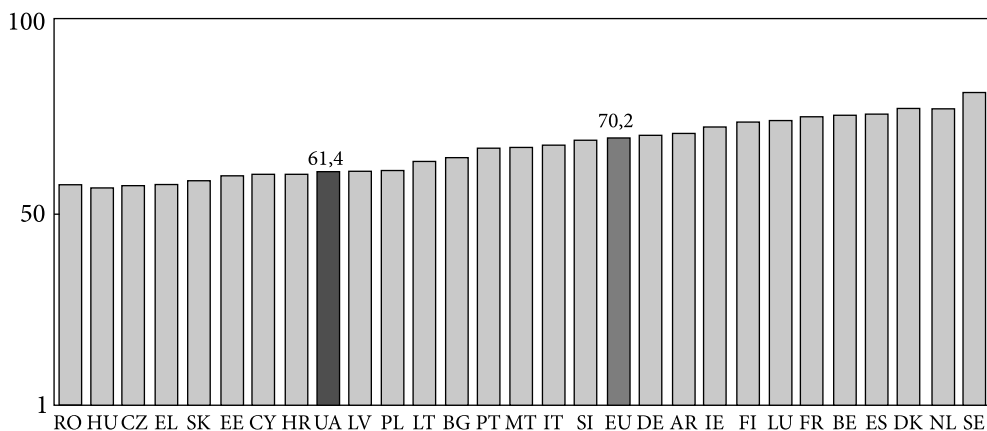

Рис. 2. Індекс гендерної рівності для ЄС-27 та України у 2023 р.

Джерело: побудовано авторами на основі [8].

3.3. Агрегування індексів усіх доменів для отримання фінального загального ІГР здійснюється за формулою середньої геометричної зваженої, а також застосовується процедура зважування, яка відображає значущість доменів згідно з оцінками експертів.

Кінцева формула розрахунку ІГР має такий вигляд:

$$I_i^t = \prod_{d=1}^6 \left\{ \prod_{s=1}^{ns_d} \left[\sum_{v=1}^{n_s} \frac{\Gamma(Xitv)}{n_s} \right]^{\frac{1}{ns_d}} \right\}^{W_{AHP_d}}, \quad (4)$$

де $i = 1, \dots, 28$; $d = 1, \dots, 6$; $s = 1, \dots, 14$; $v = 1, \dots, 31$; n_s — кількість первинних показників у субдоменах; ns_d — кількість субдоменів у доменах; W_{AHP_d} — вагові коефіцієнти, $\sum W_{AHP_d} = 1$.

За результатами апробації розробленої методології автори розрахували ІГР для України у 2023 р.

Встановлено, що у 2023 р. ІГР в Україні становив 61,4 бали. Отримане значення індексу є першою офіційною національною контрольною точкою, розрахованою за гармонізованою європейською методологією. Воно слугує базовим рівнем для порівняння з країнами-членами ЄС та об'єктивної оцінки ефективності майбутніх державних програм, спрямованих на скорочення виявленого розриву порівняно з середньоєвропейським показником.

Значення ІГР в Україні на рівні 61,4 бала є на 8,8 балів нижим ніж у середньому по 27 країнах-членах ЄС [14]. Але результати для України не є кардинально відмінними від загальноєвропейських: за загальними балами індексу Україна посідає 20 місце у рейтингу 27 країн ЄС, випереджаючи такі вісім країн: Хорватію, Кіпр, Естонію, Словаччину, Грецію, Чехію, а також Угорщину та Румунію (рис. 2).

Рис. 3. Візуалізація величини гендерних розривів за первинними показниками ІГР, 2023 р. Розмір шрифту кожного терміна характеризує відносну величину гендерного розриву: чим більше шрифт, тим значущим є розрив між показниками для жінок і чоловіків. Однаковий колір означає приналежність термінів до одного домену.

Джерело: побудовано авторами

По Україні загалом найближчими до середньоевропейських є показники, що визначають домени «Здоров'я» та «Гроші», по яких різниця в оцінках є мінімальною. Домен «Вплив» характеризується показниками найбільшого дисбалансу щодо залученості жінок і чоловіків.

Ці висновки можна підтвердити, скориставшись «хмарою слів» — діагностичним інструментом для визначення / візуалізації найвагоміших гендерних розривів, які потребують цільових політичних втручань (рис. 3).

Проілюстровані на рис. 3. терміни і їх розміри унаочнюють висновки про те, що найбільші гендерні диспропорції переважно стосуються показників домену «Вплив»: у структурах прийняття політичних рішень (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України), в економічному секторі (Національний банк України та на керівних посадах у великих компаніях СЕО ТОП-50), а також в управлінських органах соціальних інституцій (Національний фонд досліджень України, Національний олімпійський комітет України, Національна суспільна телерадіокомпанія України).

Також значимою є горизонтальна сегрегація в розподілі трудових ресурсів, зокрема зайнятість у соціальній сфері, де жінки переважають у низькооплачуваних соціальних секторах (домен «Робота») та диспропорції у використанні часу на неоплачувану працю: «хатні справи» та «догляд за дітьми», що виконують переважно жінки, обмежуючи їхню участь в економічному та соціальному житті (домен «Час»).

Гендерні розриви за доменом «Знання» є відносно незначними, що продемонстровано розміром шрифту термінів, що стосуються цієї сфери — «вища освіта» та «неформальна освіта». В Україні, як і в більшості європейських країн, жінки частіше ніж чоловіки здобувають вищу

освіту, натомість чоловіки частіше долучаються до неформальної освіти та навчання.

Схожа ситуація спостерігається і в домені «Гроші». Хоча загальні показники можуть близькими до середньоєвропейських, «хмара слів» відображає наявність невеликого, але стабільного гендерного розриву в «чистому доході» та «заробітній платі». Варто підкреслити, що відносно незначні гендерні розриви за показниками бідності свідчать не про заможність населення України, а про низький поріг бідності, використаний в цьому показнику.

Найменший розмір шрифту серед усіх представлених термінів демонструють показники, що стосуються домену «Здоров'я» («здорові», «тривалість життя», «роки здорового життя», «не палять», «спорт серед працюючих»). Це свідчить про те, що саме за цим доменом в Україні досягнуто найбільш збалансованих і найменших гендерних розривів, що підтверджує близькість цього показника до середньоєвропейського рівня.

Візуалізація чітко підтверджує, що для досягнення цілей євроінтеграції ключові політичні втручання мають бути спрямовані на усунення глибоких структурних диспропорцій у домені «Вплив», а також на зменшення сегрегації у домені «Робота» та перерозподіл неоплачуваної праці за доменом «Час».

Більш детальний аналіз декомпозиції ІГР на домени, субдомени та первинні показники, а також результати їх порівняння з іншими країнами представлено в [8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результати роботи з апробації європейської методології розрахунку ІГР в Україні відкривають стратегічні перспективи для систематичного моніторингу та об'єктивної оцінки стану гендерної рівності. Виявлені в ході дослідження прогалини та обмеження (зокрема, у доступності даних) підтверджують необхідність інституціоналізації методології та розширення первинної бази статистичних даних.

За результатами проведеного дослідження доцільно сформулювати такі основні висновки та рекомендації:

1) Європейська методологія розрахунку ІГР успішно адаптована до українських реалій, що забезпечує пряму порівнянність прогресу України у досягненні гендерної рівності з країнами-членами ЄС.

2) Застосування методології *EIGE* для розрахунку ІГР суттєво поглиблює розуміння структури та динаміки гендерних розривів у суспільстві, надаючи необхідні інструменти для їх ефективного відстеження та коригування шляхом упровадження ефективних державних політик.

3) Важливим чинником ефективності та прогностичної цінності ІГР для оцінки стану гендерної рівності є систематичність його розрахунку і регулярність аналізу динаміки в розрізі кожного показника, субдомени та домену.

4) Доцільно продовжити розрахунок показників гендерної рівності на методологічній основі, гармонізованій з європейською. У випадках, коли дані не можуть бути отримані з державних обстежень, використовувати альтернативні джерела за умови ретельної оцінки їх статистичних властивостей (надійності, репрезентативності та валідності), щоб заміщення джерела не призводило до зниження якості та співставності фінального ІГР.

5) Критично важливим є забезпечення фахової підготовки спеціалістів із формування ІГР та розвиток компетенцій користувачів (аналітиків, політиків). Це не лише гарантує отримання надійних та об'єктивних даних щодо ситуації з гендерною рівністю в Україні, але й сприяє розробці та впровадженню обґрунтованих і результативних заходів державної політики.

6) Наслідуючи практику *EIGE*, який проводить розрахунок щорічно, регулярне порівняння динаміки показників уможливить відстеження траєкторії суспільних змін, аналіз результативності державних політик у середньо- та довгостроковій перспективі. Чим швидше Україна запровадить регулярний річний цикл розрахунку ІГР, тим більш оперативно та ефективно вона зможе коригувати політики і порівнювати прогрес з країнами ЄС.

7) З огляду на те, що європейська методологія ІГР постійно вдосконалюється, критично важливо забезпечити гнучкість та операційну спроможність національної методології ІГР в Україні для її своєчасної адаптації до європейських стандартів.

8) Для забезпечення сталості та інституціоналізації розрахунку ІГР необхідно створити належне нормативно-правове та фінансове середовище, яке б гарантувало систематичний збір та обробку гендерної статистики відповідно до європейських стандартів.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Barbieri, D., Bernardo, C., Eldermans, E. L., Mezza, A., Mollard, B., & Nahrgang, M. et al. (2023). Gender Equality Index 2023 Towards a green transition in transport and energy. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2839/64810>
2. Barbieri, D., Fiore, A., Linkevičiūtė, J., Mollard, B., Nahrgang, M., & Peciukonis, V. et al. (2022). Gender Equality Index 2022: The COVID-19 pandemic and care. European Institute for Gender Equality. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2839/035888>
3. EIGE (2017). Gender Equality Index 2017: Methodological Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2839/3514>
4. Babovic, M. (2023). Gender Equality Index: Measuring progress in the Western Balkans. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2839/852703>
5. Karadinović, N. (2022). Moving towards the Gender Equality Index: Bosnia and Herzegovina 2022. UN Women. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women. https://eige.europa.eu/sites/default/files/eige-eng_web.pdf
6. Ermolenco, A., Covrig, N., Cojocaru, C., & Andronache, A. (2023). Gender Equality Index 2023. Trends regarding the level of equality between women and men in Moldova. Partnership Center for Development. Chişinău. <https://progen.md/indexul-egalitatii-de-gen-2023/>

7. Babović, M., & Miluka, J. (2020). Gender Equality Index for the Republic of Albania 2020. Tirana: Institute of Statistics. https://eige.europa.eu/sites/default/files/gender_equality_index_albania.pdf
8. Ukrainian Women's Fund (2025). Gender equality index in Ukraine. Kyiv. <https://uwf.org.ua/en/gender-equality-index/>
9. EIGE (2024). Gender Equality Index 2024 — Sustaining momentum on a fragile path. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi:10.2839/9523460>
10. European Institute for Gender Equality (2025). EIGE's Gender Equality Glossary & Thesaurus. <https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/overview>
11. Eurostat (2025). Statistics Explained Glossary. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Category:Glossary>
12. EIGE (2024). Women and Men in Decision Making: Methodological report. Gender Statistics Database. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/women-and-men-decision-making-methodological-report>
13. Eurofound (2017). Sixth European Working Conditions Survey — Overview report (2017 update). Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi:10.2806/422172>
14. European Institute for Gender Equality (2025). Gender Statistics Database. <https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs>

Стаття надійшла до редакції журналу 13.10.2025

Maryna Ogay, PhD in Economics, Senior Researcher Fellow
Leading Research Fellow
Mykhailo Ptukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: ogay@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9292-5710
Scopus ID: 57952923000
Researcher ID: AIA-0212-2022

Maksym Otkydach, Junior Researcher
Mykhailo Ptukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: m.otkydach@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7665-7979

Tetyana Lukovych,
UNICEF Representative Office in Ukraine
01021, Ukraine, Kyiv, Hrushevskoho St., 9B
E-mail: tan_luk@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5252-7718

GENDER EQUALITY INDEX IN UKRAINE: METHODOLOGY OF CALCULATION AND KEY RESULTS

In the context of European integration processes, Ukraine faces the necessity of implementing international standards to ensuring gender equality. The urgent task is the harmonization of national legislation and policy with European standards in the area of equal opportunities for women and men. For effective monitoring of progress in this area, the application of modern European tools for assessing and analyzing gender equality is necessary, which will facilitate the integration of European principles into national policy. This article aims to highlight the results of adapting the European methodology for calculating the Gender

Equality Index in Ukraine. This index is a key tool for comprehensive analysis of gender equality in the European Union's 27 member states. The Gender Equality Index is a comprehensive indicator that measures progress toward achieving gender equality in various social areas, including six key domains of gender equality policy: work, money, knowledge, time, power, and health. The Gender Equality Index (GEI) was developed by the European Institute for Gender Equality in 2013. Thanks to the efforts of the Ukrainian Women's Fund, in cooperation with the State Statistics Service of Ukraine and with advisory support from experts of the European Institute for Gender Equality, implementation of methodological approaches to its development in Ukraine became possible. The article presents the methodology for calculating the Gender Equality Index in Ukraine, based on the European experience of constructing this index. The components of the GEI are reviewed, and the principles of the GEI's construction are detailed. Considerable attention is given to forming information support for calculating the Index in Ukraine. The results of the Index calculation in Ukraine are analyzed, and a comparative analysis is carried out with the average European Index estimates and the Index of EU member states. Despite the limitations of data collection in Ukraine during martial law and the absence of direct correspondences to certain indicators in European statistics, the expert team successfully collected data and calculated the values of 30 out of 31 Index indicators using only one proxy indicator. The Ukrainian Index is based on the same methodology as the European Index, ensuring comparability with EU member states. The calculations show that in 2023, the Gender Equality Index in Ukraine was 61.4 points. This is 8.8 points lower than the average for the 27 EU member states. In fact, this means that European standards and values in the field of gender equality are similar to those of women and men in Ukraine. Monitoring the values of the Index and its components is expected to provide a basis for assessing the state and dynamics of gender equality in Ukraine. This will allow for adequate comparison of Ukraine with EU member states in terms of gender equality achievements. It will also strengthen interregional cooperation and give impetus to the development of Ukraine's capacity in gender statistics and gender equality policy evaluation.

Keywords: gender equality, gender gap, assessment of disparities, information support, data quality, integral indicator, domain, subindex, indicator system, analytic hierarchy process.

Cite: Touhami, Mohamed, Ben Lahbib, Sidahmed, Boukhalkhal, Ali, & Djaafoura, Mousab, & Mahdjoudi, Hamza (2025). Determinants of Accidents Among Children Under Five in Algeria: An Analytical Study Based on the 2019 Multiple Indicator Cluster Survey (MICS6). *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 2 (60), 133–150.

UDC [338.45+504]:[330.341:332.12]

JEL Classification: M21, O13, O18, R58

MOHAMED TOUHAMI¹, Dr. Sci. (Demography), Prof., University of Laghouat Laghouat, 03000, Algeria; e-mail: med.touhami@lagh-univ.dz

ORCID: 0009-0000-1787-5178

SIDAHMED BEN LAHBIB¹, Dr. Sci. (Sociology), Prof., University of Laghouat Laghouat, 03000, Algeria; e-mail: si.benlahbib@lagh-univ.dz

ORCID: 0009-0006-6391-9569

ALI BOUKHALKHAL¹, Dr. Sci. (Demography), Prof., University of Laghouat Laghouat, 03000, Algeria; e-mail: ali.boukhalkhal@lagh-univ.dz

ORCID: 0000-0002-5422-0784

Scopus ID: 59703045800

MOUSAB DJAAFOURA¹, Dr. Sci. (Demography), Prof., University of Laghouat Laghouat, 03000, Algeria; e-mail: m.djaafoura@lagh-univ.dz

ORCID: 0009-0006-7196-0246

HAMZA MAHDJOUDI, Dr. Sci. (Econ), Prof., University of Laghouat Laghouat, 03000, Algeria; e-mail: hm.mahdjoubi@lagh-univ.dz

ORCID: 0009-0006-7685-6907

DETERMINANTS OF ACCIDENTS AMONG CHILDREN UNDER FIVE IN ALGERIA: AN ANALYTICAL STUDY BASED ON THE 2019 MULTIPLE INDICATOR CLUSTER SURVEY (MICS6)

This article uses data from the 2019 Multiple Indicator Cluster Survey (MICS6) to investigate the key determinants of accidents among children under the age of five in Algeria. It examines how a combination of demographic, social and economic factors influences the frequency and

¹ Laboratory of Social Empowerment and Sustainable Development in the Desert Environment

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

severity of accidents involving children. The study addresses the increasing recognition of the vulnerability of young children to unintentional injuries due to their limited risk perception, underdeveloped motor skills, and exploratory behaviour. Nevertheless, child accidents have not received sufficient attention in the public health policies of many countries in the Global South, including Algeria. Adopting a descriptive-analytical approach, the article relies on secondary data collected through MICS6 and supported by UNICEF, which was implemented by the Algerian Ministry of Health. The sample comprises over 15,000 children, with 852 reported cases of serious accidents. The analysis focuses on several explanatory variables, including the child's gender, age, place of residence, their mother's educational level and employment status, and the household's standard of living. Statistical analysis combined with sociological interpretation was employed to reveal the relationships between these variables.

The findings show that gender plays a notable role: male children accounted for 55.63% of accidents, compared to 44.37% for females. This aligns with existing research linking higher accident rates among boys to greater engagement in physical and risk-taking behaviours, often reinforced by cultural norms around masculinity. Additionally, age was a critical factor. Children aged one and two experienced the highest accident rates (30.05% and 30.28%, respectively). This is a stage marked by increased mobility and curiosity, but lacking the cognitive and motor coordination necessary to avoid harm. By contrast, infants under one year old had a lower rate (21.25%), while children aged three and four experienced a gradual decrease, likely due to improved self-regulation and awareness. Place of residence also influenced accident risk: urban children accounted for 59.27% of cases, compared to 40.73% in rural areas. This may reflect the hazards of urban environments, such as dense populations, high traffic levels, limited play areas, and constrained parental supervision due to work commitments. Although the rate is lower in rural areas, children there face other dangers, such as exposure to agricultural work and unsafe household infrastructure. Furthermore, rural homes often serve as workplaces, increasing the likelihood of contact with hazardous tools and materials. A particularly intriguing aspect of the study was the non-linear relationship between maternal education and accident rates. Contrary to expectations, the lowest accident rate (8.69%) was observed among children whose mothers had no formal education. This rate then increased among those with primary (16.55%) and middle school (33.22%) education, before declining at secondary (22.53%) and university (19.01%) levels. These findings suggest that education alone does not ensure better safety outcomes, especially if it is not accompanied by sufficient supervision. Mothers without formal education may be more likely to be full-time homemakers, whereas semi-educated mothers may combine household duties with informal work, resulting in inconsistent child supervision. Conversely, educated and professionally active mothers may possess stronger planning skills and a greater awareness of safety practices. In terms of economic factors, two key variables were assessed: maternal employment and household wealth. Notably, 87.44% of accident cases involved children of unemployed mothers, compared to 12.56% involving employed mothers. While one might assume that unemployed mothers would be more present and attentive, this finding indicates that associated factors, such as poverty, limited access to information, and psychological stress, may diminish the quality of child supervision. Household living standards also demonstrated a clear pattern. Accident rates were highest among children from very poor households (23.47%), followed by those from poor (22.06), average (20.43), rich (19.37), and very rich families (14.67%). These figures reinforce the idea that material deprivation is a major contributor to risk. Poor families often live in unsafe or overcrowded housing near busy roads or degraded infrastructure and typically lack the financial capacity to provide safer alternatives. Furthermore, poverty often coincides with limited access to health education, community support services, and safety equipment. A key finding of the study is that child accidents are not random events, but rather the result of overlapping structural and contextual vulnerabilities. Risk is shaped by the interaction of multiple dimensions, including gender, age, geography, education,

and income. For example, a child living in a congested urban area, born to an uneducated, unemployed mother and residing in a low-income household, is significantly more exposed than a child from a well-educated, high-income family in a secure neighbourhood. Based on these findings, the article presents several recommendations. Firstly, there is an urgent need to raise public awareness of child safety through educational campaigns on various platforms, such as the media, schools, religious centres, and community spaces. These campaigns should emphasise the importance of supervision, accident prevention strategies, and household safety. Secondly, urban infrastructure, especially in low-income areas, must be improved. This could include safer roadways, protected playgrounds, and building codes that incorporate child-friendly designs. Thirdly, greater investment is needed in maternal education, including not only formal schooling, but also practical training in parenting, safety and child development, especially in rural and underprivileged areas. Furthermore, social protection measures should target vulnerable families by providing financial support for housing improvements and access to safety equipment, such as safety gates and locks, as well as essential services, including healthcare and early childhood support. Lastly, cross-sector collaboration is essential. Government bodies, NGOs, schools and local institutions must collaborate to develop sustainable, context-sensitive frameworks that protect children from preventable harm.

In conclusion, the study highlights the complex interplay of demographic, social, and economic factors in shaping the risk of accidents among young children in Algeria. By identifying these determinants and understanding how they overlap, the study provides a basis for evidence-based, multisectoral policies aimed at reducing childhood injuries and promoting safer developmental environments. Ultimately, a shift towards proactive, integrated strategies is required to ensure that child safety becomes a national priority within Algeria's health and social planning agendas.

Keywords: determinants, child accidents, injury, under-five children, socioeconomic factors, MICS6, Algeria.

Description of the research problem. Childhood is a critical and formative stage in social and human development. It is a period during which a child's personality is shaped and their sense of individual identity and collective belonging is fostered. This phase is particularly sensitive as children undergo rapid cognitive and emotional development, making them susceptible to environmental influences. From a sociological perspective, childhood is a dynamic period of social construction, marked by flexibility and a capacity for education, learning and personality development through cultural and familial interaction (Chali & Zouggaie, 2023, p. 4).

Due to the central role of childhood in shaping human development, many researchers and specialists have devoted their efforts to exploring its dimensions in depth. They aim to better understand its complexities and identify the most effective strategies for ensuring adequate care. Stanley Hall, recognised as a pioneer in child development studies in the early 20th century, emphasised the importance of understanding the stages of child development in order to provide appropriate care and support (E. Schell & Hall, 1979, p. 25). Similarly, Bayram (2011, p. 377) highlights that this phase lays the foundation for lifelong identity and behavioural orientation, as children are heavily reliant on family or institutional caregivers during this period.

Childhood should not be viewed merely as a transitional phase, but as a cornerstone that influences societal trajectories. Investment in this stage yields significant positive outcomes in terms of national stability and progress. In the modern era, there has been a growing awareness of the importance of improving the quality of services and care provided to children. Reliance on scientific principles has become a defining characteristic of contemporary child welfare approaches. In order to empower children to integrate effectively into society and contribute meaningfully to social development and service improvement, it is necessary to have a comprehensive understanding of their psychological, physical, educational, and social dimensions. Moreover, familiarity with the various stages of development is essential in order to provide services and care that are tailored to each stage (Al-Duwaibi, 1988, p. 8).

In this context, early childhood requires particular attention, protection, and careful supervision. During these years, children primarily explore the world through experiential learning, exposing them to risks that could endanger their health and safety. This highlights the importance of close monitoring and heightened awareness of potential dangers. Algerian law explicitly defines a child as any individual who has not reached the age of eighteen (Official Gazette, 2015, p. 5), and for the purposes of this study, the operational focus is limited to children under the age of five.

Among these risks, child accidents have become a prevalent concern across many societies. A growing body of research indicates that such accidents are a leading cause of mortality and disability among children in this age group. These incidents have been closely linked to multiple factors related to the familial and parental environment. In this context, an accident is defined as any sudden or unexpected external event that results in physical harm, such as a wound, fracture or burn (Abdel-Moula, 1984, p. 12; Ikbal, 2005, p. 30). Such occurrences, particularly in domestic or social settings, can have long-term consequences for children's physical and psychological development.

For example, a study by Ahmed Mohamed Gad Allah indicated that children under one year of age are at greater risk of serious injuries. The study identified three primary causes of death: traffic and road accidents, falls, and drowning (Gad Allah, 2019). Similarly, research by Shaimaa El-Husseini Mohamed Saqr revealed statistically significant differences between working and non-working mothers in terms of their awareness of how to manage domestic accidents and the level of home safety for children. Working mothers performed better in both areas (El-Husseini, 2018).

In light of these findings, this study aims to investigate the relationship between demographic, social and economic factors and differing accident rates among children under five in Algeria. Safeguarding the health and safety of children requires a clear understanding of the underlying factors that contribute to the prevalence of accidents within this age group. Accordingly, the following central question is posed:

What are the most significant factors contributing to accidents among children under five in Algeria?

Sub-questions:

- To what extent do demographic factors (such as the child's gender and age) influence the variation in accident rates among children under five in Algeria?
- How do social determinants (such as place of residence and the mother's educational level) affect the variation in accident rates among children under five in Algeria?
- What is the role of economic factors (such as the mother's employment status and the household's standard of living) in influencing accident rates among children under five in Algeria?

Relevance of the theme. This article addresses a highly relevant issue within the contexts of public health, social development, and child protection, particularly in low- and middle-income countries such as Algeria. Accidents among children under the age of five are a significant, yet frequently overlooked, cause of mortality, morbidity, and long-term disability. Despite global advances in maternal and child health, unintentional injuries continue to pose a significant threat to early childhood development, particularly in environments characterised by poverty, inadequate supervision, and substandard safety infrastructure. In Algeria, there is limited national data and academic literature on the sociological and demographic determinants of child accidents, which highlights the urgent need for targeted research on this topic. By identifying the key factors contributing to accidents, this study will address a critical knowledge and policy gap, offering data-driven insights to inform national prevention strategies, family-based interventions, and evidence-based public health planning. This issue is medically and socially significant and has long-term implications for human capital development and the overall well-being of future generations.

Analysis of the recent studies and publications. Several studies have examined childhood accidents in relation to demographic, social, and environmental factors. Gad Allah (2019) demonstrated that traffic accidents, falls, and drowning were the leading causes of death among children, with household conditions playing a critical role in exposure to risk.

Similarly, Saqr (2018) revealed notable disparities in accident awareness and safety practices between working and non-working mothers, with the former exhibiting greater preparedness and safety awareness. This suggests that maternal employment may be linked to enhanced knowledge and vigilance.

In another study, Ghadhban (2023) concluded that falls were the most common form of household injury among children under six, with the highest risk occurring at the age of one. Likewise, Hammadi (2009) highlighted gender-based behavioural differences, showing that boys are more likely than girls to engage in aggressive and risk-prone behaviours, which could partly explain their higher accident rates. Together, these findings affirm the importance of consider-

ing demographic, social, and behavioural factors when analysing childhood accident patterns.

At the national level, Chellai (2023) analysed data from the Algerian MICS6 survey to investigate the epidemiology of home accidents among children under five. The study found that 5.5% of children had experienced accidents, with falls (62.6%) and burns (13.4%) being the most frequent causes. Significant disparities were observed, as boys were at higher risk than girls, and rural children faced greater vulnerability than their urban counterparts. Moreover, maternal education and employment status emerged as strong protective factors, reducing the likelihood of accidents. These findings underscore the importance of addressing socio-economic and demographic determinants in designing effective prevention strategies.

At the regional level, recent evidence highlights the demographic significance of adolescents in the Middle East and North Africa (MENA) region, where individuals aged 10–19 years constitute 17% of the population, and nearly half of the population is younger than 30. This demographic structure offers both opportunities for economic growth and challenges for public health. However, progress in advancing adolescent health has been relatively slow, with considerable disparities across and within countries. The literature emphasizes that investing in adolescent health generates a “triple dividend,” improving health outcomes for today’s adolescents, future adults, and subsequent generations. Therefore, timely interventions are critical to harnessing this unique window of opportunity (AlBuhairan et al., 2023).

On a global scale, the burden of unintentional injuries among children remains alarming, with an estimated 830,000 deaths annually, the majority occurring in low- and middle-income countries. The *World Report on Child Injury Prevention* identified drowning, burns, road traffic accidents, falls, and poisoning as the leading causes, while emphasizing that integrated and large-scale prevention strategies could substantially reduce both mortality and disability (Peden et al., 2008). More recently, the World Health Organization (2022) highlighted that road traffic injuries alone account for nearly 220,000 deaths annually among children and adolescents aged 0–19 years, equivalent to more than 600 preventable deaths each day. The report stresses the need for evidence-based interventions and systematic policy actions to improve child and adolescent road safety.

Innovative character. This article’s innovative character lies in its comprehensive, multidimensional approach to analysing the determinants of accidents among children under five in Algeria. Unlike previous studies, which often focused on isolated variables or were limited to small samples, this research uses nationally representative data from the MICS6. This ensures a broad and reliable empirical foundation. Furthermore, the study combines statistical analysis with sociological interpretation to provide a nuanced understanding of how demographic, social and economic factors interact to influence accident risk. This dual methodological framework enables the identification of direct and contextual

contributors to child injuries. Additionally, the article sheds light on previously under-explored aspects, such as the non-linear relationship between maternal education and accident incidence and the paradoxical role of maternal employment in child safety. By addressing these gaps and combining data-driven insights with policy-oriented recommendations, the study makes an original contribution to the fields of child health and injury prevention in Algeria and beyond.

Setting of the article's goal and tasks. This article aims to investigate the underlying factors contributing to accidents involving children under five in Algeria, using nationally representative data from the MICS6. The study aims to understand how demographic, social and economic factors influence the frequency and distribution of childhood accidents. To achieve this, the article sets out three key tasks. First, it will assess the relationship between the child's gender and age, and variation in accident rates. Second, it will examine the impact of the place of residence and the mother's educational level on the likelihood of accidents. Third, it will explore the effect of maternal employment and household living conditions on children's exposure to injury. By completing these tasks, the study will develop a comprehensive understanding of the structural and behavioural determinants of child safety, providing a basis for preventive interventions and policy development.

Research methods. This study uses a demographic and analytical research design that relies exclusively on secondary data obtained from MICS6, which was conducted in Algeria. The study aimed to identify and interpret the key factors contributing to serious accidents among children under five. A descriptive analysis was performed to identify patterns within the dataset, focusing on the relationships between accidents involving children and selected demographic, social, and economic variables.

Data were collected through the MICS6 programme, which was conducted by the Ministry of Health, Population and Hospital Reform in cooperation with the Directorate of Population. Financial and technical assistance was provided by UNICEF, alongside additional funding from the United Nations Population Fund (*Enquête par grappes à indicateurs multiples [MICS], 2019 Rapport final des résultats, 2020, p. 2*).

The variable "serious accident" in the 2019 MICS6 Algeria survey was measured through the Children Under 5 Questionnaire, administered to the mother or primary caregiver. Respondents were asked whether the child had experienced any serious accident in the 12 months preceding the survey. Serious accidents include incidents such as falls, burns, traffic accidents, or other events posing a significant health risk. This approach ensures consistent reporting and allows analysis of demographic, social, and economic determinants.

The sampling frame divided Algeria into seven major geographic regions: Central North, Northeast, Northwest, Central Highlands, Eastern Highlands, Western Highlands, and South. Cluster sampling was employed to ensure the

national sample was proportionally distributed and representative of the population. This approach involves segmenting the overall study population into distinct groups or clusters. This technique is particularly useful when dealing with large, widely dispersed populations where compiling a complete list of individual sampling units is impractical (Brou, 2014, p. 189).

The study population consisted of 852 children under the age of five who were identified as victims of serious accidents, drawn from a total of 15,224 children surveyed in MICS6 in Algeria. To ensure methodological rigour and national representativeness, the analysis incorporated the complex survey design features, including the application of design weights, stratification by geographical regions, and clustering at the primary sampling unit level.

Table 1 presents the proportional distribution of the study sample across the seven geographical regions, reflecting the stratified design adopted by MICS to capture regional variations in child well-being and accident exposure.

With regard to the study's variables — specifically, the determinants of accidents among children under five in Algeria, as identified in the 2019 survey — 15,224 children were included. Of these children's mothers or primary caregivers, 14,873 were interviewed, resulting in a response rate of 97.7%. Of the total sample, 852 children under the age of five were recorded as having been victims of a serious accident.

The main findings of the study. A statistical and sociological analysis of data extracted from MICS6 yielded significant findings that deepen our understanding of the factors influencing serious accidents among children under five in Algeria. These findings emphasise the intricate relationship between demographic, social and economic factors and reveal significant disparities among different population groups and living environments. The results confirm certain

Table 1. Sample Size by Selected Geographical Regions

Region	Sample Percentage (%)
Central North (NC)	32.7
Northeast (NE)	14.3
Northwest (NO)	16.5
Central Highlands (HPC)	7.5
Eastern Highlands (HPE)	14.0
Western Highlands (HPO)	5.1
South (SUD)	9.9
Total	100

Source: prepared by the researchers based on the results of the 2019 Multiple Indicator Cluster. Note. The table presents the proportional distribution of the study sample across the seven geographical regions of Algeria, as stratified in MICS6 (2019), ensuring national representativeness and capturing regional variations in child accident exposure.

trends identified in previous literature and uncover context-specific patterns that are particularly relevant to Algerian society. The most salient outcomes of the study are summarised below:

Demographic Determinants. Of the various dimensions explored in this study, demographic factors such as the child's gender and age at the time of the accident were found to be the main variables influencing accident occurrence. Understanding how these variables correlate with the likelihood of serious accidents sheds light on vulnerable age groups and behavioural differences that may increase the risk of injury. The following table shows how accident cases are distributed according to these demographic characteristics:

Statistical Interpretation. Table 2 presents the relationship between demographic determinants — specifically, gender and age at the time of the accident — and the incidence of serious accidents among children under five.

Regarding gender, male children account for 55.63% (474 cases) of accidents, while female children represent 44.37% (378 cases).

Concerning the child's age at the time of the accident, the highest incidence is observed among two-year-olds (30.28%, 258 cases), followed closely by one-year-olds (30.05%, 256 cases). Children under one year account for 21.25% (181 cases), three-year-olds 13.73% (117 cases), and four-year-olds 4.34% (37 cases), with a small proportion (0.35%, 3 cases) missing age information.

These findings indicate that male children and those aged one to two years are most frequently involved in serious accidents, highlighting age- and gender-related risk patterns that may inform preventive strategies.

Table 2. The Relationship Between Demographic Determinants (Gender, Age at Time of Accident) and the Rate of Serious Accidents Among Children Under Five

Variables	Percentage (%)	Frequency
Gender		
male	55.63	474
female	44.37	378
Total	100	852
Child's Age at Accident		
0 years old	21.25	181
1 year old	30.05	256
2 years old	30.28	258
3 years old	13.73	117
4 years old	4.34	37
No answer	0.35	03
Total	100	852

Source: prepared by the researchers based on the results of MICS6.

Sociological Analysis. The statistical data indicate that male children are more susceptible to accidents compared to females. This may be attributed to behavioral differences between the sexes. Males often display more assertive and risk-prone behavior, increasing their exposure to injuries, especially when engaging in physical or dangerous play activities, which are frequently designed with boys in mind.

During the early years (ages 0—5), children are highly impressionable and tend to imitate what they observe. Many mimic the actions of superheroes or characters encountered in games or television programs, placing themselves at risk during such imitative play.

Children under the age of one generally exhibit limited mobility due to the underdevelopment of their motor systems. At this stage, most are not yet able to walk and are heavily dependent on their caregivers for movement and safety. This natural restriction in mobility reduces their exposure to physical accidents.

In contrast, once a child reaches the one-to-two-year range, their motor abilities begin to develop, and they actively explore their surroundings. This phase is characterized by heightened curiosity and imitation, leading children to interact with their environment in potentially hazardous ways. However, due to an underdeveloped sense of balance and insufficient control over bodily movements, the risk of falls and injuries is elevated. At this stage, children also lack the cognitive maturity to distinguish between safe and unsafe behavior.

After the age of three, notable progress occurs in both motor coordination and cognitive ability. Children become more adept at controlling their movements and avoiding falls, resulting in a decline in injury rates. Their cognitive development enables them to comprehend environmental dangers and adopt safer behaviors. They begin to understand basic safety rules and refrain from actions that could cause harm. This developmental trajectory illustrates how biological, educational, and social factors contribute to shaping motor behavior and reducing accident risk.

These developmental stages thus reflect the interaction between the child's biological growth and the surrounding social environment. As motor and cognitive maturity increase, the likelihood of accidents decreases, provided that the child is raised in a safe setting with appropriate educational guidance.

Social Determinants. In addition to demographic characteristics, the study examined key social factors that could explain the variation in accident rates among children. Specifically, the analysis focused on place of residence (urban vs. rural) and mother's level of education, as these are commonly linked to child supervision, environmental safety, and parental awareness. The following table shows how accidents are distributed statistically in relation to these social variables:

Statistical Interpretation. Table 3 presents the relationship between social determinants — specifically, place of residence and mother's educational level — and the incidence of serious accidents among children under five.

Regarding place of residence, 59.27% (505 cases) of children involved in accidents live in urban areas, while 40.73% (347 cases) reside in rural areas.

Concerning the mother's educational level, the relationship with accident incidence appears non-linear. Children whose mothers have a middle school education account for the highest proportion of accidents (33.22%, 283 cases), followed by secondary education (22.53%, 192 cases), university (19.01%, 162 cases), primary education (16.55%, 141 cases), and no formal education (8.69%, 74 cases).

These findings indicate that children from urban areas and those whose mothers have attained middle school or secondary education are most frequently involved in serious accidents, highlighting the potential influence of social determinants that may require deeper investigation.

Sociological Analysis. The data indicate that children living in urban areas are more frequently exposed to accidents, primarily due to high traffic density, congestion, and speeding. Urban parental employment may also limit supervision time, increasing accident risk. In rural areas, although overall accident rates are lower, children face different hazards, including exposure to unsafe work environments and dual-use home-work spaces. Rural mothers' combined household and agricultural responsibilities may limit consistent child supervision, elevating risk.

The relationship between maternal education and child accidents is non-linear. The lowest incidence occurs among children of mothers with no formal education, potentially reflecting constant supervision in traditional caregiving roles. Accident rates peak at intermediate maternal education levels but decline at se-

Table 3. Relationship Between Social Determinants (Place of Residence, Mother's Educational Level) and the Rate of Serious Accidents Among Children Under Five

Variables	Percentage (%)	Frequency
Place of Residence		
urban	59.27	505
rural	40.73	347
Total	100	852
Mother's Educational Level		
no education	8.69	74
primary	16.55	141
middle school	33.22	283
secondary	22.53	192
university	19.01	162
Total	100	852

Source: prepared by the researchers based on the results of MICS6.

condary and university levels, likely due to greater awareness of safety measures and better management of childcare alongside professional responsibilities.

It is important to exercise caution when interpreting these patterns. For example, the lower incidence of accidents among children of mothers with no formal education, or the higher rates among children of unemployed mothers, may not reflect direct causal relationships. These patterns could be influenced by reporting bias, limited child mobility, or other unmeasured contextual factors. While the data provide valuable insights into associations between demographic, social, and economic determinants and child accidents, these findings should be interpreted carefully, avoiding simplistic causal inferences. Further analysis using multivariate models or longitudinal data may help clarify the underlying factors influencing these outcomes.

Economic Determinants. Economic conditions play a crucial role in shaping the daily environment in which children live and grow up. For example, factors such as the mother's employment status and the household's overall living standard can significantly affect supervision quality, housing safety, and access to preventive resources. The following table summarises the distribution of cases based on these two variables, in order to assess the impact of these economic determinants on the occurrence of serious accidents among children under five.

Statistical Interpretation. Table 4 illustrates the relationship between economic determinants — specifically, mothers' employment status and household living standard — and the incidence of serious accidents among children under five.

Regarding mothers' employment, the majority of children involved in accidents have unemployed mothers (87.44%, 745 cases), compared to a smaller proportion whose mothers are employed (12.56%, 107 cases).

Table 4. Relationship Between Economic Determinants (Mother's Employment Status, Household Living Standard) and the Rate of Serious Accidents Among Children Under Five

Variables	Percentage (%)	Frequency
Mother's Employment Status		
employed	12.56	107
unemployed	87.44	745
Total	100	852
Household Living Standard		
very poor	23.47	200
poor	22.06	188
average	20.43	174
rich	19.37	165
very rich	14.67	125
Total	100	852

Source: prepared by the researchers based on the results of MICS6.

With respect to household living standards, the highest incidence of child accidents is reported among very poor families (23.47%, 200 cases), followed by poor (22.06%, 188 cases), average (20.43%, 174 cases), rich (19.37%, 165 cases), and very rich households (14.67%, 125 cases).

These findings suggest that children from economically disadvantaged households, as well as those with unemployed mothers, are at greater risk of experiencing serious accidents, underscoring the role of economic vulnerability as a determinant of child safety.

Sociological Analysis. The findings suggest that children of unemployed mothers face a higher risk of serious accidents. This association may be explained by limited child-rearing experience, which potentially reduces the implementation of preventive practices and safety measures.

Furthermore, unemployment often corresponds with constrained financial resources, limiting the family's capacity to provide a secure environment for children, whether through safe toys, home modifications, or protective equipment. This condition is inherently linked to the overall economic situation of the household, which also plays a significant role in children's exposure to injuries and accidents.

With regard to the household's standard of living, the data demonstrate that accident rates are highest among children from very poor families, while the lowest rates are recorded in very wealthy households. From this, it is evident that an inverse relationship exists between household living standards and accident rates: as the standard of living increases, the likelihood of child injuries decreases; conversely, as the standard declines, the risk increases. This pattern can be attributed to a variety of factors, the most prominent being environmental safety.

Low-income families frequently reside in unsafe environments, which inherently heighten the risk of accidents. Such environments often include old or deteriorated housing structures that pose constant hazards to children. Additionally, the geographical settings of these homes, frequently located near congested roads, decaying infrastructure, or rugged and hazardous terrain, further elevate the risk.

Poverty is also frequently accompanied by low levels of awareness or education, a condition that can prove more harmful than financial hardship itself. A lack of awareness may lead to negligence and the failure to implement even basic preventive measures, even within environments that are not inherently dangerous.

On the other hand, a poor household possessing a certain level of awareness can, despite financial constraints, still provide children with a minimum standard of safety. As the saying aptly puts it: "Ignorance is deadlier than poverty," as it eliminates the capacity for protective action, regardless of the available resources.

Conclusions and prospects of future studies in the field. Based on the demographic, social and economic analyses presented in previous sections, the study identified a number of key findings that clarify the multifactorial nature of childhood accidents in Algeria. These findings reflect the statistical correlations observed across different variables, as well as their deeper social and behavioural

implications. Together, they provide a comprehensive understanding of how structural and personal factors interact to influence accident risk among children under the age of five.

This study set out to examine the determinants of childhood accidents among children under five in Algeria, with specific attention to demographic, social, and economic variables. The objectives were to identify the main factors influencing accident occurrence, assess their relative contributions, and propose evidence-based recommendations. The findings of the study are directly consistent with these stated objectives, as outlined below:

- **Demographic determinants:** The results confirmed that male children are more vulnerable to accidents (55.63%) compared to females (44.37%), which corresponds to behavioral differences observed in previous studies. Age also proved critical, with children aged one to two years showing the highest incidence of accidents (30.28% and 30.05%), reflecting developmental traits of curiosity and exploratory behavior. Furthermore, children in urban areas experienced more accidents (59.27%) than their rural counterparts (40.73%), underscoring the influence of residential environments.

- **Social determinants:** Maternal education and employment status were both found to shape childhood accident risks. Interestingly, children of mothers with no formal education experienced lower accident rates, likely due to mothers' greater time commitment to childcare. Conversely, children of unemployed mothers recorded significantly higher accident rates (87.44%) compared to those of employed mothers (12.56%), confirming the protective role of maternal awareness and safer home management practices among working mothers.

- **Economic determinants:** Household living standards emerged as a decisive factor. Accident rates increased as living standards declined, with the highest prevalence (23.47%) among very poor families. This finding highlights the role of material deprivation and unsafe housing conditions in shaping child vulnerability.

- **Integrated interpretation:** These results demonstrate that childhood accidents cannot be reduced merely to parental negligence or awareness. Instead, they are the outcome of interrelated demographic, social, and economic conditions. The study thereby achieves its overarching objective of clarifying how structural inequalities and contextual factors collectively determine child safety.

In light of these conclusions, it is recommended that policymakers adopt comprehensive public health strategies that go beyond awareness campaigns to include tangible improvements in housing, infrastructure, and social support systems.

Looking ahead, future research should build upon these findings by employing longitudinal and mixed-methods designs to better capture the evolving nature of childhood accident risks. Comparative studies across Algerian regions could further identify localized patterns, while exploring institutional and policy-level factors—such as legal protections, service provision, and community safety regulations—would enrich the national child protection framework. Ultimately,

addressing childhood accidents requires an interdisciplinary approach that links data-driven research with socially grounded and context-sensitive solutions.

REFERENCES

1. Al-Duwaibi, A. S. B. (1988). *Introduction to Child Care*. Libya: Al-Jamahiriya Publishing, Distribution, and Advertising House.
2. Bayram, A. (2011). *Human Rights and Public Freedoms: An Approach Between Text and Reality*. Beirut: Al-Manhal Al-Lubnani Publishing.
3. Bhattacharjee, A. (2012). *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*. Florida: Global Text Project. https://digitalcommons.usf.edu/oa_textbooks/3
4. Brou, M. (2014). *Guide to Methodology in Social Sciences (Psychology — Sociology — Education Sciences)*. Tizi Ouzou, Algeria: Al-Amal for Printing, Publishing, and Distribution.
5. Chali, K., & Zougai, M. (2023). Family sociological function in raising children from Internet addiction. *Social Empowerment Journal*, 5(2), 02—12. <https://doi.org/10.34118/sej.v5i2.3431>
6. El-Husseini, C. M. (2018). Housewives' awareness of how to deal with domestic accidents and its relation to children's home safety. *Journal of Home Economics*, 27(1).
7. Gad Allah, A. M. (2019). Incidence and causes of injury deaths among children under five years of age in El-Giza, Egypt. *Journal of Medical and Pharmaceutical Sciences*, 3(4).
8. Ghadhban, R. S. (2023). Mothers' knowledge and practices regarding domestic accidents in children under five years of age. *Tishreen University Journal*, 45(5).
9. Hammadi, F. (2009). Gender differences in aggressive behavior. *Journal of Human Sciences*, A (32).
10. Ikbali, M. M. (2005). *Psychoanalysis of Work Injuries*. Jordan: Safa Publishing and Distribution.
11. Mahmoud, A. M. (1984). *Sociology in the Field of Industrial Work*. Cairo: Al-Dar Al-Arabiya Al-Kubra.
12. Ministry of Health, Population, and Hospital Reform. (2020). Multiple Indicator Cluster Survey (MICS) 2019: Final report of results, Algeria. UNICEF. <https://www.unicef.org/algeria/media/1441/file/Enqu%C3%AAt%C3%A9%20par%20Grappes%20%C3%A0%20Indicateurs%20Multiples%20MICS6%29%202019.pdf>
13. Official Gazette. (2015). Law No. 12—15 on Child Protection, Article 02. Issue No. 39. Algeria: People's Democratic Republic of Algeria.
14. Schell, R. E., & Hall, E. (1979). *Developmental Psychology Today*. California.
15. Chellai, F. (2023). Epidemiology of home accidents among children aged under-five years in Algeria: An application of negative binomial regression models. *Pakistan Pediatric Journal*, 47(1), 28—35. <https://www.ppj.org.pk/index.php/ppj/article/view/94>
16. AlBuhairan, F., Abdel-Tawab, N., Nar, M., Hamad, B., Dabis, J. & Feteha, F., et al. (2023). Adolescent health in the Middle East and North Africa region: Leaving no one behind. *Eastern Mediterranean Health Journal*, 29(2). <https://doi.org/10.26719/emhj.23.008>
17. Peden, M., Oyegbite, K., Ozanne-Smith, J., Hyder, A. A., Branche, C. & Rahman, A. F. et al. (2008). *World report on child injury prevention*. World Health Organization & UNICEF. <https://medbox.org/document/world-report-on-child-injury-prevention>
18. World Health Organization (WHO). (2022, November 17). *Child and adolescent road traffic injury prevention*. World Health Organization. <https://www.who.int/publications/item/9789240063606>

Стаття надійшла до редакції журналу 20.01.2025

Мохамед Тухамі, доктор наук (демографія), професор,
Університет Лагуата, Лабораторія соціального зміцнення
та сталого розвитку в умовах пустельного середовища
Лагуат, 03000, Алжир
e-mail: med.touhami@lagh-univ.dz
ORCID: 0009-0000-1787-5178

Сідахмед Бен Лахбіб, доктор наук (соціологія), професор,
Університет Лагуата, Лабораторія соціального зміцнення
та сталого розвитку в умовах пустельного середовища
Лагуат, 03000, Алжир
e-mail: si.benlahbib@lagh-univ.dz
ORCID: 0009-0006-6391-9569

Алі Бухалхал, доктор наук (демографія), професор,
Університет Лагуата, Лабораторія соціального зміцнення
та сталого розвитку в умовах пустельного середовища
Лагуат, 03000, Алжир
e-mail: ali.boukhalkhal@lagh-univ.dz
ORCID: 0000-0002-5422-0784
Scopus ID: 59703045800

Мусаб Джаафура, доктор наук (демографія), професор
Університет Лагуата, Лабораторія соціального зміцнення
та сталого розвитку в умовах пустельного середовища
Лагуат, 03000, Алжир
e-mail: m.djaafoura@lagh-univ.dz
ORCID: 0009-0006-7196-0246

Хамза Махджубі, доктор наук (економіка), професор,
Університет Лагуата, Лабораторія соціального зміцнення
та сталого розвитку в умовах пустельного середовища
Лагуат, 03000, Алжир
e-пошта: hm.mahdjoubi@lagh-univ.dz
ORCID: 0009-0006-7685-6907

**ВИЗНАЧАЛЬНІ ФАКТОРИ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ
СЕРЕД ДІТЕЙ ВІКОМ ДО П'ЯТИ РОКІВ В АЛЖІРІ:
АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ОСНОВІ
ДАНИХ БАГАТОІНДИКАТОРНОГО КЛАСТЕРНОГО
ОБСТЕЖЕННЯ (MICS6) ЗА 2019 рік**

У цій статті на основі даних багатоіндикаторного кластерного обстеження (MICS6) за 2019 р. досліджено основні чинники, що визначають нещасні випадки серед дітей віком до п'яти років в Алжирі. Аналізується, як поєднання демографічних, соціальних та економічних факторів впливає на частоту та тяжкість нещасних випадків із дітьми. Розглянуто питання про все більше визнання вразливості маленьких дітей до ненавмисних травм через їх обмежене сприйняття ризику, недорозвинені рухові навички та дослідницьку поведінку. Проте дитячі нещасні випадки не отримують достатньої уваги в політиці охорони здоров'я багатьох країн Південної півкулі, включаючи Алжир. Використовуючи описово-аналітичний підхід, стаття базується на вторинних даних, зібраних за допомогою MICS6 та за підтримки ЮНІСЕФ, які були реалізовані Міністерством охорони здоров'я Алжиру. Вибірка охоплює понад 15 000 дітей, з яких 852 випадки серйозних нещасних випадків були зареєстровані. Аналіз зосереджено на

кількох пояснювальних змінних, зокрема статі дитини, віці, місці проживання, рівні освіти та зайнятості матері, а також рівні життя домогосподарства. Для виявлення взаємозв'язків між цими змінними було використано статистичний аналіз у поєднанні з соціологічною інтерпретацією.

Результати показують, що гендер відіграє значну роль: 55,63 % нещасних випадків припадає на хлопчиків, порівняно з 44,37 % на дівчаток. Це узгоджується з наявними дослідженнями, які пов'язують вищий рівень нещасних випадків серед хлопчиків з більшою схильністю до фізичної активності та ризикованої поведінки, що часто підсилюється культурними нормами щодо маскулінності. Крім того, критичним фактором був вік. Найвищий рівень нещасних випадків спостерігався серед дітей віком один і два роки (30,05 % та 30,28 % відповідно). Цей вік характеризується підвищеною рухливістю та цікавістю, але відсутністю когнітивних навичок та координації рухів, необхідних для уникнення травм. Натомість у дітей віком до одного року рівень травматизму був нижчим (21,25 %), а у дітей віком три-чотири роки спостерігалася поступове зниження, ймовірно, завдяки покращенню саморегуляції та усвідомленості. Місце проживання також впливало на ризик нещасних випадків: 59,27 % випадків припадало на дітей, які проживали в містах, проти 40,73 % у сільській місцевості. Це може свідчити про низку причин безпеки міського середовища, як-от щільність населення, інтенсивний дорожній рух, обмежені місця для ігор та обмежений нагляд працюючих батьків. Хоча рівень нижчий у сільській місцевості, діти там стикаються з іншими небезпеками — роботою на фермі та небезпечною побутовою інфраструктурою. Крім того, сільські будинки часто є ще й робочим місцем, що збільшує ймовірність контакту з небезпечними інструментами та матеріалами.

Особливо цікавим аспектом дослідження став нелінійний зв'язок між освітою матері та рівнем нещасних випадків. Усупереч очікуванням, найнижчий рівень нещасних випадків (8,69 %) був зафіксований серед дітей, чиї матері не мали формальної освіти. Потім цей показник зріс серед матерів з початковою (16,55 %) та середньою (33,22) освітою, а потім знизився серед матерів з середньою (22,53) та вищою (19,01 %) освітою. Ці результати свідчать про те, що освіта сама по собі не гарантує кращих результатів у сфері безпеки, особливо якщо вона не супроводжується достатнім наглядом. Матері без формальної освіти, як правило, є домогосподарками, натомість матері з неповною освітою можуть поєднувати домашні обов'язки з неформальною роботою, що призводить до нерегулярного нагляду за дітьми. І навпаки, освічені та професійно активні матері можуть мати кращі навички планування та бути більш обізнаними з правилами безпеки. У дослідженні було оцінено дві ключові змінні економічних факторів: зайнятість матерів та матеріальний стан домогосподарств. Примітно, що 87,44 % нещасних випадків сталися з дітьми безробітних матерів, порівняно з 12,56 % випадків з дітьми зайнятих матерів. Хоча можна припустити, що безробітні матері будуть більш присутніми та уважними, цей висновок свідчить про те, що супутні фактори, як-от бідність, обмежений доступ до інформації та психологічний стрес можуть погіршувати якість нагляду за дітьми. Рівень життя домогосподарств також продемонстрував чітку закономірність. Найвищий рівень нещасних випадків був серед дітей з дуже бідних домогосподарств (23,47 %), за ними йшли діти з бідних (22,06), середніх (20,43), заможних (19,37) та дуже заможних сімей (14,67 %). Ці цифри підтверджують думку, що матеріальна скрута є одним з основних факторів ризику. Бідні сім'ї часто живуть у небезпечних або переповнених будинках поблизу жвавих доріг або в районах із занедбаною інфраструктурою і, як правило, не мають фінансових можливостей створити безпечнішу альтернативу. Крім того, бідність часто супроводжується обмеженим доступом до освіти в галузі охорони здоров'я, послуг соціальної підтримки та засобів безпеки.

Ключовим висновком дослідження є те, що дитячі нещасні випадки не є випадковими подіями, а результатом перетину структурних та контекстуальних вразливостей. Ризик формується під впливом взаємодії багатьох факторів, зокрема статі, віку, географічного положення, освіти та доходу. Наприклад, дитина, яка живе в перенаселеному міському районі, народилася від неосвіченої безробітної матері та проживає в сім'ї з низьким доходом, значно більше наражається на ризик, ніж дитина з освіченою сім'ї з високим доходом, яка проживає в безпечному районі. У статті наведено кілька рекомендацій. По-перше, необхідно терміново підвищити обізнаність громадськості про безпеку дітей за допомогою освітніх кампаній на різних платформах: ЗМІ, школи, релігійні центри та громадські простори. Ці кампанії повинні наголошувати на важливості нагляду, стратегій запобігання нещасним випадкам та безпеки в побуті. По-друге, необхідно покращити міську інфраструктуру, особливо в районах з низьким рівнем доходів. Це може включати безпечніші дороги, захищені ігрові майданчики та будівельні норми, що враховують інтереси дітей. По-третє, необхідні більші інвестиції в освіту матерів, включаючи не тільки формальну освіту, але й практичну підготовку з питань виховання дітей, безпеки та розвитку дітей, особливо в сільських та неблагополучних районах. Крім того, заходи соціального захисту повинні бути спрямовані на вразливі сім'ї шляхом надання фінансової підтримки для поліпшення житлових умов та доступу до засобів безпеки, наприклад, захисні огорожі та замки, а також основних послуг, включаючи охорону здоров'я та підтримку в ранньому дитинстві. Нарешті, надзвичайно важливою є міжгалузева співпраця. Державні органи, НУО, школи та місцеві установи повинні співпрацювати з метою розробки стійких, адаптованих до місцевих умов механізмів захисту дітей від запобіжних травм.

У дослідженні підкреслюється складний взаємозв'язок демографічних, соціальних та економічних факторів, що впливають на ризик нещасних випадків серед дітей молодшого віку в Алжирі. Визначивши ці визначальні фактори та зрозумівши, як вони перетинаються, дослідження створює основу для науково обґрунтованої багатосекторальної політики, спрямованої на зменшення травматизму серед дітей та створення безпечніших умов для їхнього розвитку. Зрештою, для того щоб безпека дітей стала національним пріоритетом у програмах охорони здоров'я та соціального планування Алжиру, необхідний перехід до проактивних, інтегрованих стратегій.

Ключові слова: визначальні фактори, дитячі нещасні випадки, травматизм, діти віком до п'яти років, соціально-економічні фактори, MICS6, Алжир.

До опублікування у фаховому журналі «Демографія та соціальна економіка» приймаються наукові праці, які ніколи не друкувалися раніше. Стаття має бути написана на актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження, новизну та обґрунтування наукових висновків відповідно до мети статті (поставленого завдання). Публікація статей для авторів — **без оплати**. Стаття подається за адресою на сайті журналу.

Науковий журнал відповідає вимогам Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII, а саме статті 22 «Державна мова у сфері науки». Наукові статті та матеріали готуються і друкуються державною — українською та англійською мовами.

Стаття, подана без дотримання вимог, опублікуванню не підлягає. Рукопис не повинен перевищувати обсяг 25 сторінок (разом з літературою, анотаціями) формату А4, набір тексту через 1,5 інтервали. Поля: всі — по 2 см, абзац — відступ на 1,27 см. Шрифт: Times New Roman, розмір — 14, виконані на комп'ютері у редакторі Word for Windows (*.doc). Для публікації в науковому журналі статті подаються українською чи англійською мовами.

Разом зі статтею автор повинен надати підписаний Ліцензійний договір на використання твору (форма розміщена на сайті журналу).

Кожна стаття повинна мати коди УДК, JEL Classification, кожний автор — ідентифікатор ORCID, Scopus ID, Researcher ID.

Стаття має складатись із таких розділів: постановка проблеми, актуальність обраної теми, новизна, аналіз останніх досліджень і публікацій, постановка мети і завдань, методи дослідження, виклад основного матеріалу дослідження і отриманих результатів, висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. У кінці статті розташовують переліки посилань: Література, References, анотацію англійською мовою.

Обсяг анотації українською та англійською мовами — 300—400 слів (не менше 1800 знаків без пробілів).

Обов'язкові вимоги до анотацій. Вони мають бути: інформативними (без загальних слів); структурованими (відображати послідовну логіку опису результатів у статті); змістовними (відображати основний зміст статті; описувати актуальність дослідження, основну мету, новизну, методи дослідження; підсумовувати найбільш значущі результати); містити конкретизацію авторського внеску (що *проаналізовано, розроблено, запропоновано, обґрунтовано, здійснено, визначено, виявлено, впроваджено* тощо).

Авторська анотація має: містити пояснення, як було проведено дослідження, без методологічних деталей; не містити посилання та аббревіатури.

Список **літератури** має складатися з REFERENCES / ЛІТЕРАТУРИ.

Назви праць у списку літератури розміщують у порядку цитування в тексті.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА. Українськомовні та російськомовні джерела слід перекласти англійською мовою максимально точно. Усі джерела мають бути оформлені за міжнародним бібліографічним стандартом APA-2010. Якщо джерелу призначено номер DOI, автор статті зобов'язаний його вказати в кінці посилання на джерело. Якщо джерело має інтернет-посилання, то його обов'язково необхідно вказати. Посилатись на підручники, навчальні посібники, публіцистичні статті не доцільно. Міжнародний бібліографічний стандарт Правила для авторів APA-2010 необхідно також використовувати при посиланні на будь-які праці в тексті статті.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА має становити максимум **27 джерел**. Автор може робити посилання в Літературі на свої наукові твори, але максимум на **3 роботи**.

Матеріали, що публікуються в журналі, підлягають конфіденційному рецензуванню, кожна стаття отримує не менше двох рецензій. За потреби може застосовуватися додаткове незалежне конфіденційне рецензування.

Редакційна колегія журналу залишає за собою право рецензувати, редагувати, скорочувати (без змін позицій авторів) надані матеріали та здійснювати відбір статей. У разі негативної рецензії чи наявності суттєвих зауважень стаття може бути відхилена або направлена автору (авторам) на доопрацювання. Відхилені рукописи авторам не повертають. Рецензовані, доопрацьовані статті розглядає редакційна колегія журналу, рекомендує до друку Вчена рада Інституту.

Відповідальність за достовірність інформації, фактів та інших відомостей, посилань на нормативні акти, цитати, власні імена, а також правильність перекладу несуть автори публікації.

Матеріали, що публікуються в журналі, віддзеркалюють точку зору авторів, яка не завжди може збігатись із позицією редакційної колегії.

Термін подання статей до журналу:

№ 1 — 20 грудня (подання журналу до друку у березні наступного року);

№ 2 — 10 березня (подання журналу до друку у червні поточного року);

№ 3 — 20 травня (подання журналу до друку у вересні поточного року);

№ 4 — 10 вересня (подання журналу до друку у листопаді поточного року).

До тексту статті обов'язково додається *авторська довідка*.

Детально всі вимоги висвітлено на сайті журналу <https://ojs.dse.org.ua>

ПРОХОДЖЕННЯ РЕЦЕНЗУВАННЯ СТАТЕЙ У НАУКОВОМУ ЖУРНАЛІ «ДЕМОГРАФІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА»

I. Наукові статті, що надійшли та зареєстровані у редакції журналу, проходять рецензування, яке виконують висококваліфіковані фахівці з відповідних наукових напрямів. Вони мають наукові ступені доктора або кандидата наук, дослідження і публікації за відповідною спеціальністю та тематикою. За необхідністю голова редколегії журналу додатково залучає фахівців за відповідною спеціальністю. У разі виявлення різних позицій рецензентів і автора стаття направляється третьому рецензенту та додатково розглядається на засіданні редколегії журналу. Рецензентів запрошують до співпраці з конкретними матеріалами голова редколегії журналу та його заступники.

У журналі запроваджено двостороннє конфіденційне (сліпе) рецензування.

II. Рецензент має розглянути статтю упродовж 10—12 робочих днів з моменту її отримання та направити рецензію до редакції журналу особисто чи електронною по-

штою. У випадку неможливості прорецензувати статтю (наприклад, через конфлікт інтересів) рецензент надсилає мотивовану відмову упродовж трьох днів із дня отримання листа від редакції журналу.

Строки рецензування в кожному випадку визначаються з урахуванням необхідності забезпечення умов для максимально оперативної публікації статті та не можуть перевищувати двох тижнів.

III. Рецензія має однозначно характеризувати теоретичну або прикладну значущість дослідження, співвідносити назву статті, мету статті і висновки автора з відомими науковими концепціями. Необхідним елементом рецензії є оцінка рецензентом особистого внеску автора статті в рішення розглянутої проблеми, її актуальності та новизни; а також визначення категорії, до якої належить стаття: містить наукові результати, науково-методична чи оглядова. Доцільно відзначити в рецензії відповідність стилю, логіки й доступності викладу наукового характеру матеріалу, повноту і достатність розкриття теми у викладі статті, в розширених анотаціях, оцінити достовірність і обґрунтованість висновків автора, повноту, достатність і актуальність цитувань, здійснених автором, дотримання ним наукової етики, зокрема відсутність у рецензованій статті плагіату.

Висновок рецензента, укладений за запропонованою редакцією формою, має бути підписаний рецензентом із зазначенням місця роботи, посади, наукового ступеня, вченого звання, дати завершення рецензування.

IV. У разі отримання рецензії з зауваженнями та рекомендаціями, стаття із анонімною копією рецензії направляється авторам на доопрацювання.

Під час доопрацювання статей за зауваженнями рецензентів автор виділяє у доопрацьованому електронному варіанті статті змінений текст, додані речення, таблиці, рисунки чи інший матеріал для оперативної перевірки рецензентом врахованих зауважень за наданими рецензіями.

Після отримання висновків рецензентів про придатність до опублікування доопрацьованих авторами статей редакційна колегія журналу ухвалює остаточне рішення щодо укладання змісту номерів журналу.

Вчена рада Інституту демографії та проблем якості життя НАН України затверджує до друку та опублікування в мережі Інтернет кожен номер наукового журналу.

V. Оригінали рецензій зберігаються в редакції журналу два роки.

VI. За наявності критичних зауважень рецензента до статті по суті, але за загальної позитивної рекомендації, редколегія може віднести матеріал до розряду полемічних і друкувати статтю з позначкою «Наукова дискусія».

GUIDELINES FOR AUTHORS

To be considered for a publication in the journal, only research papers that have never been published before are accepted. The article should be devoted to the relevant subjects, present the results of a thorough study, be characterized by innovations and scientific conclusions in accordance with article's goals (specified tasks). The publication is **free of charge** for the authors.

The scientific journal meets the requirements of the Law of Ukraine "On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language" from 25.04.2019 № 2704-VIII Article 22 "State language in the field of science". Scientific articles and materials are prepared and published in the state — Ukrainian and English languages.

The length of accepted manuscripts should be 21 pages (including references and extended summaries) of A4 format, 1.5 spacing. All margins — 2 cm, indent — 1.27 cm, font: Times New Roman 14 pt saved in Word for Windows (*.doc). The articles are accepted in Ukrainian or English.

The author should also sign the License Agreement to agree with publication in the Journal (the Form of Agreement is available at the web-site).

Every manuscript should be classified with UDC, JEL Classification Codes, each author is an ORCID, Scopus ID, Researcher ID. **The scheme of situation of abbreviations**, font sizes, intervals, structure of paragraphs and subparagraphs, as well as references.

At the beginning of the article, authors' name and surname should be placed, as well as their academic degree and rank, position, affiliation, postal and electronic address, the publication's title, summary and the key words — **in two languages**.

The article should consist of the next structural components: description of the research problem, relevance of the theme, innovative character, analysis of the recent studies and publications, research methods, setting of the article's goal and tasks, the main findings of the study, conclusions and prospects of future studies in the field. The references are placed in the end of the article.

The Summary in Ukrainian and English should be within 300—400 words (not less than 1,800 printed signs).

Mandatory guidelines for the Summary: informing character (no general words); well-developed structure (successive logic of description of the article's findings: relevance of the study, the main purpose, novelty, research methods, should be assured); relevant (description of article's main contents; define the study's main tasks; summarize the key findings and their importance); detailed definition of the author's contribution (which positions are developed, proposed, defined, justified, made, revealed, etc.); compact character.

Author's summary should: explain the study's approaches, but without methodological details; provide no references and abbreviations.

The author can do the social work in Literature maximum three times for his own scientific work. All sources must be registered according to the international bibliographic standard APA-2010.

All manuscripts are subjects for internal and external review by the members of the Editorial Board, and experts from the respective research fields. The Editorial Board should receive at least one external review and at least one internal review. To ensure the fair examination of scientific value of manuscript, an independent blind review can be used (without mentioning the names of authors and reviewers).

The Editorial Board has a privilege to review, edit, abridge (not changing author's opinion), and select the manuscripts. In case of a negative review or important remarks, the manuscript can be returned to the author (authors) for working out. Declined manuscripts should not be returned. The manuscripts submitted with no consideration of the mentioned requirements, cannot be published in the Journal. The reviewed manuscripts are examined by the Editorial Board of the Journal and recommended by the Scientific Council of the Institute.

The author is responsible for authenticity of the information, data, references, names and translation.

The materials that are being published in the journal reflect the view of their authors, and not necessarily are agreeing with the position of Editorial Board.

Deadline for submission of articles to the journal:

No 1 — 20th of December (journal submission for publication in March of next year);

No 2 — 10th of March (journal submission for publication in June of this year);

No 3 — 20th of May (journal submission for publication in September of this year);

No 4 — 10th of September (journal submission for publication in November of this year).

The manuscript should be attached with the author's reference.

Is described at the web-site in details <https://ojs.dse.org.ua>

THE PROCESS OF REVIEWING THE ARTICLES SUBMITTED TO THE SCIENTIFIC JOURNAL DEMOGRAPHY AND SOCIAL ECONOMY

I. Academic papers submitted to the Editorial Office have to pass through the process of reviewing by highly qualified experts in the relevant research fields. The experts hold the academic degrees (Doctors of Science or Candidates of Science (PhD) and have experience in the related studies, as well as academic publications. In case of a need, the Chairman of the Editorial Board invites additional scientific experts.

If authors' views significantly differ from the reviewer's views, the article is submitted to the third party reviewer, while it is also discussed at the meeting of the Editorial Board. The reviewers are invited by the Chairman of the Editorial Board and the Deputy Chairman.

The blind peer review of two experts is conducted for all papers.

II. The reviewer should work on the article within 10-12 business days since the date of receipt and submit his/her review to the Editorial Board in person or by e-mail. If the reviewer is unable to review this article (for example, due to a conflict of interest), he/she should send the motivated rejection within 3 days.

The length of reviewing is identified individually in order to ensure the most expeditious publication of the article, but must not exceed two weeks.

III. The review should clearly identify the theoretical or practical significance of the study, and estimate the links between the article's title, objectives and conclusions with the existing scientific concepts. The reviewer should evaluate author's personal contribution to the study of research problems, its relevance and novelty; determination of which category the article belongs to: contains scientific results, scientific-methodical or review. It is purpo-

seful to mention the conformity of style, logics and comprehensibility of the presentation of research findings, as well as completeness and adequacy of representation in the title and the extended abstracts. Authors' conclusions might be evaluated in terms of reliability and validity, as well as ethical considerations, including plagiarism.

The review should be based on the proposed form, signed by the reviewer with identifying his affiliation, position, academic degree and title, date of signing the review.

IV. In the review provides additional comments and suggestions for the author, the paper is sent to the author with a confidential review.

When finalizing the articles with regard to the comments of reviewers, the author should mark the revised text, as well as amendments in the text, tables, figures and other additional information in order to enable the timely informing of the reviewer about the accepted suggestions.

After article's updating, the texts are sent to the reviewer to verify the accuracy of the revisions and amendments.

The final decision on publishing of the article is made by the Editorial Boars after receipt of the reviewer's conclusion.

Academic Council of the Institute for Demography and Life Quality Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine approve for publication and publication on the Internet of each issue of the scientific journal.

V. The original texts of reviews are kept in the Editorial Office of the Journal for two years.

VI. In case of the reviewer's multiple critical comments, but general positive recommendations for publishing, the article might be placed in the category of polemical studies and marked with the note "Scientific discussion".

Розміщення журналу «Демографія та соціальна економіка» в міжнародних і вітчизняних наукометричних базах, репозитаріях і пошукових системах:

- **ERIH PLUS** — European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences, Norwegian Centre for Research Data, <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info?id=488830> (липень, 2016).
- **Index Copernicus** (Польща) <http://journals.indexcopernicus.com/+++p5172,3.html> (грудень, 2013).
- **Polish Scholarly Bibliography (PBN)** (Польща) — наукова база даних польського Міністерства науки и Вищої Ради. PBN є частиною POL-on-The System of Information on Higher Education, <https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/journals/56713> (квітень, 2018).
- **Ulrich's Periodicals Directory** (США) www.ulrichweb.serialssolutions.com (липень, 2013).
- **WorldCat**, https://www.worldcat.org/title/demohrafija-ta-socialna-ekonomika-demography-and-social-economy-demografija-i-socialnaja-ekonomika/oclc/907381882&referer=brief_results (листопад, 2013).
- **EZB** — Elektronische Zeitschriftenbibliothek (Universitätsbibliothek Regensburg, (Німеччина), <http://ezb.uni-regensburg.de/?2815935> (серпень, 2016).
- **Google Scholar**, https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=BuMC3voAAAAJ&view_op=list_works&-sortby=pubdate (грудень, 2015).
- **IBSS: International Bibliography of the Social Sciences** (United Kingdom), http://www.proquest.com/documents/Title_List_-_International_Bibliography_of_the_Social_Sciences.html (липень, 2016).
- **CrossRef**, <https://doi.org/10.15407/dse> (грудень, 2015).
- **Наукова періодика України**, Vernadskyi National Library of Ukraine (2013).
- **Інформаційно-аналітична система «Бібліометрика української науки»**, Ranking of Scientists (Cybermetrics Lab) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (лютий, 2013).

«Demography and social economy» in international and domestic scientometric databases, repositories and search engines

- **ERIH PLUS** — European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences, Norwegian Centre for Research Data, <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info?id=488830> (2016).
- **Index Copernicus** (Poland), <http://journals.indexcopernicus.com/+++p5172,3.html>.
- **Polish Scholarly Bibliography (PBN)** (Poland) - a scientific database of the Polish Ministry of Science and the Supreme Council. The PBN is part of POL-on-The System of Information on Higher Education, <https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/journals/56713> (April, 2018).
- **Ulrich's Periodicals Directory** (США), www.ulrichweb.serialssolutions.com (2013).
- **WorldCat**, https://www.worldcat.org/title/demohrafija-ta-socialna-ekonomika-demography-and-social-economy-demografija-i-socialnaja-ekonomika/oclc/907381882&referer=brief_results (2015).
- **EZB** — Elektronische Zeitschriftenbibliothek (Universitätsbibliothek Regensburg, (Germany), <http://ezb.uni-regensburg.de/?2815935> (2016).
- **Google Scholar**, https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=BuMC3voAAAAJ&view_op=list_works&-sortby=pubdate (2015).
- **CrossRef**, <https://doi.org/10.15407/dse> (2015).
- **Academic Periodicals of Ukraine**, Vernadskyi National Library of Ukraine (2013).
- **Information and analytical system «Bibliometrics of the Ukrainian Science»**, Ranking of Scientists (Cybermetrics Lab) Vernadskyi National Library of Ukraine (2013).

Адреса редакції:

Україна, 01032, м. Київ, бул. Тараса Шевченка, 60
Тел.: (044) 486-62-37, 482-17-45, 486-04-97
E-mail: j_dse@ukr.net,
<http://ojs.dse.org.ua>

Редакційна підготовка до друку *О. М. Чадюк*
Технічний секретар редакційної колегії *Л. О. Григор'єва*
Редактор-перекладач англ. тексту *А. О. Чепиленко*
Комп'ютерна верстка *Н. М. Коваленко*

Підп. до друку 00.10.2025 р. Формат 70 × 100/16.
Гарн. Minion Pro. Ум. друк. арк. 00,00. Обл.-вид. арк. 00,00.
Тираж 000 пр. Зам. № 0000

Видавець і виготовлювач ВД «Академперіодика» НАН України
01024, Київ, вул. Терещенківська, 4

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи серії ДК № 544 від 27.07.2001